

COLLECT

— ARTS ANTIQUES AUCTIONS —

Maandblad verschijnt niet in januari, juli en augustus - € 6,95 - P608061
NR. 519 / OKTOBER 2022

Fondation Custodia
Verzamelaarsdroom

Art on paper
Intiem met papier

Schattenkamer Al Thani
Vorstelijke veiling

13.10.22 → 15.01.23

SHIN HANGA

DE NIEUWE PRENTEN VAN JAPAN 1900-1960

MUSEUM KUNST & GESCHIEDENIS

CALLEWAERT VANLANGENDONCK GALLERY

BELGIAN ABSTRACT POST-WAR ART

GASTON BERTRAND

MAURICE BOEL

BRAM BOGART

POL BURY

JAN COX

GILBERT DECOCK

JO DELAHAUT

JAN DRIES

RENÉ GUIETTE

WALTER LEBLANC

KURT LEWY

POL MARA

LUC PEIRE

ROGER RAVEEL

JEAN RETS

ALBERT RUBENS

JAN SAVERYS

MICHEL SEUPHOR

GILBERT SWIMBERGHE

GUY VANDENBRANDEN

SERGE VANDERCAM

JAN VAN DEN ABBEEL

ETIENNE VAN DOORSLAER

DAN VAN SEVEREN

PAUL VAN HOEYDONCK

MARK VERSTOCKT

JEF VERHEYEN

Callewaert Vanlangendonck Gallery

gallery@callewaert-vanlangendonck.com

17 Sint-Jacobstraat, 2000 Antwerp
Friday – Saturday – Sunday 2 pm-6 pm
or by appointment

www.callewaert-vanlangendonck.com

Brecht Callewaert +32 475 92 67 24
Yoeri Vanlangendonck +32 476 44 46 11

Inhoud

Giuseppe Penone

34

De droom van een verzamelaar

Fondation Custodia

54

Vorstelijke veiling

De schatten van prins Al Thani

80

VOLG ONS OP INSTAGRAM
@ARTMAGAZINECOLLECT

hoofredacteur

Els Bracke

redactie

Celine De Geest
Christophe Dosogne

medewerkers

Gilles Bechet
Iris De Feijter
Thijs Demeulemeester
Gwennaëlle Gribaumont
Elien Haentjens
Diane Hennebert
Anne Hustache
Eric Rinckhout
Christine Vuegen

vertaling

Didier Vanhede

vormgeving

Renaldo Candreva
Freek Lukas

advertenties

Joris van Glabbeek
Tel: 09/216.20.24
collect.net@ips.be

Collect AAA is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de geplaatste advertenties. Enkel de adverteerder kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

druk

Graphius Gent
verdeling
Boekhandel, AMP, De Post

abonnements

Abonnementenland
Ambachtenlaan 21 Unit 2A
3001 Heverlee
Tel. 02/808.55.23
klantenservice@abonnemen-
tenland.be
België € 49,5
Europa € 70

Abonnementen worden automatisch verlengd en gelden tot wederopzegging uiterlijk twee maanden voor afloop. Een cadeau-abonnement loopt automatisch af. Voor een adreswijziging, een opzegging, een ontbrekend nummer of een andere vraag, gaat u naar de website www.aboland.be.

redactiesecretariaat

Begijnhoflaan 464 G
9000 Gent
Tel: 09/216.20.20
collect@ips.be
www.collectaaa.be
ING 310-0657650-76
IBAN BE91 3100 6576 5076
SWIFT BBRU BE BB
B.T.W.: BE 0432.544.477

Lid van WE MEDIA

verantwoordelijke uitgever

Patrick Snoeck
Begijnhoflaan 464G - 9000 Gent
Voor de beeldende kunstenaars en de fotografen CISAC/SABAM © SABAM Belgium 2022

cover

Tom Polo, *Soft secrets (another easy ride)*, 2022, acrylverf, Flashe en waskrijt op papier, 76 x 56 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **galerie Transit**, Mechelen. Te zien op Art on Paper bij galerie Transit.

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze ook zonder toestemming van de uitgever. meningen, feiten, weergegeven in onder tekende artikelen of bijdragen aan dit blad vallen onder de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur. redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk. COLLECT is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de geplaatste advertenties. Enkel de adverteerder kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld. © arts antiques auctions, Gent

Artek, collectible Fins design

62

Joan Miró

44

Afgelopen maand kregen we als reactie van een lezer dat hij het jammer vond dat we zoveel over de markt en over de waarde van kunst schrijven. Een andere lezer liet dan weer weten dat hij het stigmatiserend vindt dat we bij kunstenaars het geboortjaar vermelden. Tweemaal *food for our thought*. En dat hebben we graag. Want alhoewel deze redactie als een dieselmotor constant doordendert, consequent een visie volgt en een eigen pad baant, zijn we dankbaar voor elke input en suggestie. Zulk commentaar doet ons reflecteren en kritisch zijn. Niet over kunst en kunstenaars in het algemeen, want daarvoor zijn er andere bladen. Bovendien is er genoeg keuze om telkens weer namen en thema's te vinden waarover we enthousiast en positief kunnen publiceren. Wel denken we nog dieper na over de onderwerpen die we brengen.

Edito

Dat vrouwen momenteel hot zijn (of misschien al altijd zijn geweest) als thema om biënnales, exposities en zelfs veilingen te verfraaien is ons ook niet ontgaan. Maar in plaats van hier zelf een thema van te maken, is het onze intentie om zoveel mogelijk vrouwen in COLLECT aan bod te laten komen. Nan Goldin, Charlotte Abramow, Helaine Blumenfeld, Frida Kahlo maar ook Valérie Novello, Eliza Pepermans, Guðný Rósa Ingimarsdóttir en Annabelle Guetatra krijgen deze maand het podium dat ze verdienen. Ik had zelf de heerlijke taak om het 'Art on Paper'-artikel te schrijven en kunstenaars uit te horen over hun relatie met papier. Hier kwam geen waarde aan te pas en ook hun leeftijd deed er niet toe. Wat telde waren intense, authentieke verhalen over hoe deze kunstenaars trachten hun creativiteit in een bijna menselijke relatie met papier om te zetten. En ja, uiteindelijk zetten we er wel bij hoeveel hun werk kost, en ook waar je het kan kopen. Want een kunstwerk kopen en verzamelen is toch een bijzondere vorm van appreciatie. Daar werken wij dus heel graag aan mee. Laat zeker weten wat u denkt over deze COLLECT.

Els Bracke
els.bracke@ips.be

RUBRIEKEN & COLUMNS

- 6 Up to date
- 10 Kopstukken
- 12 Musea
- 18 Kunstinzicht: Zebres
- 19 Galeris
- 25 Kunstinzicht: Lee-Bauwens Gallery
- 24 Kunstenaar van de maand: Charlotte Abramow

DOSSIERS

- 26 Art on Paper: intiem met papier
- 34 Giuseppe Penone
- 38 William Morris, schoonheid als leidmotief
- 44 Joan Miró: marktwaarde grafisch werk
- 48 Fotografie in de kijker: Nan Goldin
- 50 Stilleven: de stille kracht der dingen

- 54 Neushoorntaferelen
- 56 Fondation Custodia, de droom van een verzamelaar
- 62 Artek, collectible Fins design
- 66 Paris+ by Art Basel
- 68 Isabelle de Borchgrave's blik op Kahlo
- 72 Charles Doudelet
- 74 Pompejaanse fresco's in Mariemont
- 78 Vijfmaal Dodeigne bij het Mudia
- 80 Vorstelijke veiling. De schatten van prins Al Thani

VEILINGEN

- 84 Veilingen wereldwijd
- 88 Veilingen België

AGENDA

- 98 Auction calendar
- 101 Fair calendar
- 101 Expo calendar
- 102 Gallery calendar
- 105 Zoekertjes
- 105 Adressen & websites

Op de hoogte blijven van alle nieuwtjes?

Meldt u nu aan voor onze maandelijkse nieuwsbrief door uw emailadres te mailen naar collect@ips.be.

Museumnieuws

↙ Tschabalala Self, *Lenox*, 2019, textiel, lint, verf op doek, flits- en acrylverf op doek. Met toestemming van de artist en Pilar Corrias, Londen. Foto: Damian Griffiths. Te zien in de tentoonstelling *MIRROR MIRROR - Mode & de psyche* (08-10 t/m 26-02) in het MoMu.

Het Rembrandthuis in Amsterdam heeft een 17e-eeuwse helm gekocht bij een Vlaamse verzamelaar. Het museum wil de nieuwe aanwinst gebruiken om het verhaal van Rembrandts interesse voor de Japanse cultuur vertellen. De kunstenaar bezat zelf namelijk ook zo'n helm en maakte er zelfs een tekening van. Rembrandt was een fervent verzamelaar en had een eigen 'kunstaemer' in zijn woonhuis aan de Jodenbreestraat. Sinds 1999 reconstrueert het Rembrandthuis de kamers in dit pand aan de hand van historische bronnen. In de kunstaemer ontbrak nog 'een Japanse hellemet', zoals beschreven in de inventaris. Voor het vinden van een juiste helm kon het museum zich baseren op een tekening van Rembrandt uit circa 1658. Op die tekening, die een Bijbelse moordscène laat zien, heeft Rembrandt een snelle schets van een helm van het zunari-type toegevoegd. www.rembrandthuis.nl ■ Op zaterdag 8 oktober en zondag 9 oktober zet **MoMu** de deuren open voor elke nieuwsgierige. Voor de heropening stak het museum een programma in elkaar met twee boeiende najaarsexpo's, een vaste opstelling en gratis rondleidingen, activiteiten en workshops voor volwassenen, families en kinderen. Zelfs yogi's komen aan hun trekken. De hoofdrol is natuurlijk weggelegd voor de nieuwe najaarsexpo's: *MIRROR MIRROR - Mode & de psyche* (08-10 t/m 26-02) belicht de connectie tussen mode, psychologie, zelfbeeld en identiteit en *Exploding Fashion: Van 2D tot 3D tot 3D-animatie* (08-10 t/m 05-02) over het patroonmaken in de mode. www.momu.be ■ Eind 2023 ziet het **Middelheimmuseum** er helemaal anders uit. Heel wat sculpturen krijgen een nieuwe, doordachte plaats in het kunspark, met ook een betere duiding en signalisatie. Bij de vernieuwde presentatie gaat extra aandacht naar de landschappelijke elementen en de bijzondere erfgoedwaarde van de Middelheimsite. Er komt ook een nieuw publiek toegankelijk openluchtdepot, bestaande uit meerdere platformen, voor sculpturen die tijdelijk niet in de collectiepresentatie staan opgesteld. De werken zijn in september gestart en lopen tot eind 2023. Het museum blijft heel de tijd open. www.middelheimmuseum.be

Het nieuwe Staatliche

Eind september ging de laatste fase van de opening voor het publiek van het **Humboldt Forum** in Berlijn in. Vanaf nu zijn de spectaculaire collecties van het Ethnologisches Museum en het Museum für Asiatische Kunst van de Staatliche Museen zu Berlin er ten volle te ervaren. Op ruim 16.000 vierkante meter worden ca. 20.000 objecten tentoongesteld. Onder de schatten die in het Humboldt Forum voor het eerst te zien zullen zijn bevinden zich fascinerende kunstobjecten van de Khmer, waaronder 23 meter lange replica's op ware grootte van reliëfs van het tempelcomplex Angkor Wat. Verder wordt inzicht geboden in lopende, kritische werkzaamheden voor het ontsluiten van de Berlijnse collectie van het oude Koninkrijk Benin met zijn wereldberoemde 'bronzen'.

↙ Het binnenplein van het Humboldt Forum. © Stiftung Humboldt Forum im Berliner Schloss. Foto: Alexander Schippel.

Het bezoeken waard

Het neoclassicisme is alomtegenwoordig in Brussel: prestigieuze gebouwen en huizen, openbare beeldhouwwerken, wegen, parken en landschapsarchitectuur. Vaak hebben we echter geen aandacht meer voor deze stijl die zo prominent deel uitmaakt van ons dagelijkse leven. De Brussels Biennale – Neoclassic (BBN) wil dit in de vergetelheid gesukkeld erfgoed weer in de kijker zetten tijdens van 01 t/m 09-10. Centraal tijdens dit festival staan geleide bezoeken aan neoclassicistische interieurs die gewoonlijk niet toegankelijk zijn voor het publiek, zoals de Koninklijke Kapel en Het Paleis van Charles de Lorraine. www.explore.brussels/nl/bbn ■ Aan de ingang van Cultuurcentrum Scharpoord staat sinds dinsdag 17-05 *The Walking Egg* te pronken. Een teaser voor de expo *Cosmopolitan Renaissance*, de overzichtstentoonstelling van Koen Vanmechelen die naar het centrum komt van 29-10 t/m 15-01. De totaalervaring aan zee bestaat naast de tentoonstelling van tekeningen, schilderijen, sculpturen, installaties en video's in de boven- en benedenhal van

Scharpoord uit performances, buiteninstallaties, lezingen en samenwerkingen met MAAK – Open Huis voor Kunsten en Zwin Natuur Park. www.knokke-heist.be ■ Klaar om de Belfius Art Collection op een gloednieuwe manier te ervaren? Tijdens *Art Beats* gaan klassieke meesters in gesprek met hedendaagse artiesten. Beroemde werken ontmoeten nog te ontdekken pareltjes. Bewonder de werken van Pieter-Paul Rubens, René Magritte, Rik Wouters, Paul Delvaux, Léon Spilliaert, Jules Schmalzigaug, Théo Van Rysselberghe en James Ensor, tot Pierre Alechinsky, Sanam Khatibi, Michaël Borremans, Edith Dekyndt, Jan Vercruyse, Joris Van de Moortel, Jan Van Imschoot, Sophie Kuijken, Bendt Eyckermans en nog veel meer topartiesten. De tentoonstelling is verschillende dagen per maand te bezoeken in de Belfius Art Gallery. Inschrijven kan via www.belfius-art-collection.be

Designcollectie van Lidewij Edelkoort naar Van Abbemuseum

Het Van Abbemuseum heeft een vijftigtal werken uit de privéverzameling van Lidewij Edelkoort verworven, en neemt zo voor het eerst designobjecten op in de collectie. Als wereldberoemde trendforecaster, oud-directeur van de Design Academy Eindhoven, designcurator, verzamelaar en activist is de stem van Edelkoort bepalend in de recente designgeschiedenis, stelt het museum. De Edelkoort-collectie bestaat uit unieke stukken van autonome designers, waarbij de nadruk ligt op alumni en (oud)docenten van de Design Academy Eindhoven. Veel van de stukken zijn unieke prototypen of hebben een persoonlijke link met Edelkoort. Toonaangevende stukken uit de tentoonstelling zijn onder andere van Maarten Baas (°1978), Jurgen Bey (°1965), Nacho Carbonell (°1980), Piet Hein Eek (°1967), Hella Jongerius (°1963) en Studio Job. Met een speciale tentoonstelling tijdens de Eindhovense Dutch Design Week (22 t/m 30-10) van dit jaar laten Lidewij Edelkoort en het Van Abbemuseum zien dat beeldende kunst en vormgeving in elkaars verlengde liggen. De tentoonstelling heeft de vragende titel *De Collectie is...* en omvat designobjecten uit de verzameling van Edelkoort samen met beeldende kunst uit de collectie van het Van Abbemuseum (08-10 t/m 06-11). Richard Hutten, *Table Chair*, hout, Edelkoortcollectie.

↓ Koen Vanmechelen, *The Walking Egg*. Foto: Pieter Simons. Te zien tijdens de expo *Cosmopolitan Renaissance* (29-10 t/m 15-01) in Cultuurcentrum Scharpoord.

Beurzen in binnen- en buitenland

↳ Vitshois Milambwe Bondo, *The African princess*, collage en acrylverf op doek, 189 x 190 cm. Met toestemming van Claes Contemporary & Modern. Te zien bij Claes Contemporary & Modern op AKAA.

Stéphane en Simon de Harlez de Deulin organiseren opnieuw een **Salon d'Automne** met bevriende antiekhandelaars in het kasteel van Deulin, en u bent van harte welkom. OP 01 en 02-10 en 08 en 09-10 brengen onder meer Bie Baert, Frank Van Laer, Luc Decruyenaere, en Galerie Le Tout Venant hun meest interessante objecten naar het kasteel. www.espacedeulin.be ■ **Paris Internationale**, in 2015 opgericht als innovatieve non-profitbeurs, krijgt een achtste editie van 19 t/m 23-10. Paris Internationale biedt plaats aan 59 galeries uit 26 landen in een nieuwe, historisch relevante locatie: de voormalige studio van de Franse fotograaf Nadar, de thuisbasis van de eerste impressionistische tentoonstelling in 1874. De beurs probeert zo laagdrempelig mogelijk te zijn: door de lage deelnamekosten kunnen jonge galeries er gedurfde keuzes maken. www.parisinternationale.com ■ **ART The Hague** wil in 2022 opnieuw verrassen met een eigenzinnige greep uit wat er vandaag speelt in de hedendaagse kunst. "We zorgen voor een veld van galeries uit Nederland maar ook uit België.

Het aanbod is er heel goed en dat is interessant voor de Nederlandse bezoeker", vertelt organisator Axel Lemmens. Dit jaar komen onder meer Cloud Force One uit Hasselt, Galerie Nardone uit Brussel en de eveneens Brusselse Nationale 8 Gallery, een galerie die grote stappen aan het zetten is en volop in het buitenland aan beurzen deelneemt, naar Den Haag. www.artthehague.nl ■ **Frieze London** en **Frieze Masters** vinden plaats van 12 t/m 16-10 in The Regent's Park, waar galeries uit 42 landen samenkomen om de creatieve geest van Londen tot leven te brengen. Frieze London verwelkomt meer dan 160 van 's werelds toonaangevende hedendaagse galeries, en Frieze Masters meer dan 120 galeries met klassieke tot moderne kunst. De gevierde Spotlight-sectie van Frieze Masters zal dit jaar samengesteld worden door Camille Morineau (medeoprichter van AWARE - Archives of Women Artists, Research, and Exhibitions) en wordt gewijd aan vrouwelijke kunstenaars. www.frieze.com ■ **ASIA NOW** brengt van 20 t/m 23-10 het beste van Azië's kunstscenes samen op haar nieuwe locatie, de Monnaie

↳ Homa Delvaray, *Khâshh*, 2021, textielcollage, hout en staal. © Dastan Gallery en de kunstenaar. Te zien bij Dastan Gallery op Frieze London.

de Paris, in het hart van Parijs. Tijdens deze beurs transformeren meer dan 70 internationale galeries de Munt tot een creatief dorp. De bezoeker botst er op interactieve, artistieke, ecologische en agrarische ervaringen, geïnspireerd door het interdisciplinaire werk van de kunstenaar Natsuko Uchino. www.asianowparis.com ■ **AKAA**, de belangrijkste beurs gewijd aan de artistieke scènes van Afrika en zijn diaspora in Frankrijk, keert terug voor zijn zevende editie van 21 t/m 23-10. 38 internationale galeries met een verfijnde selectie kunstenaars met een Afrikaanse connectie, nodigen u uit onder de glazen daken van de Carreau du Temple in het hart van Parijs. Dit jaar wordt de Malinese kunstenaar Abdoulaye Konaté, een van de belangrijkste Afrikaanse kunstfiguren vertegenwoordigd door Galerie 38 (Casablanca, Marokko), uitgenodigd om een monumentale installatie te presenteren in het middenpad van de Carreau du Temple. De Brusselse Didier Claes kan er niet ontbreken, net als Nuweland uit het Nederlandse Buren. www.akaafair.com ■ De hedendaagse keramiekbeurs **C14-PARIS** vindt plaats van 06 t/m 09-10 in het bijgebouw van het stadhuis van het 14e arrondissement van Parijs, een juweel van de art deco-architectuur. Het werk van 30 hedendaagse Franse en internationale keramische kunstenaars wordt er samengebracht. De Brusselse galerie La peau de l'ours doet mee en mag het werk van de winnaar van de jaarlijkse Prix Galerie tonen. www.c14-paris.com

Fikse korting op erfbelasting voor wie in kunst betaalt

Erfgenamen die ervoor kiezen om de erfbelasting te betalen in de vorm van "cultuurobjecten", krijgen voortaan korting. Zo wil de Vlaamse overheid meer topstukken in bezit krijgen zonder die op de markt te moeten kopen. De Vlaamse regering mikt expliciet op meer dan alleen schilderijen en beeldhouwwerken en spreekt ook over "archeologische vondsten, juwelen, manuscripten en wetenschappelijke objecten". Het nieuwe decreet stelt dat de stukken meetellen voor 20 procent méér dan hun marktwaarde. Het zal de Topstukkenraad zijn die adviseert of de regering het aangeboden werk al dan niet moet aanvaarden. Criterium is de vraag of het "een duidelijke verrijking betekent voor het geheel van de publieke collecties in Vlaanderen".

↓ Precolumbiaanse beeldjes uit de Collectie Paul en Dora Janssen-Arts. De collectie werd in de vorm van erfbelasting aan de overheid gegeven en staat vandaag in het MAS in Antwerpen. © Belga.

↓ Binnenkant van een koffer van antiek goudleer uit de collectie van Hester van Eeghen. © Veilinggebouw De Zwaan.

Nieuws uit het veilinghuis

Veilinghuis Phillips open in oktober een eerste galerieruimte in Los Angeles. De nieuwe locatie vormt een onderdeel van de wereldwijde expansie van het bedrijf. Phillips Los Angeles zal zich bevinden op 9041 Nemo Street, in het hart van de kunst- en cultuurscene van Los Angeles. De Amerikaanse westkust is een steeds belangrijker regio voor verzamelaars van kunst, design, sieraden en horloges. Phillips heeft van 2021 tot 2022 een toename van 30 % in het aantal kopers uit de regio opgetekend. www.phillips.com ■ Zorgt **Sotheby's** voor een kleine revolutie op de kunstmarkt? Het veilinghuis betreedt de primaire kunstmarkt met een nieuw verkoopmodel, genaamd Artist's Choice. Kunstenaars en hun galerie zullen rechtstreeks aan verzamelaars kunnen verkopen en een deel van de winst aan een goed doel schenken. Artist's Choice werd gelanceerd op 30 september tijdens een veiling in New York. Zeven werken van kunstenaars als Alexandre Lenoir, Atushi Kaga en Todd Gray werden aangeboden. 15 % van de verkoopprijs werd geschonken aan een goed doel gekozen door de kunstenaar. De kunstenaars en galleries krijgen de rest van de verkoopopbrengst en beslissen onderling hoe ze deze verdelen, terwijl het veilinghuis een premie van 25 % krijgt.

■ www.sothebys.com/artists-choice

Het museum opnieuw gedefinieerd

Het International Council of Museums (ICOM) heeft de definitie van wat een 'museum' is aangepast. 487 leden van de 527 stemden in met de nieuwe definitie tijdens de algemene vergadering in Praag. Opvallend is de toevoeging van concepten als 'inclusiviteit' en 'toegankelijkheid'. De nieuwe definitie luidt: 'A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that

researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.'

Kopstukken

Queen Elizabeth II

Op 8 september 2022 overleed Koningin Elizabeth II (*1926), koningin van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland en eigenaar van een van 's werelds grootste kunstcollecties. 7.600 schilderijen, 2.000 miniaturen meer dan 500.000 prenten en tekeningen met daar bovenop porselein, klokken, wapens, meubelen, boeken, fotografie en de kroonjuwelen vormen samen één van de grootste en laatst intacte Europese koninklijke collecties die de persoonlijke smaak van koningen over 500 jaar vertegenwoordigt. De hele zogenaamde privécollectie vormt geen eigendom van haar als individu maar werd onder haar soevereiniteit beschermd voor haar opvolgers en de natie. Onder haar koningschap werd de koninklijke collectie toegankelijk gemaakt

voor het brede publiek met de opening van de Queen's Gallery, palend aan Buckingham Palace, met daarin telkens een tijdelijke expositie waaronder de huidige *Japan: Courts and Culture* (t/m 26-02). De grootste verandering kwam na de brand in Windsor Castle in 1992 waarna de collectie niet langer rechtstreeks beheerd werd door het Koninklijk Huis, maar opgericht werd als liefdadigheidsinstelling die kunstwerken uitleent en ook de koninklijke paleizen openstelt voor bezoekers. Koningin Elizabeth II, was in tegenstelling tot haar moeder, haar echtgenoot en oudste zoon geen grote verzamelaar en voegde onder haar koningschap slechts 20 schilderijen toe aan de immense collectie. Zelf werd ze vaak geportretteerd, waar onder tweemaal door Pietro Annigoni en Lucian Freud.

© Chris Jackson/Getty Images

Francis Alÿs

Francis Alÿs (*1959) ontvangt op 14 november de Wolfgang Hahn Prijs 2023. Deze prijs wordt jaarlijks uitgereikt door de Gesellschaft für Moderne Kunst am Museum Ludwig en is in de eerste plaats bedoeld om hedendaagse kunstenaars te eren die in de kunstwereld al naam hebben gemaakt met een internationaal erkend oeuvre, maar in Duitsland nog niet zo bekend zijn als ze verdienen. Aan de prijs is een aankoop van een kunstwerk door het Museum Ludwig, een georganiseerde tentoonstelling en een begeleidende publicatie verbonden.

© M hka

Pablo Lhoas

Pablo Lhoas, mede-oprichter van het Brusselse architectenbureau Lhoas & LHoas en sinds 2016 decaan van de faculteit architectuur van La Cambre-Horta, is sinds 15 september benoemd als directeur van de Ecole nationale supérieure d'architecture et de paysage de Lille. Onder de klanten van architectenbureau Lhoas & LHoas bevinden zich onder meer Almine Reich Gallery, Wiels en MAD Brussels.

© ULB

Marjan van Aubel

Marjan van Aubel en Formafantasma zijn de ambassadeurs van de 21e editie van Dutch Design Week (DDW). Zij ontwikkelden speciaal voor deze editie twee unieke werken. Hiermee brengen zij hun eigen interpretatie van het DDWthema *Get Set: We're on a mission*. Onder de opdracht van de DDW ambassadeurs valt enerzijds het op kaart

zetten van design in het algemeen en DDW in het bijzonder. Vanaf dit jaar is hen ook gevraagd om jonge designtalenten in deze missie mee te nemen. Zonne-energie en duurzaamheid zijn een terugkerende toepassing in Marjan van Aubels bekroonde ontwerpen.

© Mark Cocksedge

Guido Gryseels

Op 1 september ging Guido Gryseels na een loopbaan van 21 jaar als directeur-generaal van AfricaMuseum in pensioen. Gryseels die zijn professionele carrière startte in het landbouwonderzoek was betrokken bij de renovatie van het museum tussen 2013 en 2018 en leidde het AfricaMuseum naar een nieuw digitaal tijdperk. Gryseels wordt vervangen door Karel Velle, de huidige directeur-generaal van het Algemeen Rijksarchief. Er is een aanwervingsprocedure aan de gang en het museum hoopt de nieuwe directeur-generaal op 1 januari 2023 te kunnen verwelkomen.

© Willem De Leeuw

Paulius Sliupa

De Belgische prijs ArtContest, die sinds 2005 jonge kunstenaars ondersteunt, is dit jaar uitgereikt aan de Litouwse schilder Paulius Sliupa (*1990) (eerste prijs), de Franse cineaste Méliissa Médan (tweede prijs) en de Belgische schilder Wim de Pauw. Onder de gepassioneerde leiding van oprichtster Valerie Boucher wil ArtContest het werk van jonge, hedendaagse kunstenaars promoten en hen ook op langere termijn begeleiden en ondersteunen.

© Kunstwerkt

Nicolas Laporta

Sotheby's Realty Belgium heeft sinds kort een nieuwe CEO: Nicolas Laporta (*1982). Laporta volgt David Chocard op die de Brusselse zetel in 2014 oprichtte. Laporta werkte de voorbije negen jaar bij Immobel en wil zich volgens eigen zeggen als een

dynamisch en optimistisch CEO profileren. Naast zijn managementcapaciteiten brengt hij ook een ruime ervaring in talloze internationale bedrijven en instellingen mee.

© L'echo

Niels Poiz

M Leuven zet zich in voor het ontdekken en ondersteunen van opkomend talent door samen met vzw Cas-co kunstenaarsresidenties aan te bieden. Momenteel krijgt Niels Poiz (*1991) gedurende vier maanden alle ruimte om te experimenteren en nieuw werk te maken. Poiz is beeldend kunstenaar met een artis-

tieke praktijk die cirkelt rond taal, vertelling en communicatie. In zijn werk legt Poiz linken naar huidige sociaal-politieke, culturele, identiteits- en genderkwesties. Na afloop van de residentie zet M Leuven hun netwerk verder in om de kunstenaar vooruit te helpen.

© vzw Cas-co

Kinshasa (N)tóngá: stof voor de toekomst

Kanal Centre Pompidou
Brussel
www.kanal.brussels

t/m 20-11

Kinshasa is een grootstad met meer dan tien miljoen inwoners, op nogal chaotische wijze gegroeid in de loop der eeuwen, gedreven door een mix van ambitie, nationalisme en technische vernieuwingsdrang, maar helaas ook getekend door het nodige geweld. Deze tentoonstelling presenteert werk van kunstenaars uit de Congolese hoofdstad die elk hun heel eigen kijk bieden op de stad, zijn architectuur, zijn verleden en zijn toekomst, op de vele manieren om er te (over)leven en te produceren, om vooruit te gaan in het leven. De term 'Ntóngá' uit de titel van deze expo betekent trouwens 'bouwwerf'. De expo was eerst te zien in Kinshasa zelf en maakt deel uit van een groter project, *Living Traces*, dat van maart 2022 tot maart 2023 loopt in Kanal Pompidou, bedoeld als brug tussen Brussel en Kinshasa. Stof tot nadenken over 60 jaar van Congolese onafhankelijkheid en de sporen van het kolonialisme. (ah)

Godelieve Kasangati, *Etrangère*, 2019 © De kunstenaar.

Camee uit Actium met daarop keizer Augustus met een span van tritons, na 27 v.C., sardonyx en geëmailleerd goud. Wenen, Kunsthistorisches Museum.

Oog in oog met de dood

28-10 t/m 05-02

Sint-Janshospitaal
Brugge
www.museabrugge.be

Deze tentoonstelling richt de schijnwerpers op een van de meesterwerken van het Groeningemuseum: *De dood van Maria*, omstreeks 1470 geschilderd door Hugo van der Goes. Het werk werd onlangs gerestaureerd. Erop zijn de twaalf apostelen te zien, geschaard rond de Heilige Maagd in haar stervensuur. Dit schilderij gaat niet alleen over de dood, maar ook over neventhema's, zoals afscheid nemen, de zin van het leven en spiritualiteit. Een en ander wordt op de tentoonstelling nader aanschouwelijk gemaakt door schilderijen van onder meer Hans Memling en Albrecht Bouts, en diverse andere stukken, zoals ivoorwerk, manuscripten en sculpturen. Origineel aan deze expo is dat ook vijf hedendaagse kunstenaars (onder wie Berlinda de Bruyckere) hun eigen kijk mogen brengen op deze thema's.

Hugo van der Goes, *De dood van Maria*, ca. 1470-72, olieverf op paneel. Brugge, Groeningemuseum.

Alexandrië: vervlogen toekomst

t/m 08-01

Bozar
Brussel
www.bozar.be

Na een verblijf in Bozar reist deze tentoonstelling naar het Mucem, in Marseille. Tussendoor vindt er in het museum van Mariemont nog een colloquium plaats over dit onderwerp. Het moge duidelijk zijn: *Alexandrië: vervlogen toekomst* is een ambitieus project, gesteund door acht Europese musea. De opzet bestaat erin nieuw licht te werpen op de plaats die de antieke stad bekleedde in de mediterrane wereld. Zo'n tweehonderd werken uit de grootste Europese musea laten zien hoe prachtig deze door Alexander de Grote gestichte stad was. Ze krijgen het gezelschap van hedendaagse werken, die een nieuw perspectief bieden op de stad die een van de grootste bibliotheken uit de oudheid bezat. Alexandrië had een aanzienlijke culturele uitstraling en was ook een belangrijk economisch centrum. De expo heeft ook aandacht voor het dagelijks leven van de inwoners. (ah)

Jean-Pierre Ghysels

14-10 t/m 12-02

Koninklijke Musea voor Schone Kunsten
Brussel
www.fine-arts-museum.be

28-10 t/m 22-12
Lancz Gallery
Brussel

www.lanczgallery.be

Dit najaar kunnen we genieten van een dubbeltentoonstelling over het werk van Jean-Pierre Ghysels (*1932). Deze Belgische beeldhouwer volgde een opleiding aan de kunstschool van Maredsous, en daarna in het atelier van Zadkine, in Parijs. Na een tijdje stapte hij over van het figuratieve naar 'de esthetiek van de ruimte', met abstracte werken gekenmerkt door sobere massa's, zuivere lijnen, en zachte krommingen en texturen. Het museum bezit een van zijn beroemdste werken: *Geheime hoek*. Op deze expo krijgt dat beeld het gezelschap van sculpturen geselecteerd door Colette, de echtgenote van de kunstenaar. We krijgen nooit eerder tentoongestelde werken van geslagen koper en brons te zien. Andere werken en stukken van kleiner formaat zijn dan weer te zien in de Lancz Gallery. (ah)

Jean-Pierre Ghysels, *Geheime hoek*, 1973, gepolijst brons. Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Foto: J. Geleyns – Art Photography.

Ding Yanyong, *Na de regen* (detail), jaren 1940.
© Paris Musées – Musée Cernuschi.

Inkt in beweging: de Chinese schilderkunst in de 20e eeuw

21-10 t/m 19-02

Musée Cernuschi
des Arts asiatiques
Parijs
www.cernuschi.paris.fr

Het Musée Cernuschi, in Parijs bezit een van de grootste Europese collecties van moderne en hedendaagse Chinese schilderijen. Die omvat zowel schilderijen van meesters actief in China zelf, zoals Qi Baishi, Fu Baoshi, Wu Guanzhong en Li Jin, als werken van de grootste figuren van de artistieke diaspora, zoals Chang Dai-chien (Zhang Daqian), Zao Wou-ki, Walasse Ting en Ma Desheng. Deze tentoonstelling presenteert meer dan zeventig schilderijen, te danken aan vierendertig kunstenaars, van wie velen persoonlijk getuige waren van de ingrijpende veranderingen die China onderging, van het einde van het keizerrijk tot de revolutie van 1949. Hun werken dragen er onmiskenbaar de sporen van. Welke plaats is er in onze wereld nog weggelegd voor schilderijen met inkt, een traditionele Chinese techniek? (ah)

Een Afrikaanse kunstcollectie

07-10 t/m 08-01

Cobra Museum
voor moderne kunst
Amstelveen
www.cobra-museum.nl

Dit najaar presenteert het Cobra Museum de tentoonstelling *Kosmogonie, Zinsou een Afrikaanse kunstcollectie*, met een selectie van 130 kunstwerken, afkomstig van 37 kunstenaars van verschillende generaties uit verschillende landen. De Zinsou-kunstcollectie, afkomstig uit Benin, is in de woorden van oprichter Marie-Cécile Zinsou ontwikkeld vanuit de wens om "Afrikaanse landen actief betrokken te laten zijn in de totstandkoming van een eigen kunst en dit voor een lokaal publiek te exposeren." De snelle ontwikkeling hiervan heeft ervoor gezorgd dat de verbeeldingskracht en de bijbehorende kunstuitingen van hedendaags Afrika steeds meer zichtbaarheid krijgen op het wereldtoneel. Deze erkenning heeft ruimte gegeven aan een nieuwe generatie kunstenaars die op innovatieve wijze een synthese weten te vinden tussen traditie en globalisatie. In de tentoonstelling zijn sculpturen, fotografie, schilderijen en installaties te zien.

Emo de Medeiros, *Surtenture #4 (... and the Dreams of Thunder Permeate the String of Inflections)*, 2015, Zinsou Collection, courtesy of the artist c/o Pictoright 2022.

Simnikiwe Buhlungu

01-10 t/m 04-12

Kunsthalle
Bern
www.kunsthalle-
bern.ch

Werk van Simnikiwe Buhlungu is momenteel te zien op de Biënnale van Venetië. Voor het eerst vindt nu in Zwitserland ook een solotentoonstelling over haar plaats. De uit Johannesburg afkomstige kunstenaar creëert zowel installaties als video's en performances. Daarnaast bedrukt ze textiel. Met haar werk doet ze ons nadenken over de middelen om tot kennis te komen, zoals het gesproken en geschreven woord. Hoe moeten we in de eindeloze en verwarrende woordenstroom van tegenwoordig nog helder zien? Voor de bezoeker is deze expo een ervaring die al zijn of haar zintuigen aanspreekt: niet alleen de muren, ook de plafonds van de Kunsthalle 'spreken' tot ons, met woorden van vrienden en filosofen, maar ook gospelmuziek van Gerard Sekoto. (ah)

Simnikiwe Buhlungu. *And the Other Thing I was Saying Was: A Conver-something*, 2022, geluidsinstallatie, gemengde techniek, wisselende afmetingen. 59e Biënnale van Venetië, hoofdentoonstelling, *The Milk of Dreams*. Foto: Roberto Marossi.

Walter Sickert, sleutelfiguur van de figuratieve schilderkunst

14-10 t/m 29-01

Petit Palais
Parijs
www.petitpalais.
paris.fr

De Britse kunstenaar Walter Sickert beeldde raadselachtige en vaak onrustbarende onderwerpen uit: naakten zonder de minste erotische uitstraling, eenzame vrouwen die zitten te tobben, moorden en variététheater. Sickert was amper bekend in Frankrijk, hoewel hij verschillende keren in Parijs verbleef en zich uiteindelijk in Dieppe vestigde. Zijn palet en toets evolueerden onder invloed van bevriende kunstenaars, zoals Edgar Degas, Jacques-Emile Blanche, Pierre Bonnard, Claude Monet en Camille Pissarro. Walter Sickert had een beslissende invloed op de Britse figuratieve schilderkunst, met name op Lucian Freud. Deze tentoonstelling is een unieke kans om nader kennis te maken met een heel aparte kunstenaar. (ah)

Walter Richard Sickert, *Little Dot Hetherington at the Old Bedford Hall*, ca. 1888-1889, olieverf op doek. Privécollectie. © Foto: James Mann.

De wereld van de Griekse kleibeeldjes

07-10 t/m 02-07

Altes Museum
Berlijn
www.smb.museum

In de klassieke oudheid werden grote aantallen kleibeeldjes vervaardigd. Vaak doet men daar nogal gering-schattend over. Deze tentoonstelling wil daar verandering in brengen, met een ruime selectie beeldjes, met zorg gemaakt en uniek, want niet bestemd voor reproductie. Stukken waarvan toch verschillende exemplaren werden gemaakt, zijn niet noodzakelijk van slechte kwaliteit. Het succes dat ze destijds hadden bewijst dat ze in de smaak vielen. Ze maakten ook het voorwerp van culturele uitwisselingen uit. Bij veel beeldjes is de verf wonderwel bewaard gebleven. Dat maakt niet alleen de diversiteit, maar ook de heel eigen charme van die stukken des te duidelijker. De toenmalige kunstenaars gebruikten dure kleuren, zoals blauw en goud, maar ook pastelkleuren, zoals roze en lichtgroen. De beeldjes laten zo zien welke kleuren men vroeger verkoos in de beeldhouwkunst. De grote marmeren sculpturen leren ons daar immers niets over. (ah)

Cupido, de gevleugelde god van de liefde, 2e eeuw v.C.
© Staatliche Museen zu Berlin, Antikensammlung. Foto: Franziska Vu.

Monet Mitchell

05-10 t/m 27-02

Fondation Louis Vuitton
Parijs
www.fondationlouisvuitton.fr

Een duotentoonstelling met Claude Monet (1840-1926) en Joan Mitchell (1925-1992) is, in tegenstelling tot vele ongefundeerde en commercieel opgerichte duo-exposities, zeer relevant! In de jaren vijftig, toen abstracte kunst in de V.S. opkwam, herkennen kunstenaars in Monet inderdaad

hun voorloper - vooral voor de werken uit de laatste periode, waaronder de beroemde waterlelies. Bovendien verbleef Joan Mitchell in dezelfde landschappen als de Franse impressionist door zich enige tijd in Vetheuil te vestigen, niet ver van een landgoed dat zij van 1871 tot 1881 bewoonde. Omdat Joan Mitchell in Europa nog steeds vrij onbekend is, toont de Fondation Vuitton tijdens *Monet-Mitchell* parallel een grote monografische tentoonstelling van de kunstenares. Hier wil men de eigenheid van haar schilderkunst tonen, die gekenmerkt wordt door een intens palet, een voortdurend heroverwogen zoektocht naar kleur en licht en haar intieme relatie met de landschappen. (ah)

Joan Mitchell, *The Great Valley*, 1983, olieverf op doek, 260,4 x 200 cm. Fondation Louis Vuitton, Parijs. De nalatenschap van Joan Mitchell. Foto: Primae / Louis Bourjac.

Hyacinthe Rigaud, *Portret van Lodewijk XV*, 1715-1717, olieverf op doek. Paleis van Versailles. © RMN-GP (paleis van Versailles). Foto: G. Blot.

Lodewijk XV. De passies van een koning

18-10 t/m 19-02

Paleis van Versailles
Versailles
www.chateauversailles.fr

Deze tentoonstelling vindt plaats ter gelegenheid van de driehonderdste verjaardag van de kroning van Lodewijk XV. Speciale aandacht is er voor zijn belangstelling voor kunst en zijn rol in de totstandkoming van de rocaillestijl in de 18e eeuw. De expo omvat drie delen. Het eerste gaat over zijn persoonlijke leven, zijn kinderjaren en zijn vorming. Het tweede handelt over de passies van Lodewijk XV, onder meer voor de wetenschap, de botanica, de jacht en de architectuur. Het derde deel belicht zijn belangstelling voor kunst en presenteert meesterwerken van de rocaillestijl. Het publiek ontdekt zo de fundamenten van deze stijl, wars van formele normen en symmetrie, die de artistieke productie van de 18e eeuw ingrijpend beïnvloedde. Lodewijk XV speelde een belangrijke rol in het ontstaan ervan. (ah)

Lucian Freud: New Perspectives

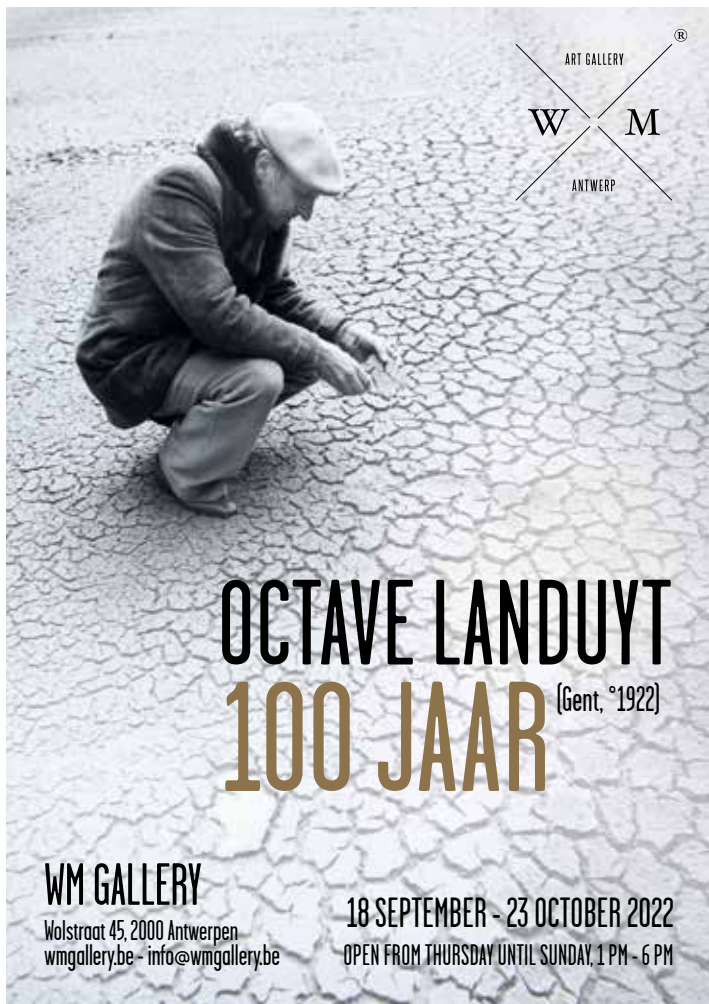
01-10 t/m 22-01

The National Gallery
Londen
www.ng-london.org.uk

Deze tentoonstelling vindt plaats ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van de geboorte van de Britse kunstenaar Lucian Freud. Hoe belangrijk was deze rebel voor de kunstgeschiedenis? Freud stond vooral bekend om het agressieve realisme van zijn portretten en naaktfiguren. Deze expo presenteert de belangrijkste werken uit zijn carrière, die liefst zeven decennia omspande. De curators richten vooral de aandacht op de context waarin zijn werken het licht zagen, de invloeden die zijn artistieke evolutie hebben bepaald (zoals de portretten van Hans Holbein in zijn beginjaren en het surrealisme). Ze wijzen er ook op dat Lucian Freud zichzelf voortdurend in vraag stelde en aansloot bij de lange traditie van portretten uit de kunstgeschiedenis. (ah)

Lucian Freud, *Michael Andrews and June*, 1965-1966, olieverf op doek, 61 x 71 cm. Privécollectie. © The Lucian Freud Archive. Alle rechten voorbehouden 2022. Foto: Bridgeman Images.

ART GALLERY
W M
ANTWERP

OCTAVE LANDUYT
100 JAAR (Gent, °1922)

WM GALLERY
Wolstraat 45, 2000 Antwerpen
wmgallery.be - info@wmgallery.be

18 SEPTEMBER - 23 OCTOBER 2022
OPEN FROM THURSDAY UNTIL SUNDAY, 1 PM - 6 PM

GALERIE ALBERT 1er

sinds 1952 — 70^e verjaardag

EERBETOON AAN JOZEF VAN RUYSEVELT (1941-1985)

Tentoonstelling van 17 september tot 30 oktober 2022
Dinsdag t/m zaterdag van 13u — 19u - Zondag van 14u - 18u

galerie-albert1er.be

+32 (0) 512 19 44 — Info@galerie-albert1er.be
Magdalenasteenweg 45 - 1000 Brussel

 Centre de la Gravure
et de l'Image imprimée

POL BURY

HEEN EN WEER

29.10.2022 → 12.03.2023

Rue des Amours 10
7100 La Louvière
+32 (0) 64 27 87 27
accueil@centredelagravure.be
www.centredelagravure.be

Openingstijden
Dinsdag → Zondag
10:00 → 18:00
Afgesloten op
24.12 - 25.12 - 31.12 - 01.01

La Louvière

LA LOUVIÈRE

loterie nationale

Belfius

La Jere

Théo Van Rysselberghe

WETENSCHAPPELIJKE CATALOGUS

Wij zijn de mening toegedaan dat deze gouache (op enkele gehoopte retouches na, een quasi onbestaande techniek in het oeuvre van de kunstenaar) uitgevoerd op warm geperst papier (analyse Mevr. Mélissa Hughes) niet moet worden opgenomen. Warm geperst papier bestond niet op het ogenblik van de uitvoering van dit slecht getekend landschap met felle kleuren die onbekend zijn in het werk van Van Rysselberghe.

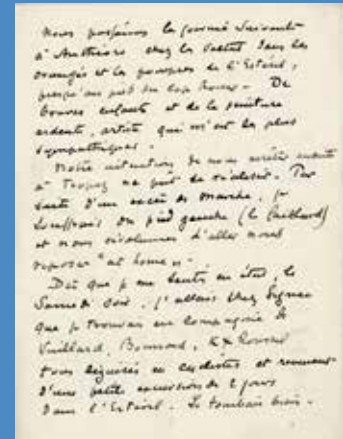
Dit aquarel bleef sinds haar realisatie in de collectie van de familie Maréchal. Het werk is door de hand van de kunstenaar betiteld. Het werd in zijn ongepubliceerde notitieboeken gerepertorieerd. Wij zijn de mening toegedaan dat dit werk dient worden opgenomen.

We hebben het model (Germaine Maréchal) kunnen identificeren en het oeuvre kunnen dateren. We vonden de data van de pose-sessies alsook van de deelname aan niet-gecatalogeerde tentoonstellingen dankzij de persoonlijke ongepubliceerd notitieboeken van de kunstenaar.

We hebben dit uitzonderlijk en onbekend werk ontdekt en hebben het in onze tentoonstelling van 2006 getoond.

We bezitten onder andere 400 niet-gepubliceerde brieven van Signac en van Cross aan Théo Van Rysselberghe. Stuk voor stuk kostbare bronnen voor ongekende informatie.

Project geleid door Olivier Bertrand

Curator van de retrospectieve in Brussel (Bozar) en Den Haag (Gemeentemuseum)

Uitzonderlijke en onuitgegeven archief
Persoonlijk onderzoek van de werken

Eigenaars van werken van de kunstenaar
kunnen contact opnemen met Olivier Bertrand

info@belart.org

Zebres

brengt mix van kunst en interieur naar Brussel

In het hart van de historische Marais heeft Antonin Gatiers passie voor mooie dingen een thuis gevonden in een monumentaal pand uit de 18e eeuw. Zebres is een winkel, een galerie, een appartement en een leefruimte waar design, kunst en alles daartussen centraal staan. In het voorjaar van 2023 komt het concept naar Brussel.

Waar komt uw passie voor interieur en kunst vandaan?

Antonin Gatier: "Ik heb een carrière in de parfumsector en in de mode achter de rug. Zo heb ik op de parfumafdeling van Chanel gewerkt: een schitterende ervaring in een zeer verfijnd modehuis met oog voor detail. Mijn parcours in de kunstwereld is heel persoonlijk, met dank aan mijn artistieke familie. Zo heb ik veel kunstenaars en hun werk van dichtbij leren kennen en ben ik zelf beginnen verzamelen. Het zijn mijn familieleden die me hebben aangemoedigd om met de galerie te beginnen."

Hoe is Zebres ontstaan?

"Het project is in 2015 ontstaan. Het heeft verschillende vormen aangenomen, maar in 2018 is het uiteindelijk een galerie geworden, in rue François Miron 14. De locatie heeft de richting van de galerie verder bepaald: gelijkvloers bevindt zich een galerie en op de eerste verdieping een appartement dat als een soort showroom dient. Mijn focus is altijd al interieur en decoratie geweest. Er zijn geen strikte criteria voor wat we verkopen, zolang het past binnen onze smaak en esthetiek.

De objecten worden aangevuld met de schilderkunst van acht hedendaagse kunstenaars die we van dichtbij volgen. Die kunst staat in contrast met de oudere meubelen, die we op broquantemarkten kopen en opknappen."

Waarom heeft u besloten om een ruimte in Brussel te openen? Wat is uw band met de stad?

"Ook de galerie in Brussel is ontstaan uit ontmoetingen en uit een unieke kans. Ik werk al lang samen met de interieurarchitect Alexandre Janssens, die in Parijs en Brussel werkzaam is. Hij vond een gebouw in Brussel en stelde voor om op de begane grond samen tentoonstellingen te organiseren. Het was een mooie kans om samen te werken en bovendien is België een belangrijke markt voor ons. Met de galerie hebben we al deelgenomen aan Antica Namur en aan de nieuwe Brusselse beurs TWENTY. Het is moeilijk te verklaren, maar voor mij heeft Brussel een aparte sfeer. Zelfs onze Franse klanten lijken er spontaner, meer ontspannen en open. Ik merk dat op de beurzen en hopelijk ook in de toekomstige galerie."

Portret Antonin Gatier. Foto: Aurélien Kouby.

'Er zijn geen strikte criteria voor wat we verkopen, zolang het past binnen onze esthetiek'

ANTONIN GATIER

Heeft u een lokaal netwerk of wil u een internationaal publiek bereiken?

"We hebben Belgische klanten die ons in Parijs bezoeken, maar we hopen in Brussel ook een nieuw publiek te vinden. Mensen uit Nederland en Duitsland, bijvoorbeeld."

Wat zullen de grootste verschillen zijn tussen de galeries in Parijs en in Brussel?

"De galerie in Brussel is voor mij een kans om iets anders uit te proberen dan in Parijs. Het worden twee complementaire galeries met een eigen aanbod. In Parijs willen we het huiselijke, ingeleefde aspect behouden en in Brussel willen we meer thematische tentoon-

stellingen organiseren. Het decoratieve aanbod wordt hier minder belangrijk. Waar we in Parijs veel interieurarchitecten als klanten hebben, richten we ons in Brussel meer op de verzamelaars. We willen er bijvoorbeeld inzetten op het werk van Christian Astuguevieille, een ontwerper die niet in een hokje valt te duwen. Hij is bekend om zijn complexe werk met een schijnbaar eenvoudig materiaal: touw. Ook voor hem is de Belgische markt belangrijk."

Zebres
Brussel
Place Guy d'Arezzo 4
www.zebres.paris
Voorjaar 2023

Nieuwkomer WAJO artspace

08-10 t/m 30-10

WAJO artspace
te gast in De Melkerij, Veltem-Beisem
www.wajo-artspace.com,
www.demelkerij.eu

Hou u klaar voor de lancering van WAJO artspace: een nomadische galerie in het Leuvense kunstland- schap, gerund door de kunstenaars Luis Manuel Lambrechts en Maarten De Naeyer. Omdat boeiende galeries grotendeels ontbre- ken in Leuven starten ze een galerie door en voor kunstenaars, die eigentijdse kunste- naars in contact brengt met kunstliefhebbers en verzamelaars. Het lanceerplatform is de knappe exporuimte van De Melkerij in Veltem- Beisem, eveneens een jong kunstinitiatief. Daar

opent WAJO artspace met een groepsshow van dertien kunstenaars. Schil- derijen van Lambrechts zijn een fantasierijke figuratie, vaak met jungles. Het werk van De Naeyer is eigenzinnig grafisch en abstract. Die twee polen spelen mee in de selectie. Het is een veelbelovende line-up van al bekende namen en jong talent: Mon Colonel & Spit, Karel Noyez, Hanne Beullens, Jo- ris Bochman, Eliza Pepermans, Indre Svirplyte, Tim Mastik, Lindert Steegen, Geert Koekoekx, het duo Marie Bernard en de oprukkende Duitse kunste- naar B.D. Graft uit Amsterdam. (cv)

B.D. Graft, *Planted Thoughts*, 2022, oliebars en houtskool op doek, 150 x 200 cm. Met toestemming van Everyday Gallery, Antwerpen. **Prijsindicatie groepsexpo: € 800-10.000.**

Museale solo Frans Masereel

02-10 t/m 06-11

De Queeste Art
Abele/Watou
www.dequeeste-art.be

Frans Masereel (1889-1972) groeide snel uit tot de belang- rijkste houtsne- dekunstenaar van de 20e eeuw. Wereldwijd bekend en erg invloedrijk. Dat hij vijftig jaar ge- leden overleed, werd al herdacht in het MSK en Amsab- ISG in Gent. De Ques- te Art slaagt

erin om een retrospectief van museaal niveau samen te stellen met werk uit privéverzamelingen: houtsneden, houtblokken, beeldboeken en nooit in België getoonde tekeningen en aquarellen. Masereel, die zijn eerste beeldboek publiceerde in 1918, wordt ook geroemd als de uitvinder van de 'graphic novel'. Hij pakte thema's aan als de stad, macht en onderdrukking, de verwarring van zijn tijd. Dikwijls komen droom en nachtmerrie samen, zoals in de latere reeks *Histoire de fou*. Daarover zei hij in een documentaire uit 1969: "In onze consumptiemaatschappij van ten spits gedreven technocratie schijnen de mensen me hoe langer hoe gekker en schijnen ze zich niet meer op een normale wijze recht te kunnen houden." Altijd actueel, ja. (cv)

Frans Masereel, *Histoire de fou 4*, 1960, houtsnede. **Prijsindicatie: € 300-5.000.**

Between the Folds of Reality

01-10 t/m 30-10

Black Swan Gallery
Brugge
www.blackswangallery.be

'Wordt de realiteit soms surreëel of wordt het surreële eerder de nieuwe realiteit? Wat voor kort als onmogelijk werd afgedaan is vandaag realiteit.' Vanuit die vaststelling komt Black Swan Gal- lery voor de dag met *Between the Folds of Reality*, een expo van vijf kunstenaars. Ze verwon- deren met wat ze aantreffen tussen de plooiën van de realiteit. Een oude grammofoonkoffer is getransformeerd in een vogelkastje en een aftands oosters tapijt op de vloer wordt doorklieft door een haaienvin, alsof er een vervaarlijke haai onder zwemt. Het zijn werken van de Iraakse kunstenaar Mohammed Alani uit Brussel. Matthieu V. Staelens uit Antwerpen toont onder meer een quasi hyperrealistisch schilderij van een elektroshockapparaat om de symboliek van liefde uit een roos te extraheren. Overigens zijn er houtskooltekeningen van de Belg Bart Gielen en sculpturaal werk van Stéfan Tulépo en Romain Weintzem, twee Franse kunstenaars. Vaak heel poëtische kunst, die een glimlach ontlokt en doet nadenken. (cv)

Mohammed Alani, *Untitled*, 2019, mixed media. Met toestemming van de kunstenaar en Black Swan Gallery, Brugge. **Prijsindicatie: € 2.300.**

Serena Fineschi en Loredana Longo

t/m 30-10

Montoro12
Brussel
www.m12gallery.com

Deze tentoonstelling brengt een dialoog tussen het oeuvre van Serena Fineschi (°1973, Siena) en dat van Loredana Longo (1967, Catania). Geheel los van de stijlverschillen vertonen ze tal van raakpunten. Hun werken zijn als gedachtepunten in een zin, een pauze, het jezelf wat tijd gunnen om te herbronnen en conflicten en leed om te vormen tot een positieve kracht. "Het zijn stuk voor stuk kleine, individuele gevechten waar we elke dag in onze sociale en intieme relaties mee te maken krijgen en die te maken hebben met onze identiteit. Van de kindertijd tot de volwassenheid, van de relatie met ons lichaam tot de relatie met onze gevoelens, die ons bestaan in deze wereld bepalen. Een en ander leidt tot analyse, het opruimen van stereotypen, om het pad te effenen voor nieuwe ideeën, die onze relaties nieuw leven inblazen. Je vertrekt vanuit jezelf en ontmoet uiteindelijk de ander. Je vertrekt vanuit het lichaam als taal en komt uiteindelijk tot het woord, en vice versa, want het ene zet het andere in gang. In het werk van Serena Fineschi worden de spanningen omgevormd tot een kracht die ons naar de toekomst stuwt, nu eens met een sentimentele insteek, dan weer met lucide ironie." (Marina Ducci) (gg)

Loredana Longo, *Armor*, 2022, keramiek. © L. Longo. Met toestemming van Montoro12 – **Prijsindicatie: € 800-15.000.**

Duoshow Paula Rego en Neo Matloga

15-10 t/m 20-11

Gallery Sofie Van de Velde - Nieuw Zuid
Antwerpen
www.sofievandevelde.be

Speciaal voor deze tentoonstelling maakt de aanstormende Zuid-Afrikaan Neo Matloga (°1993) een reeks grote schilderijen en collages. Vorig jaar toonde hij in Watou dagelijkse scènes van zwarte huishoudens, in zwart-wit met wat felle kleuren. Ambigu, want het ging indirect over de voor hen nog altijd onveilige situatie in Zuid-Afrika. Dubbele bodems, engagement en spanningen zijn ook niet vreemd aan de taferelen van de Engels-Portugese Paula Rego, die in juni op 87-jarige leeftijd overleed. Ze brak al door in de jaren zestig, samen met kunstenaars als Hockney. In 2021 een overzicht in Tate Britain dat naar Den Haag reisde, momenteel werk in de Biënnale van Venetië en zopas nogmaals in De Queeste Art in Abele. De positie van de vrouw, illegale abortussen, machtspeletjes, verlies: het zijn thema's in een rijk oeuvre vol vlijmscherpe verhalen. Een wereldster, wat in België weinig bekend is. Nu wordt grafisch werk geselecteerd uit de series *Jane Eyre*, *Peter Pan* en *Secrets and Stories*. (cv)

Zanele Muholi, eerste solo in België

07-10 t/m 18-12

KUBE Gallery
Genk
www.uitstalling.com

Zanele Muholi (°1973, Zuid-Afrika) is een rijzende ster, die zich 'visueel activist' noemt. Portretfotoreeksen becommentariëren scherp en vaak tegelijk geestig vooroordelen. Ze komen op voor de zwarte lgbtq+-gemeenschap in Zuid-Afrika en elders. Muholi is non-binair, en brak door met *Faces and Phases* (sinds 2006). De erkenning schiet de hoogte in met expo's in de V.S., Documenta 13, de Biënnale van Venetië, in 2017 een solo in het Stedelijk in Amsterdam, in 2020

een overzicht in Tate Modern. De weidse KUBE Gallery van Uitstalling in Genk toont een selectie, veelal uit *Somnyama Ngonyama, Hail the Dark Lioness* (2012-heden): contrastrijke zelfportretten die de blackness celebreren, in diverse gedaanten met allerhande kapsels en attributen, tijdens de internationale opmars overal ter wereld genomen. Vlakbij ziet u tot 23 oktober fotowerk van Bert Daenen in Uitstalling Gallery en in Uitstalling Villa een solo van de jonge, kort voor de opening onverwacht overleden Zuid-Afrikaanse Lunga Ntila. (cv)

Zanele Muholi, *Somnyama Ngonyama Series - Mbalenhle II, Sandton*, 2019, Hahnemuhle Photo Rag Baryta, 80 x 71 cm, editie van 8. © De kunstenaar. **Prijsindicatie: € 26.000.**

Paula Rego, *Come to Me*, 2001-2002, uit de reeks *Jane Eyre*, kleurenlithografie, editie van 35, 99,5 x 67 cm. Met toestemming van Gallery Sofie Van de Velde, Antwerpen en De Queeste Art, Abele/Watou. **Prijsindicatie duoshow: € 5.000-50.000.**

De kunstpraktijk van Agnes De Man

09-10 t/m 23-04

Hors Tempsia
Linkebeek
www.hors-tempsia.be

Agnes De Man gaat haar eigen gang, in de periferie van het kunstcircuit en inspelend op waar de wereld nood aan heeft. Ze was een bekende modeontwerpster, maar stopte ermee in 1996 en richtte de vzw Relatieclowns op om zich in te zetten voor hulpbehoevende en dementerende senioren. In 2014 opende ze Hors Tempsia: een platform voor andere kunstenaars in haar woning, een strakke villa uit de jaren dertig. Daar is te ontdekken hoe haar eigen kunstpraktijk evolueert. Tijdens de eerste lockdown begon ze mensen uit haar omgeving met hun huisdieren te portretteren. Dat is uitgegroeid tot de soloshow ZOO, met schilderijen, sculpturen en installaties. Bont, vrolijk, vol humor, fantasieerijk en nauwgezet. Katapulteert ze ons in een sprookje? Of een zorgoord? Wat niet onbelangrijk is: de expositie is ook bedoeld als inspiratiebron voor anderen om individuele of collectieve werken te maken rond hetzelfde thema. Zo ontstaat een kunstenaarsassociatie, waarvan het werk volgend voorjaar wordt getoond. (cv)

Een werk van Agnes De Man. Foto: Philippe De Gobert. **Prijsindicatie: € 400-4.500.**

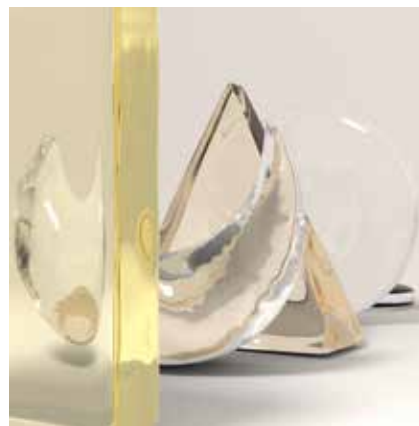

Octave Landuyt, *L'initée*, geel goud, vulkanisch glas met mangaan en ijzeroxide, 2 obsidiaanstenen, 1 mosagaat, 9 x 5 cm.
Prijsindicatie: vanaf € 2.500.

Amy Hilton, Subtle Energy

t/m 06-11

Spazio Nobile
Brussel
www.spazionobile.com

Alles in het universum, van de eindeloze onderverdelingen van de fysieke materie tot de hogere werelden, vormt één grote samenhang. In haar oeuvre verdiept Amy Hilton zich in dit concept van verbondenheid, van eenheid, maar ook in het omgekeerde: de fragmentatie. *Subtle Energy* getuigt van haar fascinatie voor esoterische ideologieën en het geloof dat het menselijke leven zich gelijktijdig afspeelt in twee parallelle dimensies: het 'fysieke lichaam' en het 'subtiele lichaam', het vehikel van het psychologische, emotionele, spirituele, bewuste, niet-fysieke. Via het tweede komen we in contact met hogere bestaansniveaus: de etherische en astrale dimensies. Centraal op deze tentoonstelling staat haar zoeken naar een dieper begrip van die eenheid, van de verschillende metafysische lagen die ons bestaan doordringen. Behalve sculpturen van steen en glas krijgen we ook tekeningen met inkt, potlood en droog pastel te zien. De bezoeker wordt uitgenodigd zich van het onzichtbare naar het zichtbare te begeven, van de geest naar de vorm, en omgekeerd. (gg)

Amy Hilton, *Symbolen van de vijf elementen*, sculptuur van gegoten glas, in samenwerking met het Internationaal Centrum voor Glas-kunst van Meisenthal (detail). © De kunstenaar. Met toestemming van Spazio Nobile. **Prijsindicatie: € 1.200-8.000.**

Octave Landuyt wordt 100

t/m 23-10

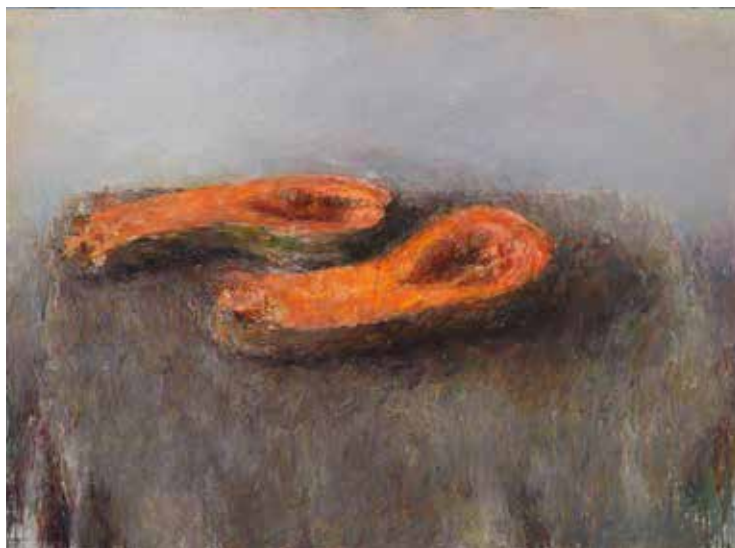
WM Gallery
Antwerpen
www.wmgallery.be

Als alles goed gaat, is Octave Landuyt op 26 december 2022 een honderdjarige kunstenaar. WM Gallery van Patrick Declerck viert *100 jaar Octave Landuyt* met de feestexpo *Aurum Flandriae*: een overzicht met de diverse media in zijn oeuvre en zijn laatste niet eerder getoonde werken. Want de Vlaamse meester was tot een jaar geleden nog erg actief. In de jaren 1950 begon hij bekend te worden, ook internationaal. Hij nam deel aan de Biënnale van Venetië en Documenta II in Kassel, hij exposeerde van New York tot Tokio. Een gevestigde waarde, waar jonge generaties misschien weinig weet van hebben. Schilderijen, tekeningen, sculpturen in brons en keramiek, sculpturale juwelen, decors en kostuums voor theater en opera: de duizendpootkunstenaar volgde zijn eigen weg, wars van trends. Ooit werd zijn werk magisch-realistisch genoemd en er was even een abstracte periode. De grote constante lijkt de combinatie van perfectionisme en vakmanschap met een existentiële zoektocht en inhoudelijke diepgang. (cv)

Daniel Enkaoua, een tweeluik

13-10 t/m 12-11

Esther Verhaeghe
Brussel
www.estherverhaeghe.com

Ter gelegenheid van de officiële opening van haar gloednieuwe ruimte aan de Vijvers van Elsene geeft Esther Verhaeghe carte blanche aan kunstenaar Daniel Enkaoua (°1962, Meaux, woont en werkt in Barcelona). Deze schilder, die de galerie al tien jaar promoot, presenteert zijn werk op twee verschillende adressen. In de nieuwe ruimte aan de Vijvers van Elsene ontdekken we schetsen, kleine schilderijen en doeken die nog in afwerking zijn. Die gaan een dialoog aan met werken van andere kunstenaars die Esther Verhaeghe promoot. In de ruimte in de Simonisstraat is dan weer een solotentoonstelling te zien, met werken van groot formaat en recente werken. Daniel Enkaoua is wars van modes en trends. Zijn schilderijen zijn uit het leven gegrepen, zijn leven: kinderen, alledaagse vruchten en groenten, landschappen uit zijn omgeving. Nu eens is dat leven rumoerig, dan weer stil. Enkaoua schildert op ouderwetse wijze, alleen, in zijn atelier. Een doek, verf en een uitbundige energie voeden zich met de vitale behoefte om uiting te geven aan zijn emoties en overtuigingen. Elk schilderij wordt zo een krachtig, poëtisch en kleurrijk universum. (gg)

Daniel Enkaoua, *La Citrouille ouverte*, 2018, olieverf op doek, 120 x 163 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van de Esther Verhaeghe Gallery. **Prijsindicatie: € 6.000-80.000.**

Jérôme Boutterin, *BOU191220*, 2019, olieverf op doek, 146 x 114 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van de MM Gallery. **Prijsindicatie: € 2.800-22.000.**

Jérôme Boutterin: Reboot 1999-2022

07-10 t/m 06-11

Marc Minjauw
Gallery
Brussel
www.mmgallery.be

Ter gelegenheid van de publicatie van zijn prachtige monografie bij Uitgeverij Snoeck en MMBooks presenteert Jérôme Boutterin een bijzonder fraai ensemble bij Marc Minjauw, een gepassioneerde galeriehouder die telkens weer uitpakt met tentoonstellingen van kleurrijke werken. De hier gepresenteerde schilderijen zijn vrolijk, gevarieerd, ingetogen en van een opvallende coherentie. "Jérôme Boutterin creëert vaak schilderijen die onzeker lijken. Dat is omdat hij bewust iets onzichtbaar laat, of in voorlopige toestand. Bij nader inzien is het allemaal stukken complexer dan dat. Er is een element van toeval dat de traditionele eenheid verbreekt en zorgt voor een wankel evenwicht in het schilderij. De waarnemer kan het schilderij zelf demonteren en weer assembleren, in een eindeloze reeks mogelijkheden. De kunstenaar ziet een schilderij als een manier om aanschouwelijk te maken hoe zijn heel eigen stijl zich ontwikkelt." (Jason Stopa) (gg)

Samuel Rousseau

t/m 22-10

Frédéric Mouraux
Gallery
(Rivoli Building #27)
Brussel
www.frederickmouraux-gallery.com

Samuel Rousseau (1971, Marseille) is een kunstenaar die in geen enkele categorie thuis hoort. Zijn 'krachtige' onderwerpen verhuult hij in mise-en-scènes, waarin object, technologie en ruimte versmelten tot eenvoudige beelden van een magische schoonheid. Alles berust op een dialoog tussen video's, licht, ruimte en tijd, met beelden die bruisen van energie en creativiteit. Het is een samenvloeiing van tekens stammend uit een imaginair en poëtisch verleden. De kunstenaar houdt ervan situaties om te keren, onze gangbare perceptie op het verkeerde been te zetten. Samuel Rousseau maakt van digitale kunst iets hartelijks, creatiefs en zelfs geruststellends. Elke montage is er niet op gericht tot elke prijs iets nieuws te brengen, maar iets universeels, door zelfverzonnen formuleringen, soms gekruid met humor, zo niet ironie. Het enige wat telt, is de interactie tussen de bezoeker en de beelden. Elke video is een heel bijzondere, poëtische en esthetische beleving. (gg)

Samuel Rousseau, *L'arbre et son ombre*, 2022, boomtak en videovertoning © De kunstenaar. Met toestemming van de Frédéric Mouraux Gallery. **Prijsindicatie: € 2.500-12.500.**

Lee-Bauwens Gallery

Artistiek baken tussen Azië en Europa

De symbiose tussen de Belg Gil Bauwens en de Zuid-Koreaanse Min Young Lee leidde niet alleen tot de prachtige renovatie van een 19e-eeuws Brussels pand, in hun gezamenlijke galerie delen zij deze wereld waarin Azië en Europa samenkomen ook graag met verzamelaars en kunstenaars.

Wat is de visie van jullie galerie?

"Onze Brusselse galerie, eveneens onze thuisbasis, is een voormalige drukkerij uit de 19e eeuw. Het gerenoveerde industriegebouw met zijn hoge plafonds en metalen spanten is een open en intieme ruimte, die een nauwe band bevordert tussen onze kunstenaars, hun werk en de verzamelaars. Het profiel van de galerie kwam vrij natuurlijk tot stand, omdat mijn partner Min Young Lee als museumconservator in Zuid-Korea heeft gewerkt, en het leek mij juist dat onze galerie een ontmoetingspunt tussen Azië en Europa zou worden. We hebben de twee culturen met elkaar verbonden door invloedrijke Koreaanse kunstenaars, zoals Chun Kwang Young, Nam Tchun-Mo, Kim Hyun-Sik, Shim Moon-Pil en Shin Meekyoung, en opkomende kunstenaars, zoals Jiana Kim, Min SungHong en Kwon Jukhee aan het Belgische publiek voor te stellen. Evenzo is in verschillende tentoonstellingsprogramma's in Korea het werk van Europese kunstenaars te zien geweest, onder meer van Aurélie Nemours, Ode Ber-

trand, Maurice Frydman, Paola Pezzi, Javier León Pérez, Esther Stocker en onlangs Lucas Leffler. In onze galerie is er dialoog tussen kunstenaars die vanuit het materiaal op onderzoek gaan en in verschillende vormen experimenteren en kunstenaars wier werk steunt op vorm, geometrie, esthetiek en abstractie. Daarbuiten werken we vaak samen met culturele instellingen of musea. Onlangs coördineerde Min Young Lee met de curatoren Yongwoo Lee, Manuela Lucá-Dazio en de Boghossianstichting de tentoonstelling *Times Reimagined*, de solo van Chun Kwang Young als randevenement van de 59e Biënnale van Venetië."

Hoe vinden jullie je kunstenaars?

"Voor het ontdekken van jong talent, bezoeken wij regelmatig kunstenaarsresidency's en eindexamenexposities op kunstacademies. Ook zijn wij lid van verschillende culturele verenigingen. Dankzij de banden die Min Young heeft overgehouden aan haar vroegere werk als curator in Zuid-Korea hebben wij ook contacten met gevestigde kunstenaars."

Min Young Lee. Foto: Sebastian Schutyser, met toestemming van Lee-Bauwens Gallery.

‘Voor ons is de galerie als een familie, met uitwisselingen, debatten en projecten’

GIL BAUWENS

Wat inspireert jullie in jullie werk?

"Onze inspiratiebronnen zijn de ontmoetingen met de kunstenaar, de herkenning van een gevoel van esthetiek dat beantwoordt aan onze artistieke verlangens. Het menselijke aspect is zeer belangrijk in onze benadering als galeriehouders. Voor ons is de galerie als een familie, met uitwisselingen, debatten en projecten."

Aan welke beurzen nemen jullie deel?

"Vroeger namen we deel aan drie beurzen per jaar, zoals KIAF, ART PARIS en ASIA NOW. Dit najaar zijn wij te vinden op de Luxemburgse Kunstweek en in Parijs op ASIA NOW, een

beurs die ons bijzonder aanspreekt omdat het de Aziatische culturele scène verkent."

Tot slot, wie is jullie laatste coup de coeur?

"Onze laatste favoriet is het werk van kunstenaar Lucas Leffler, ontdekt in de Fondation du Carrefour des Arts, waarvan Laura Neve de artistiek directeur is. Lucas Leffler heeft zich onlangs bij de galerie gevoegd en met hem gaan wij zeer binnenkort een solotentoonstelling voorbereiden."

Lee-Bauwens Gallery
Brussel
www.leebauwens.com

Charlotte Abramow

In deze reeks zoomt COLLECT in op de plek van jonge kunstenaars in de hedendaagse (kunst)wereld. Waarom maakt hij of zij precies zo'n werk, waar komt de inspiratie vandaan en hoe ziet hij of zij de eigen positie in de kunstwereld? Deze maand: Charlotte Abramow (°1993, Brussel).

TEKST: ELIEN HAENTJENS

FOTO: GUY KOKKEN

Ook wie denkt nog nooit van Charlotte Abramow te hebben gehoord, heeft ongetwijfeld onbewust al werk van haar gezien.

Zo verzorgde de fotograaf onder meer de clip *Balance Ton Quoi* van popfenomeen Angèle en werkt ze met lingeriemerk PrimaDonna aan een jubileumcampagne. Deze in theorie meer commerciële opdrachten sluiten in de praktijk perfect aan bij haar artistieke werk. "Aangezien Angèle en ik verschillende thematieken delen, kreeg ik van haar carte blanche. Daarom beschouw ik die video als een volwaardig onderdeel van mijn oeuvre", vertelt Abramow. "Ook bij PrimaDonna kreeg ik veel artistieke vrijheid. Om hun eeuwfeest te vieren besloten we de eigen werknemers voor de lens te brengen. Die 'We are PrimaDonna'-campagne sluit qua thematiek perfect aan bij mijn artistieke praktijk en gaf me de kans om tal van boeiende vrouwen te ontmoeten. Op menselijk vlak was dat een bijzonder mooie en inspirerende ervaring. Vrij werk of in opdracht: alles voedt elkaar artistiek." Ook de keuze voor video of fotografie hangt vooral af van wat ze precies kwijt wil aan haar publiek. Abramow: "Video maakt het makkelijker om echt een verhaal te vertellen, maar het vraagt veel meer mensen, tijd, werk en dus middelen, terwijl ik foto's in principe in mijn eentje kan maken. Bovendien blijft mijn basisliefde voor fotografie na al die jaren nog steeds overeind. Ik vind het magisch dat fotografie je de kans biedt om de tijd eventjes te doen stilstaan, zaken te overpeinzen en vast te houden en vervolgens als herinnering te bewaren. Hoewel fotografie qua verbeelding bepaalde limieten kent, heb ik er nooit aan gedacht om bijvoorbeeld schilderkunst te studeren", vertelt Abramow. "Ik speel met de eigenschappen van de fotografie: soms gebruik ik ze als spontane momentopname, maar meestal stel ik zelf, net als een kunstenaar, composities samen die een imaginaire wereld verbeelden."

ACTIVISTISCHE BLIK

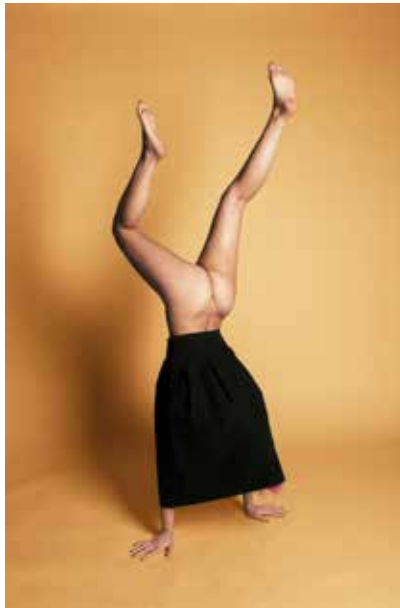
Met *Volle Petrol* presenteert Abramow in fotografiencentrum Hangar haar eerste solotentoonstelling in België. Daarvoor selecteerde ze werk uit de eerste tien jaar van haar carrière. De typisch Brusselse, voor buitenlanders moeilijk te begrijpen titel combineert een licht absurd karakter met een zekere urgentie. "Zowel ecologisch als maatschappelijk gezien leven we in een crisisperiode" legt de kunstenaar uit. "Als

‘Met mijn werk wil ik mensen sensibiliseren’

kind van mijn generatie ben ik me sterk bewust van deze precare situatie. Daarom ben ik ervan overtuigd dat iedereen zich zo snel mogelijk bewust moet worden van de problemen en zijn steentje moet bijdragen om tot een oplossing te komen. Als kunstenaar zie ik het als mijn taak om als een van de eersten aan de alarmbel te trekken en mensen via mijn werk te sensibiliseren. Want er moet snel veel veranderen.”

Inspiratie voor haar activistische kijk op de wereld haalt ze onder meer bij vrouwelijke rolmodellen zoals auteur, columnist en regisseur Rokhaya Diallo en auteur Annie Ernaux, die vaak heikele onderwerpen aan kaarten. Abramow: “Hoewel ik het discours van de voorbije generaties feministen wil voortzetten, hangen alle crises voor mij samen. De gelijkheid tussen man en vrouw, de sociale ongelijkheid en de milieucrisis zijn nauw met elkaar verbonden. In die zin heeft een lichaam een politieke dimensie. Onze generatie stelt veel vragen over de huidige staat van de wereld.”

In haar poëtische foto's werkt Charlotte Abramow rond thema's zoals het lichaam, de hyperseksualisering van het vrouwelijke lichaam en de herovering ervan. “Als jong meisje van dertien maakte ik vooral foto's

Équilibre Instable et Jaune, 2014, Paris; 58 x 38 cm, editie 7 van 7. Prijs: € 2.600; 45 x 30 cm, editie 4 van 7. Prijs: € 1800; 21 x 14 cm, editie 11 van 25. Prijs: € 600.

van bloemen, katten of mijn vriendinnen. Zonder het ten volle te beseffen zocht ik ook toen al naar een zo natuurlijk mogelijke manier om tienermeisjes te portretteren, zonder het element van verleiding dat al te vaak de kop opsteekt in dergelijke beelden. Later aan de kunstschool in Parijs ging ik meer en meer rond het lichaam werken. Ik ging op zoek naar manieren om het lichaam met al zijn imperfecties op een andere, meer artistieke en zorgzame manier in beeld te brengen. Door zo'n meer natuurlijke voorstellingswijze wilde ik het helpen bevrijden van alle gevestigde normen.”

SURREALISME TROEF

Hoewel ze België verliet om in Parijs te gaan studeren, heeft ze de typisch Belgische zin voor een surrealistisch vleugje humor en zelfs zelfspot behouden. “Aangezien ik in Brussel ben geboren, had ik op mijn acht-tiende zin om een nieuwe stad te ontdekken”, vertelt ze. “Parijs sprak altijd al tot mijn verbeelding, en de opleiding aan L'Ecole de L'Image in Gobelins heeft zowel een technische als professionele poot. Je leert er heel concreet wat het betekent om fotograaf te zijn en hoe je je carrière kan opbouwen. Terwijl de meeste kunstschoolen vooral oog hebben voor de artistieke ontwikkeling.” Diverse kunstenaars inspireren Abramow met hun werk. “Door Magritte ontdekte ik de kracht van beelden en metaforen. In het combineren van verschillende objecten spoort hij de toeschouwers aan om na te denken over hun perceptie. Daarnaast oefende Miro met zijn kleurrijke composities een grote invloed uit. De manier waarop die de blik vangen en emoties losweken vind

Find Your Clitoris II, 2017, 60 x 47 cm, editie 3 of 7. © De kunstenaar. Prijs: 2.700. 24 x 19 cm, editie 22 van 25. Prijs: € 500.

ik betoverend. Louise Bourgeois bewonder ik om haar intieme, diepgaande en toch krachtige beelden waarmee ze het vrouwelijke lichaam verbeeldt. Ook de foto's van Sophie Calle spreken me aan. Op een meesterlijke manier brengt zij het banale origineel in beeld. Dankzij die sterk poëtische inslag krijgen haar intieme beelden iets universeels. Al die verschillende sterktes probeer ik in mijn werk samen te brengen.” Inmiddels gooit Abramow in het milieu van de kunstfotografie hoge ogen. Zo kreeg ze in 2018 een solotentoonstelling bij Fisheye Gallery in Arles en in drie jaar later in New York, bij Richard Taittinger Gallery. “Dat die galeriehoofs mijn werk het statuut van kunstwerk geven, is een erkenning”, vindt ze. “Tegelijk probeer ik het toegankelijk te houden door het op verschillende formaten af te drukken. De kleinere formaten zijn ook in een grotere oplage beschikbaar, maar de grote blijven beperkt tot drie exemplaren. Hoewel ik de verzamelaars niet zo vaak ontmoet, ben ik nieuwsgierig om ze te leren kennen. Zo heeft een Belgische verzamelaar blijkbaar een foto van mij gekocht in New York. Ik hoop dat ze allemaal naar de expositie in Brussel komen. Ik ben heel benieuwd naar de reacties van het Belgische publiek op mijn eerste solotentoonstelling in eigen land.”

BEZOEKEN

Charlotte Abramow – Volle Petrol

Hangar, Brussel
www.hangar.art
www.charlotteabramow.com
t/m 17-12

Les Enveloppes: Guimauve, 2015, 60 x 43 cm, editie 3 van 7. © De kunstenaar. Prijs: € 2.700. 30 x 21 cm, editie 5 van 15. Prijs: € 1.000.

Intiem met papier

Mishandelen, beroeren, wrijven, trekken, dansen, thuiskomen, spannen, duwen, plooiën, sensueel, huid, meegaand: woorden vol emoties dringen zich op als kunstenaars over het papier vertellen waarmee ze werken. COLLECT kroop in hun intieme relatie en vroeg verschillende deelnemende kunstenaars aan Art on Paper naar hun band met papier.

TEKST: **ELS BRACKE**

Toeval bestaat wel

Johan De Wilde maakt geen onderscheid tussen abstractie en figuratie. “Al wat mijn aandacht heeft komt mij eerder abstract voor.” De kunstenaar houdt rekening met de intelligentie en persoonlijkheid van de kijker die zelf invult. “Mochten de lijnen die ik trek los liggen en je zou de tekening schudden, dan zou je een totaal ander beeld krijgen. Zo relatief zijn de dingen”, aldus De Wilde. De kunstenaar werkt op zuurvrij karton van 2 mm dik, het type waarvan archiefdozen worden gemaakt. “Mijn werk is arbeidsintensief en ik laat geen vierkante millimeter onberoerd, wat dus een wat steviger drager vergt. De werkwijze bestaat uit een combinatie van vrije en strikte handelingen, losse lijnen en rechte lijnen binnen een rigide raster. Daardoor ontstaat een vervreemdende wisselwerking tussen regie en welkome toevalligheden.” Ook de keuze voor papier lijkt toevallig. “Misschien is het zo dat na de opleiding vrije grafiek aan het KASK het papier wat aan mij is blijven kleven of dat de keuze door mijn lange reizen eerder pragmatisch was. Het materiaal dat iedereen dagelijks in handen houdt een licht gewijzigde wending geven zie ik nog steeds als een statement.” De beperkingen van het materiaal vormen voor De Wilde juist een voordeel. “Papier is altijd bij de hand, er is geen droogtijd, er is geen materiaal waarmee je papier niét kan bewerken. Bovendien is het zo dat ik de langzame maar niet te winnen strijd tegen de elementen altijd fascinerend heb gevonden. Ik heb het hier over de schoonheid en realiteit van de langzame aftakeling waar zoals ik goed beseft onze samenleving maar moeilijk mee om kan. Mijn werk met een teletijdmachine een grot à la Lascaux binnensmokkelen en na 5.000 jaar naast bizonen en enkele springende herten te laten ontdekken, waarop het pardoos van de wand valt en oplost in de eeuwigheid, lijkt me fantastisch.”

Johan De Wilde, *History 472 – L'apparition*, 2022, potlood op archiefkarton, gemonteerd op dibond in aluminium frame, 29,7 x 21 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **Hopstreet Gallery**, Elsene. Prijs: € 2.900.

‘Elke papieren laag die ik overhoud is zoals de tijd die verstrijkt en herinneringen nalaat’

VALÉRIE NOVELLO

Bladeren door volume

“Werken met papier voelt als thuiskomen”, aldus Valérie Novello die vóór alles beeldhouwer is. De volumes die zij heel zorgvuldig en precies opbouwt in aarde en gips dienen enkel als mal voor het papier dat ze als een huid, een bijna levende laag over het bas-reliëf spant en met water en kracht in plooiën en spleten duwt. Hiermee creëert ze een afdruk, een papieren schelp, die na het drogen, scheuren, verknippen, plakken en tinten als autonoom werk resteert. “Papier dat dit kan verdragen, zoals Japans, Chinees en Nepalees papier, zoek ik uit bij Sennelier (een Parijse speciaalzaak) en waarvan ik weet dat de makers ervan even verliefd zijn op hun werk als ik”, vertelt de kunstenaar. De keuze om in papier te werken was bijna noodgedwongen. “Als piepjonge kunstenaar worstelde ik met de massiviteit en de zwaar-

te van sculpturen in steen en hout. Ik zocht volume maar met lichtheid, fragiliteit en ademruimte. Papier is voor mij de mooiste oplossing om kunst te maken die bij mij past en die zich bevindt tussen 2D en 3D. Je kan het vergelijken met muziek maken op piano of gitaar, waarbij ik kies voor het mobiele van de gitaar.” En papier staat op dit moment centraal in Novello’s werk. “De evolutie in de techniek die ik hanteer zit hem in de subtiliteit van het kleuren, het verknippen en herschikken. Met elke papieren laag die ik overhoud is het zoals de tijd die verstrijkt en herinneringen nalaat.” Het geheugen en de herinneringen, verbeeld in landschappen en het lichaam, zijn terugkerende thema’s in Novello’s werk, dat balanceert tussen figuratief en abstract. “De landschappen zijn geen abstracte werken; je ervaart ze veraf, alsof

je van hoog naar iets kleins beneden kijkt, maar tegelijk voel je door de vele lijnen dat je er bovenop zit. Exact zoals ons geheugen werkt.” Dat dichterbij komen is iets wat Novello ook opmerkt op exposities en beurzen. “Papier vraagt om een dichte benadering. Wie het wil ontdekken, zal toenadering zoeken. Verzamelaars van werken op papier zijn heel oplettelend en houden van het detail, ze zijn gepassioneerd en houden van de intimiteit van een kunstwerk. Wie naar papier kijkt, doet dat geconcentreerd en heel opmerkzaam.”

Valérie Novello, *Lointain/Vert*, 2022, 210 x 200 x 1 cm, Japans papier, Nepalees papier, pastel.
© De kunstenaar. Met toestemming van **Galerie La Forest Divonne**, Sint-Gillis.
Prijz: € 10.000.

Papier als tussenstaat

Het is de liefde voor boeken die Derek Sullivan ertoe bracht om met papier te werken. “In mijn werk wordt een reeks tekeningen voorgesteld als een boek in wording, als voorstel voor een nog niet bestaande titel.” Boeken, kranten maar ook posters brengen een verhaal of boodschap, waarvan fragmenten door Sullivan worden gebruikt. “Papier houdt voor mij speculatie in: een voorstel, ontwerp, plan, schets of denkoefening, zowel mogelijkheid als twijfel. Het laat mij toe om in een tussenstaat te werken: het is al materieel tastbaar maar toch suggereert het dat er een toekomstige vorm zal ontstaan.” Sullivan werkt met verschillende technieken, en hoewel papier centraal staat wil hij zichzelf geen ‘papierkunstenaar’ noemen. “Ik gebruik altijd kleurpotloden als primair medium. Ik hou van hun eenvoud: zowel in de lichte, krassige behandeling op het blad als de simpele beweging in het tekenen zelf. Kleurpotloden behouden ook ‘de geur’ van de amateur: een kwaliteit die de kijker op een prettige manier kan ontwapenen.”

‘Kleurpotloden behouden de geur van de amateur: een kwaliteit die de kijker op een prettige manier kan ontwapenen’

DEREK SULLIVAN

Op Art On Paper brengt de Canadese kunstenaar een reeks tekeningen geïnspireerd door Richard Serra’s *Shift* (1970, King City, Canada). “Hoewel het landschapskunstwerk slechts tien kilometer van mijn geboorteplaats ligt, was ik er nog nooit geweest”, zegt hij. “Nu wandelde ik er een jaar lang rond, waarbij ik me minder op

de sculptuur en meer op het landschap richtte. Uit het documenteren van mijn tochten ontstonden deze *Serra Leporello*-tekeningen: een werk dat een kunstenaarsboek met vijf panelen suggereert. Op elk tekening staat een vergankelijk object dat ik verzamelde als onderdeel van mijn onderzoek: stenen, veren en zelfs een ansichtkaart die ooit naar Serra werd gestuurd. Je zou deze voorwerpen kunnen zien als publicaties van het land waarop *Shift 1970* zich bevindt. Ik heb ze afgewisseld met silhouetten van verschillende planten die er groeien. Het leporello-formaat (harmonievorm) zelf doet denken aan de meander van een wandeling, maar ook aan de manier waarop de concrete elementen van Serra’s werk zich verhouden tot het landschap.”

Derek Sullivan, *Serra Leporello #5 (Birch bark striped by the wind)*, 2022, kleurpotlood op Rising Museumboard, unica, 49,5 x 81,5 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **Tatjana Pieters**, Gent. Prijs: € 2.500.

Experimental behaviour

Evolutie is momenteel een constante in het werk van Xander Faes. Van opleiding beeldhouwer dwong de lockdown maar ook de weerkerende fysieke inspanning hem tot een pragmatische oplossing voor zijn creativiteit. "Papier is voor mij een perfecte drager om te experimenteren. Ik begin meestal met een basiscompositie die zich onverzetbaar in mijn hoofd heeft gevormd en die ik dan in verschillende media uitwerk. Tijdens het maakproces komen telkens andere zaken binnen, die ik bijvoeg waar nodig. Op die manier blijft het werk constant in verandering. Papier is natuurlijk een fragiel materiaal, zeker als je begint

met verf en andere 'papieronvriendelijke-materialen'. Maar het is die uitdaging en de zoektocht naar oplossingen die ik steeds interessanter vind." Die zoekende wisselwerking tussen papier en kunstenaar kan tot de puurste creatie leiden. Faes: "Ik vind het altijd een meerwaarde als ik het papieren werk van andere kunstenaars zie. De tekeningen van een schilder zijn gewoonlijk anders als die van een beeldhouwer. Vooral de schetsen vind ik interessant. Daar kom je het dichtst bij de persoon achter het werk, omdat het veel duidelijker is hoe bepaalde beslissingen zijn genomen. Ik denk ook dat mensen sneller een

'Misschien zie ik mijn werken wel als verhalen zonder tekst'

XANDER FAES

mening over papier kunnen vormen omdat ze het maakproces beter begrijpen." Het proces dat Faes zelf op papier voert is voor verschillende interpretaties vatbaar en dat is voor hem ook de bedoeling. "Voorlopig ben ik vooral bezig met het zoeken naar composities en technieken. Misschien zie ik mijn werken wel als verhalen zonder tekst. In tegenstelling tot mijn bronnen in genres als science fiction en fantasy, waar een verhaal de basis vormt, denk ik dat een narratief zich uiteindelijk zelf zal vormen door de tijd heen, door al het werk naast elkaar te bekijken."

Xander Faes, *Over de Zoute Pekelzee*, 2022, potlood op papier, 50 x 65 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **Ponti**, Antwerpen. Prijs: € 2.350.

‘In een deel van mijn denken ben ik jou’

Tom Polo omschrijft zijn manier van werken als directe, kortstondige en instinctieve markeringen, zowel in de handeling als in de emotionele overdracht. “Wat we fysiek achterlaten maar vooral wat we door conversaties en sociaal contact nalaten is wat ik wil vastleggen en tonen”, zegt hij. “Sociale interacties zorgen voor een visuele index in onze hersenen waarnaar we ons richten. Elke communicatie gaat gepaard met fysieke uitingen die een imprint nalaten over wat iemand zegt of wil zeggen. Het is die beeldcollage en opname van bewuste en onbewuste handelingen rondom mij, die ik wil vastleggen.”

Polo werkt met verf en airbrush in een directe handeling op canvas, maar tegenwoordig vooral op papier. “Ik neem meer risico’s op papier dan op canvas: papier geeft mij het gevoel dat er meer mogelijkheden zijn. Ik spuit of schilder in een directe handeling op het papier en haal het pigment weer weg, waardoor sporen ontstaan. Ik hou het papier letterlijk onder de kraan om het af te wassen en te schrobben. Hoe het papier dan op mijn handeling reageert, beïnvloedt hoe ik verderga. Zo ontstaat een wisselwerking, waarbij ik samen met het papier naar een resultaat werk. Het is bijna als een worsteling tussen mijzelf en het ma-

‘Ik doe iets en het papier beslist dan wat er volgt. Samen zijn we co-auteurs van wat zal worden onthuld’

TOM POLO

teriaal. Ik doe iets en het papier beslist dan wat er volgt, samen zijn we co-auteurs van wat zal worden onthuld. Papier is tegelijk fragiel en sterk, er is een connectie met het handgemaakte papier en ook de afmetingen van het werk waarmee portret en kijker corresponderen, versterken de intieme relatie die ik voel.” Het wegvegen speelt mee in de manier waarop de kijker Polo’s werk ontdekt. “Door iets te verwijderen ontstaat er een barrière naar het verleden. De reflectie hierover draagt bij aan de vele mogelijke interpretaties die in mijn werk zitten.” Voor zijn solotentoonstelling op Art on Paper maakte Polo een serie in Flashe, een vinylverf waarvan de kleur puur en tegelijk aanpasbaar is en de pigmenten onuitwisbare sporen creëren. De vibrerende kleuren vormen een camouflage, een sluier, een vorm van theater om de intensiteit en de ernst van de emoties te verhullen. De figuren die zich ergens tussen abstractie en figuratief bevinden, worden zowel bekeken als dat ze iets uitbeelden. Met waskrijt trekt Polo lijnen om bijvoorbeeld het terugkerende motief van de opgeheven arm, die zowel theater als verhullend kan zijn, te accentueren. “Als er een schaal zou bestaan die kunst naar een hogere waarde tilt, zou het feit dat ieder kind papier aangereikt krijgt voor zijn eerste experimenten en kunstenaars voor hun voorbereidende schetsen, het materiaal minder exclusief doen lijken dan doek of steen. Voor mij heeft papier een heel waardevolle en aanvullende rol in het proces van de kunstenaar.”

Tom Polo, *Soft secrets (an arm arrives, divides)*, 2022, acrylverf, Flashe en waskrijt op papier, 76 x 56 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **galerie Transit**, Mechelen. Prijs: € 5.200.

De sensualiteit van papier

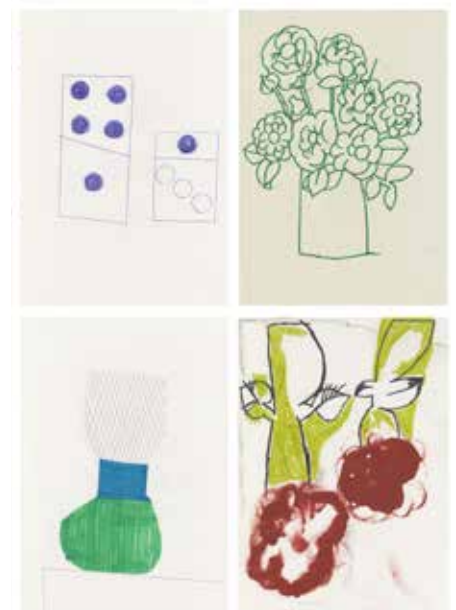
“De eerste creatieve stappen ontstaan bijna altijd spontaan op papier. Van jongs af aan krijg je een los blaadje of een schriftje toegeschoven als je iets wilt maken”, zegt Annabelle Guetatra. Dat die liefde langdurig en zelfs hardhandig kan zijn, toont ze in haar werk. “Werken op papier betekent een heerlijke vrijheid, ik experimenteer met alle mogelijke technieken en mishandel zelfs soms het papier. Tegelijk bots ik op grenzen: papier geeft mee, maar kan ook te veel omkrullen of scheuren. Zo ben ik verschillende keren gefrustreerd geweest als ik een tekening, zeker mijn grotere, niet kon maken of niet kon voortzetten omdat de spanning van het papier te sterk was.” Allerlei soorten van papier-maché, karton, flipboekjes, notitieboekjes en dik of breekbaar papier gaan met liefde door haar handen, met kwaliteit als leidraad. Patroonpapier is voor de kunstenaar een bijzonder blad in het papierspectrum. “Ik hou van de nerf, de kleur, de reactie die ontstaat als ik met verschillende media op papier wrijf. Die sensualiteit en die geur maken tekenen op papier zo bijzonder. Het is als een dans waarbij je een lijn opzoekt, waarbij je een transparantie, een lichtgradatie of een overlapping laat verschijnen die enkel met papier en potlood mogelijk is en die het beoogde beeld beetje bij beetje laat verschijnen.”

Annabelle Guetatra, *Dessin 6 mars*, 2022, gemengde technieken op papier, 42 x 29,7 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van **Galery DYS**, Elsene. Prijsindicatie: € 1.200-6.800.

Lang leve tekenen

Hoewel Eliza Pepermans kunst van huis uit meekreeg, was het het tekenwerk van muzikant Daniel Johnston dat voor een kantelpunt in haar persoonlijke werk zorgde. Pepermans: “Zijn kleurrijke universum, waarin ‘goedkope’ materialen als stift en Bic-pen werden gebruikt, de vlotheid van het lijnenspel, het toevoegen van tekst, referenties naar de muziekwereld en populaire cultuur vormden werkelijk een openbaring! Die vrijheid en energie in het tekenen vind ik fascinerend. Papier vormt het fundament van mijn praktijk, het is een veilige haven om me artistiek te ontplooiën. Tegelijk is tekenen erg privé en intiem: een teken- of schetsboek is een plek waar je rust kan vinden en waar je je kan terugtrekken zonder enige verwachtingen.” Werken op papier voelt voor de kunstenaar aan als free jazz of als dansen, intuïtief en instinctief. “Je brengt de eerste markeringen aan, trekt lijnen, gaat op zoek naar een harmonie of een spanningsveld binnen het beeld, voegt hier en daar een punt of rare krul toe. Daarnaast is het tempo dat in een tekening kan vervat zitten ook fascinerend: zachte, trage lijnen gecombineerd met kordate

en gedecideerde bewegingen zorgen voor variatie en beweging. Kortom: de actie van het tekenen, het aftasten en uitdiepen van de mogelijkheden ervan, trekt mij aan.” Het papier dat zij gebruikt varieert van enveloppen, kassatickets en printpapier tot een belastingbrief, post-its en bloc-notes. “Vaak zijn dat snelle schetsen, gemaakt met een Bic-pen of stift. Deze kleine tekeningen bundel ik in zelfgemaakte boeken. De focus ligt hier op vorm, lijnvoering en papier: ik streef naar een bepaalde helderheid zonder afgeleid te worden door kleur. Vervolgens maak ik grotere tekeningen, waarbij ik geconcentreerder te werk ga: ik kijk naar contouren, bewegingen, lijnen, vormen of een compositie. Je belandt in een soort ontdekkingsstocht, waarin ik aan de slag ga met houtskool, Oost-Indische inkt, oliepastels, alcoholstiften of (kleur)potlood. Ik hou van de snelheid en de directheid van deze materialen. Het zijn uitgewerkte stilleven waarin objecten de protagonisten zijn, een getekende ode aan de dagelijkse schoonheid rondom ons. Ik zou niet zonder het tekenen kunnen, het is een manier om de wereld rondom mij te vatten.”

Eliza Pepermans, *Daily Notes, Summer 2022*, gemengde materialen op papier, 21 x 29,7 cm. © De kunstenaar, met toestemming van **Schönfeld Art Gallery**, Brussel. Prijsindicatie: € 500.

‘Hoe groter de verandering, hoe vrijer mijn geest’

IZABEL ANGERER

Gelaagde abstractie

Kleine handelingen oneindig herhaald in een vibrerend universum: zo werkt Izabel Angerer op papier. “Die herhaling voelt bijna als een ruimtelijke ervaring, waarbij ik een tekening met kleine verfdruppels bedek of door talrijke perforaties een blad papier verander in een fragiel reliëf waardoor een driedimensionaal beeld ontstaat, optisch of reëel.” De voortdurende handelingen dagen zowel de controle van de kunstenaar als de grens van het papier uit. “Papier is tegelijk meegaand als weerbarstig”, vertelt ze. “Die eigenschappen zie je terug in mijn werk.” Angerer beschouwt zich niet per se als een papierkunstenaar. “Inhoud staat bij mij boven de vorm. De gelaagdheid in papier ondersteunt op dit moment het duidelijkst de subtiliteiten in mijn kunst.

Neem *Me*: dat werk is een letterlijke vertaling van mijn manier van denken. Het gaat over botsende systemen waarover ik geen controle heb en mijn onvermogen om die te aanvaarden. De maagdelijkheid van een recht stuk papier dat netjes uitgelijnd met perfecte hoeken glad voor me ligt, voelt onaanvaardbaar. Ik moet het dan oneindig, ruw en scheef maken door het te bewerken met wat ik ‘gentle destruction’ noem. Hoe groter de verandering, hoe vrijer mijn geest.” Door het papier eerst met ruwe lagen verf en een raster te bedekken, bladzilver toe te brengen en het dan met een fijne naald te perforeren, ontstaat een gegolfd blad dat in vorm en textuur niets meer te maken heeft met de gladde, rechte, glanzende spiegel die het ooit was. Vastgemaakt aan twee punten

aan de muur hangt de bovenste helft als een flap waardoor het vrij in de ruimte lijkt te zweven. Een innerlijke en uiterlijke gedaanteverwisseling, volgens Angerer. “Ik val snel voor outsiders die hun innerlijke strijd uitbeelden, zoals Yayoi Kusama, Agnes Martin, Gego, Louise Bourgeois, Francis Bacon, Richard Tuttle en Toba Khedoori. Maar ik hou ook van abstractie, zeker in minimalisme. Zulk werk kan veelgelaagde emotie bevatten, terwijl ik niet word afgeleid door een verhaal.”

Izabel Angerer, *ME*, bladzilver (aluminium) op papier, geperforeerd, 35 x 64 cm.
© De kunstenaar. Met toestemming van **Valerie Traan Gallery**, Antwerpen.
Prijs: € 2.400.

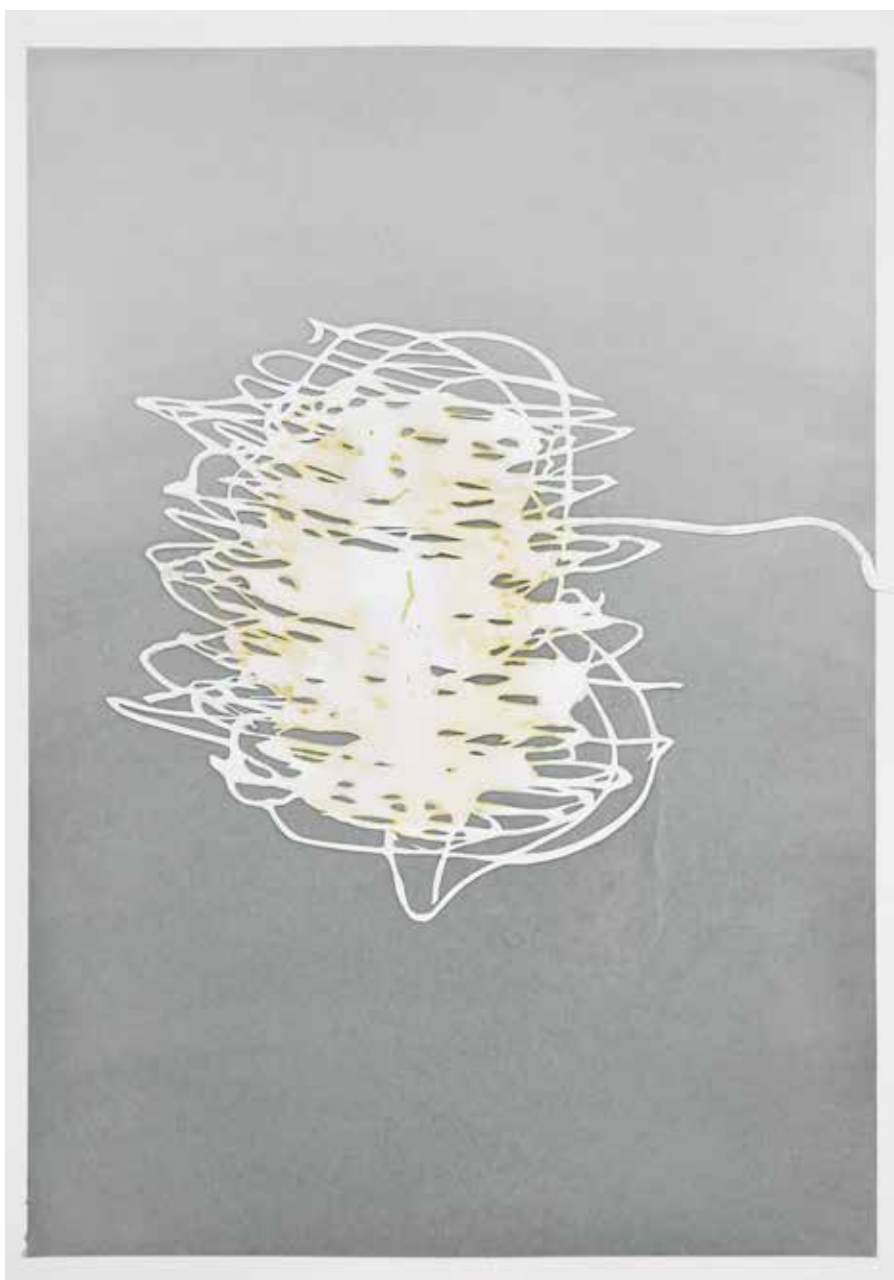
Wissen en opbouwen

Guðný Rósa Ingimarsdóttir's praktijk wordt gekenmerkt door verwachting en door het weerkeren van materialen en vormen, die door de jaren heen van het ene werk naar het andere reizen. De kunstenaar verzamelt verschillende soorten papier en bewaart ze zorgvuldig, soms jarenlang, alvorens ze op te nemen in haar gelaagde, zorgvuldig aan elkaar geregen composities. "In mijn studio staan negen à tien tafels waartussen ik bijna dansend beweeg", vertelt ze. "Ik heb nooit één enkel werk in uitvoering, maar zit altijd tussen projecten in. Het is alsof ik constant een puzzel aan het oplossen ben. Alles, zelfs

de teksten, komt verspreid in fragmenten. Ik begin ergens aan en dan gaat het ergens anders verder, komt op een andere manier weer tevoorschijn. Mijn werk lijkt daar altijd over te gaan, ongedaan maken en heropbouwen."

De ingrepen van Ingimarsdóttir zijn vaak minimaal en benadrukken het materiaal zelf van het papier: de pulp, de kleur, de ondoorzichtigheid. De complexiteit ontstaat in het zoeken naar oorsprong, waarvan de lagen worden onthuld door het spel van sneden en transparanties. In sommige composities verwerkt zij woorden of fragmen-

ten van zinnen, overgetrokken in potlood en gouache, of getypt. Steken worden gebruikt om verschillende elementen samen te voegen, maar kunnen ook een getrokken lijn vormen. Waterverf en andere materialen op waterbasis laat ze interageren met het papier. Hoe papier kan oplossen in water en tegelijk een scherpe snede maken, fascineert haar. "Aanraking is erg belangrijk voor me. Als ik teken of naai, is de manier waarop ik het papier vasthoud cruciaal. Ik moet voorzichtig zijn, niet te hard drukken, anders blijven er sporen van mijn vingers op het papier achter. Te hard doet het papier scheuren of verfrommelen, wat me boos maakt. Wanneer de irritatie verdwijnt, kan ik de goede eigenschappen in de verf zetten en laten oplichten. Zo maken het papier en ik het weer goed met elkaar. Vaak heb ik het gevoel dat mijn werk de overhand neemt, zich mijn autoriteit toe-eigent, en dus zoek ik weer toenadering om het in bezit te nemen. De dialoog is constant."

'Aanraking is erg belangrijk: bij het tekenen en naaien is de manier waarop ik het papier vasthoud cruciaal'

GUDNÝ RÓSA INGIMARSDÓTTIR

Guðný Rósa Ingimarsdóttir, *Zonder titel – umva-fið*, 2021, aquareluitsnede en stiksels op papier, 33 x 24 cm (ingelijst). © De kunstenaar. Met toestemming van **Irene Laub Gallery**, Brussels. Prijs: € 2.500.

BEZOEKEN

Art on Paper

Vanderborghtgebouw

Brussel

www.artonpaper.be

06-10 t/m 09-10

Giuseppe Penone

De ademtocht van de kunstenaar

Het zinnenprikkelende oeuvre van Giuseppe Penone heeft een poëtische, filosofische en geëngageerde inslag, waarin de natuur een belangrijke rol speelt. Museum Voorlinden in Wassenaar toont een indrukwekkend overzicht van het werk van deze Italiaanse arte-poverakunstenaar. Werk dat de consumptiemaatschappij bekritiseert maar het ironisch genoeg zeer goed doet op de kunstmarkt.

TEKST: JOKE DE WOLF

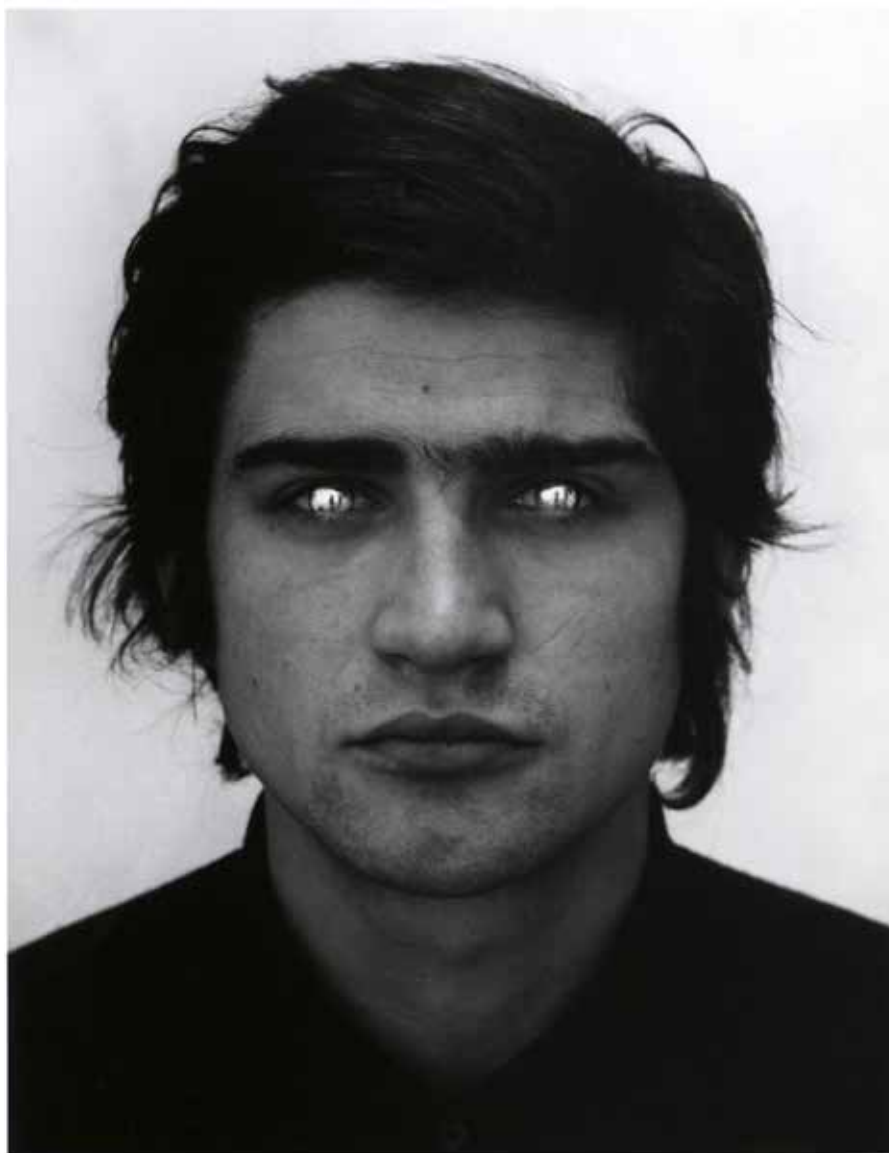
Giuseppe Penone, *Spazio di luce (Space of Gold)*, 2008, brons, goud, 250 x 2000 x 180 cm. © Giuseppe Penone, c/o Pictoright Amsterdam 2022. Foto © Archivio. Penone.

In 1996 verraste Galerie Paul Andriess in Amsterdam met een tentoonstelling die daglicht nodig had. Tussen twee manshoge levende haagbeuken bevond zich een doorzichtige, glazen tak, gedragen door twee metalen steunen die de bomen met elkaar verbonden. Het was een werk van Giuseppe Penone (Garessio, °1947), die zijn leven lang kunst maakt die gaat over het leven.

De Italiaanse kunstenaar wordt vaak geassocieerd met de arte-poverabeweging, de groep met voornamelijk Noord-Italiaanse kunstenaars, zoals Alighiero Boetti, Jannis Kounellis en Mario Merz. Vanaf ongeveer 1960 maakten zij kunst die de consumptiemaatschappij bekritiseerde. De term *arte povera* oftewel armenkunst, bedacht in 1967 door de in 2020 overleden kunstcriticus Germano Celant, slaat niet op een bepaalde kunststijl maar meer op een houding. Een houding tegen de dominantie van de abstracte schilderkunst van de jaren vijftig, en expliciet ook tegen de kunstmarkt. Dat betekent niet dat de kunst van Penone nog steeds onverhandelbaar is, integendeel. Afkomstig uit een boerengeslacht kwam Penone via de kunstacademie van Turijn en de nabijgelegen galerie midden jaren zestig in contact met de Amerikaanse minimalistische kunst van Donald Judd en Robert Morris. Op zijn twintigste maakte hij zijn eerste werken. Celant zag ze, en nam ze op in zijn boek over Arte Povera. Hoewel Penone niet deelnam aan eerdere tentoonstellingen over deze beweging, voelde hij zich wel verwant aan de kunstenaars. “Ze waren altijd aanwezig in de kunstwereld”, aldus Penone. Omdat er voor hedendaagse kunst nauwelijks plaats was in Italië – tot in de jaren tachtig waren daarvoor simpelweg geen galerieën of tentoonstellingsruimtes – werd het adjectief ‘arm’ in *arte povera* ook een manier van werken.

TERUGKERENDE THEMA'S

Penone ziet zichzelf als beeldhouwer maar maakt niet enkel beelden in de traditionele betekenis van het woord. Hij werkt vaak voor musea en galleries met ongebruikelijke vormen, zoals de bomen bij Paul Andriess. Zijn werk ontwikkelt zich eerder thematisch dan chronologisch: in de loop der tijd keren enkele thema's steeds weer

Giuseppe Penone, *Rovesciare i propri occhi (To Reverse One's Eyes)*, 1970, spiegelende contactlenzen, actie door de kunstenaar. © Giuseppe Penone, c/o Pictoright Amsterdam 2022.

Penone omklemde een jonge boom in de Alpen met een ijzeren afgietsel van zijn hand. Terwijl de boom doorgroeide is de handafdruk slechts een herinnering, diep weggestopt in de boom.

terug. Bovendien maakt hij, zoals veel beeldhouwers, zijn werk vaak in oplage. Al in 1970 legde Penone zichzelf een geschreven richtlijn op. “Om een sculptuur te kunnen maken, moet de beeldhouwer ontspannen gaan liggen, zich op de aarde uitstrekken, in alle rust, zonder te vallen”, beweert hij. “Dan, als hij horizontaal ligt, moet hij zijn aandacht op zijn eigen

lichaam concentreren, en zo de vormen van de aarde voelen.” Een abstractere, minimalistischere beeldhouwkunst is moeilijk denkbaar. Anders dan beelden die iets tastbaars of ideaals vertolken, zijn de beelden van Penone het resultaat van iets, een handeling, een beweging van de mens. Het werk is de restvorm, het overblijfsel, de kopie.

Giuseppe Penone, *Ripetere il bosco (To Repeat the Forest)*, 1968-2022, installatie, Municipal Museum of Art, Toyota 1997. © Giuseppe Penone, c/o Pictoright Amsterdam 2022. Foto: Archivio Penone.

‘Om een sculptuur te kunnen maken moet de beeldhouwer ontspannen gaan liggen, zijn aandacht op zijn lichaam richten en zo de vormen van de aarde voelen’

GIUSEPPE PENONE

KUNST DIE ADEMT

Het gaat in Penones werk dus vaak over afdrukken en reflecties, zoals in zijn vroege werk *Continuerà a crescere tranne che in quel punto* (het zal blijven groeien behalve op dit punt) uit 1968. De kunstenaar omklemde een jonge boom in de Alpen met een ijzeren afgietsel van zijn hand. Terwijl de boom doorgroeide is Penones handafdruk niets meer dan een herinnering, diep weggestopt in de boom.

Teruggaan in de tijd, in het groeien, de reconstructie, is een ander geliefd thema van Penone. Zo begon hij in 1969 grote houten balken tot hun oorspronkelijke boomvorm af te pellen. Door precies de laatste jaarringen weg te halen, blijkt er in de dikke oude boom een jonge versie aanwezig. Op zijn 22e pelde hij 22 jaarringen van een boom: een zelfportret.

Steeds vaker gebruikt de kunstenaar een combinatie van organisch materiaal en klassieke elementen van brons of staal. Zo voltooide hij in 2000 *Respirare l'ombra* (de schaduw ademen) waarbij hij de muren van een museumzaal bedekte met 180 pakketten van laurierblaadjes, aangevuld met een bronzen sculptuur in de vorm van longen. De Vereniging Aktuele Kunst in Gent had in 1980 de eerste grote tentoonstelling van Giuseppe Penone in België, en in hetzelfde jaar exposeerde hij in het Stedelijk in Amsterdam. Het museum kocht toen onder andere het werk *Soffio I* (ademtocht I) uit 1978 aan, een manshoge vorm van terracotta, met aan de bovenkant de afdruk van Penones mond. Geïnspireerd op oeroude mythen over het ontstaan van het leven is dit niet een beeld van de eerste mens (Adam) of van een scheppende hand. Penone maakte een beeld van het onzichtbare maar meest essentiële aspect van het leven: de adem.

STIJGENDE ROEM

Hoewel de term *arte povera* anders doet vermoeden, is het werk van Penone inmiddels geliefd bij verzamelaars en musea: Italiaanse collecties zoals MAXXI in Rome, Castello di Rivoli in Turijn en de Fondation Pinault in Venetië bezitten werk van hem, naast vrijwel alle moderne kunstmusea. Kunstkenner Laurent Busine, voormalig directeur van MAC's (Le Grand-Hornu), toonde zijn werk regelmatig.

Penones werk wordt inmiddels vertegenwoordigd door grote galleries zoals Marian Goodman en Gagosian, en ook bij veilingen is zijn werk steeds gewilder. In 2015 ging het werk *Trentatre Erbe* (drieëndertig kruiden), een portfolio van 33 kleurenlitho's in een oplage van 120, nog voor 3.125 pond weg. In september 2019 werd voor dezelfde portfolio al 11.875 pond betaald. Voor grotere sculpturen wordt een veelvoud neergelegd. *Idee di pietra* (stenen ideeën), een bronzen boom met daarin een grijs granieten steen van meer dan acht meter hoog uit 2006, werd in 2015 voor 1,3 miljoen dollar geveild. Daartegenover staat dat sommige werken op papier voor een fractie van dat bedrag te koop zijn, in maart 2020 verwisselde een werk op papier uit 1985 voor 5.200 euro van eigenaar. Veel werk van Penone komt weliswaar niet op veiling. Gingen in 2014 nog 21 stukken onder de hamer, dit jaar waren dat er slechts vier. Daarnaast blijft zijn plaats op de rangschikking van duurste kunstenaars stijgen.

Penones plaats op de ranglijst van duurste kunstenaars blijft stijgen.

In een recent interview werd de kunstenaar gevraagd of hij ooit had gedacht dat voor zijn werk zoveel geld zou worden betaald. Penone: "In eerste instantie natuurlijk niet, het ging in de eerste plaats om de ideeën die de kunstwerken uitdrukken. Toen veranderde dat. Op een bepaald moment werd de waarde van de markt de waarde van het werk. En in het algemeen begon je bij het beoordelen van een kunstwerk in economische termen te denken. Maar als ik naar een museum ga, vraag ik me nooit af hoeveel een kunstwerk kost."

MACHTIG ATELIER

Nadat de kunstwereld twee jaar haar adem moest inhouden, gaat een overzichtsexpositie in Voorlinden in Wassenaar na een eerdere annulering eindelijk door. Een ruimtevullende installatie met leer en marmer wordt geleend van het MAXXI-museum in Rome. De meeste andere kunstwerken, een combinatie van oud en nieuw, komen uit het atelier van de kunstenaar, een voormalige fabriekshal in een buitenwijk van Turijn, die vol staat met prototypes van zijn kunstwerken. "Je kunt niet zomaar een werk maken en het dan opsturen naar een galerie. Je moet er tijd mee doorbrengen om te weten of het goed is", zegt Penone over die opslag. In Clingenbosch, de beeldentuin op een steenworp van het museum, is permanent Penones *Biforcazione* uit 1991 te zien: een meterslange bronzen tak die op de grond ligt. Alleen de afdruk van een mensenhand en bovenarm verraadt de aanwezigheid van de kunstenaar. Uit de afdruk stroomt

permanent water, een verbeelding van de eeuwige levenskracht. Helaas moest Voorlinden de beeldentuin dit jaar sluiten vanwege de coronamaatregelen, en is het beeld dus niet zichtbaar voor het publiek. Maar de wetenschap dat het beeld er is, staat garant voor een onbetaalbaar, onverwoestbaar en ijzersterk kunstwerk, net als de handafdruk in de boom.

BEZOEKEN

Giuseppe Penone

Museum Voorlinden, Wassenaar
www.voorlinden.nl
08-10 t/m 29-01

Giuseppe Penone. Dessins

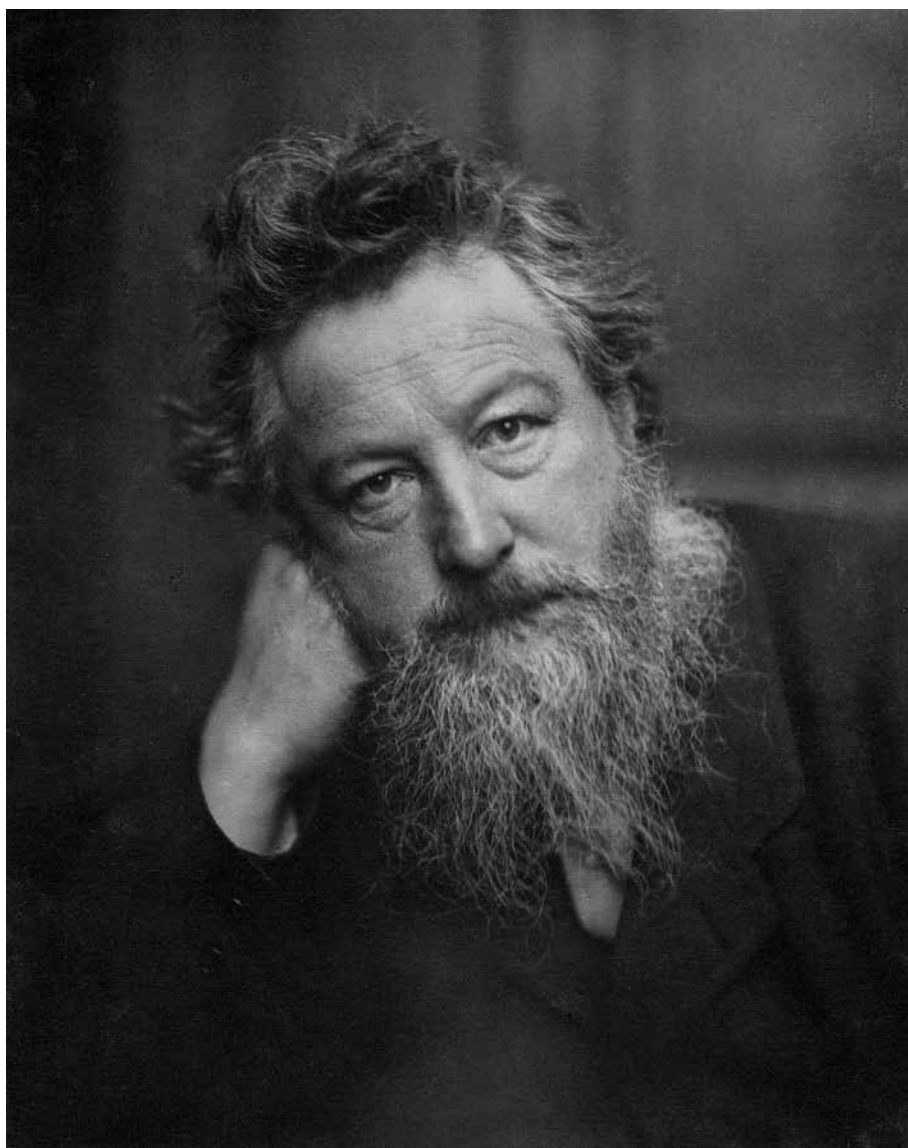
Centre Pompidou, Parijs
www.centrepompidou.fr
19-10 t/m 06-03

Giuseppe Penone, *Respirare l'ombra (To Breathe the Shadow)*, 2008, theebladeren, metalen roosters, brons, installatie, Municipal Museum of Art, Toyota 2009.
© Giuseppe Penone, c/o Pictoright Amsterdam 2022. Foto: Archivio Penone.

William Morris

Schoonheid als leidmotief

Frederick Hollyer, *Portret van William Morris*, ca. 1887. © R.V.

Schrijver, ontwerper, schilder, dichter, vertaler, kalligraaf, socialistische militant, theoreticus, architect, uitgever. De lijst van passies die William Morris koesterde, is lang. Geen wonder dus dat deze Britse creatieve duizendpoot tegenwoordig te boek staat als een visionair die een sterke invloed had op de beweging Arts and Crafts, de art nouveau en het design van de 20e eeuw. Museum La Piscine, in Roubaix, wijdt een tentoonstelling aan deze historische figuur.

TEKST: ANNE HUSTACHE

William Morris (1834-1896) werd geboren in Walthamstow (Essex), in een welgestelde familie. Hij had een zwakke gezondheid en was ook een zwakke leerling. Toch vond hij in zijn kinderjaren de inspiratiebronnen waaruit hij in zijn latere carrière voortdurend zou putten. Enerzijds was dat de natuur, waarin hij lange wandelingen maakte en waarvan hij de metamorfosen aandachtig gadesloeg. Anderzijds was dat de lectuur: Morris leerde lezen op z'n vierde en verslond sindsdien alles wat hij te pakken kreeg, met een uitgesproken voorkeur voor verhalen en legenden. De verhalen van Sir Walter Scott lieten hem kennismaken met de middeleeuwen,

Philip Webb, Buffet, ca. 1880. Parijs, Musée d'Orsay. © RMN-Grand Palais (Musée d'Orsay). Foto: Gérard Blot.

zijn favoriete periode. Hoe hartstochtelijk Morris een en ander beleefde, bleek toen al: hij reed rond te paard in een harnas dat hij zelf had gemaakt.

Hij twijfelde aanvankelijk tussen intreden in een klooster of beginnen aan een artistieke carrière. Uiteindelijk koos hij voor het tweede, na het lezen van de geschriften van John Ruskin en Thomas Carlyle. Morris zou de vurigste promotor worden van Ruskins theorieën over de onderlinge verwevenheid van de diverse kunstdisciplines en over het respect voor oude monumenten. Ook enkele ontmoetingen zouden van doorslaggevend belang zijn: met schilder Edward Burne-Jones, met wie hij zijn hele leven lang bevriend zou zijn, en Dante

Gabriel Rossetti, die de twee vrienden zou introduceren in de broederschap van de prerafaëlieten. Morris deelde met hen een passie voor de middeleeuwen, de Italiaanse primitieven en, vooral, het afwijzen van de industriële samenleving.

RED HOUSE

William Morris had een hekel aan de victoriaanse samenleving waarin hij was opgegroeid. Toen hij in 1851 Londen bezocht, vertikte hij het om naar de eerste Wereldtentoonstelling, in het Crystal Palace, te gaan. Hij verwachtte er louter afstotelijke dingen te zien. Voor hem waren op industriële wijze gefabriceerde producten slechts belabberde kopieën, van bedenkelijke

William Morris droomde van een samenleving van vrije mensen die samen streven naar schoonheid.

kwaliteit, een verkwisting van het zweet van arbeiders, slechts bedoeld om de bezittende klasse, met haar slechte smaak, nog rijker te maken. Toen hij in 1859 in het huwelijk trad met Jane Burden en een woning zocht voor hun toekomstige gezin, ontwierp hij

Edward Coley Burne-Jones, *De aanbedding der Koningen*, naar een model ontworpen in 1886. Besteld in 1904 door de bankier Guillaume Mallet voor zijn woning, het Bois des Moutiers (Varengville-sur-mer) (architect: Sir Edwin Luytens). Voormalige collectie Pierre Bergé en Yves Saint Laurent. Parijs, Musée d'Orsay. © Musée d'Orsay, dist. RMN-Grand Palais. Foto: Patrice Schmidt.

Voor Morris was alles met alles verbonden: het esthetische ontwerp, de concrete uitvoering, maar ook politiek engagement.

die meteen maar zelf. De bouw ervan vertrouwde hij toe aan architect Philip Webb, met wie hij later altijd nauw zou samenwerken. De inspiratie voor het Red House putte hij uit de middeleeuwen (de naam is ontleend aan de rode bakstenen), maar de stijl stond ver af van de traditionele neogotiek. Omdat Morris niets naar zijn gading vond, ontwierp hij zelf de meubelen en liet deze vervaardigen door een lokale meubelmaker, hierin bijgestaan door zijn entourage. Het waren sobere, zelfs vrij ruwe meubelen, maar wel de vrucht van een enthousiaste samenwerking.

In 1861 ontstond hieruit de firma Morris, Marshall, Faulkner & Co. Het betrof een samenwerking tussen Morris en zijn vrienden, onder wie de wiskundige Charles Faulkner, de ingenieur P.P. Marshall en natuurlijk ook Edward Burne-Jones, Philip Webb en Dante Gabriel Rossetti. Ze creëerden op ambachtelijke wijze meubelen, glas-in-loodramen, glaswerk en andere tafelbenodigdheden, behangpapier en meu-

belstoffen. Ze zouden ook verschillende interieurs inrichten, zoals enkele zalen van het St. James's Palace in Londen. Inspiratie haalden ze uit de natuur en de middeleeuwen. Morris was geboeid door nobele materialen en hoe je die op de juiste wijze moest bewerken. Het geheim van zijn prachtige verwezenlijkingen schuilt misschien in het feit dat hij nooit een model ontwierp zonder nauwkeurig te weten hoe hij het eigenhandig kon maken.

De firma, die in 1881 haar naam veranderde in Morris and Co., zou van haar stichter het boegbeeld van de Arts and Crafts-beweging maken. Deze beweging ontstond in Engeland, omstreeks 1874, als reactie op de industriële productie en wilde het kunstambacht in ere herstellen. Een en ander had een beslissende invloed op de art nouveau, een kunststroming die zich in Europa rond de eeuwwisseling ontwikkelde. Toen Victor Horta behang zocht voor zijn herenhuisen, koos hij voor de ontwerpen van William Morris. Wat ook een

Industrieel gefabriceerde producten vond Morris smakeloze kopieën, een verkwisting van het zweet van de arbeiders, en slechts bedoeld om de bezittende klasse nog rijker te maken.

sterke invloed had op diverse ontwerpers van de 20e eeuw, zoals van het Bauhaus en andere opleidingen, was het afschaffen van de grenzen tussen de verschillende kunstdisciplines. Zo versierden schilders meubelen ontworpen door architecten, terwijl Morris, die ook een dichter en kalligraaf was, behang ontwierp.

MAATSCHAPPIJKRITISCHE ACTIVIST

Voor Morris was alles met alles verbonden: het esthetische ontwerp, de concrete uitvoering, maar ook politiek engagement. Volgens hem bracht de samenleving lelijke dingen voort en dus wilde hij die veranderen, opdat ze mooie dingen zou voortbrengen. "Om hem te begrijpen, moet je inderdaad beginnen bij de schoonheid", zo schrijft Charles-François Mathis in de catalogus van de tentoonstelling over de

kunstenaar die nu te zien is in La Piscine in Roubaix. "Schoonheid is immers de grondslag van zijn leven. Hij wilde die zien, creëren, verspreiden en beschermen. Alles getuigt van dat verlangen om schoonheid tot ontwikkeling te brengen in de victoriaanse samenleving, van zijn gedichten (een van de beroemdste heeft als veelzeggende titel *The Earthly Paradise*) en zijn ambities als ontwerper tot zijn artistieke engagement bij de prerafaëlieten. Het zou evenwel fout zijn hem te zien als een estheet die 'de kunst om de kunst' promootte, los van de realiteit. Integendeel, Morris was altijd een en al aandacht voor de wereld. Schoonheid was voor hem de drager van een wezenlijke morele dimensie waarop zijn maatschappelijke en economische kritiek was gestoeld."

Terwijl hij zijn bedrijf leidde, was Morris ook actief in de politiek, als lid van de Socialist League. Zo nam hij deel aan betogingen van arbeiders en gaf hij lezingen. Hij droomde van een samenleving van vrije mensen die samen streven naar schoonheid. Zijn hele leven lang verdedigde hij zijn standpunten in tijdschriften (als jonge man in *The Oxford and Cambridge Magazine* en later in *Commonweal*) en in zijn boeken, waaronder *A Dream of John Ball* (1888) en vooral de roman *News from Nowhere* (1890), waarvan de hoofdpersoon dankzij een socialistische revolutie parades in een ideale toekomst belandt.

DRUKKER EN UITGEVER

Als fervent lezer en schrijver verzamelde William Morris ook boeken, in het bijzonder manuscripten en incunabelen. Zo kocht hij *The Windmill Psalter*, een Engels psalmboek uit de 13e eeuw, en de fameuze *Kroniek van Neurenberg*, gedrukt door Anton Koberger in 1493. Voor hem waren dat toonbeelden van schoonheid. Moderne boeken daarentegen vond hij maar niets: ook die waren ten prooi gevallen aan zieloze mechanische productie. Rond 1890 gaf Morris een reeks voordrachten over 'het ideale boek', een boek naar zijn hart.

Ford Madox Brown, Stoel, ca. 1865, periode Morris, Marshall, Faulkner and Co. (1861-1875). Parijs, Musée d'Orsay. © Musée d'Orsay, dist. RMN-Grand Palais. Foto: Patrice Schmidt.

William Morris, De aartsengel Gabriel, waterverf op papier, 77,2 x 18,7 cm. Londen, Tate Britain.

William Morris, *Guinevere*, ca. 1858, waterverf en potlood op papier, 126,4 x 55,2 cm. Londen, Tate Britain.

Het geheim van zijn prachtige verwezenlijkingen schuilt misschien in het feit dat Morris nooit een model ontwierp zonder te weten hoe hij het eigenhandig kon maken.

Daarom kocht hij handpersen van het model Albion, wierf letterzetter en drukkers aan en richtte The Kelmscott Press op, gevestigd in een bijgebouw van zijn woning. De bedrijfsfilosofie was een afspiegeling van zijn eigen filosofie: hij drukte zijn eigen werken, de geschriften van John Ruskin en die van zijn vriend Dante Gabriel Rossetti. Ook gaf hij oude boeken en de befaamde *Works of Geoffrey Chaucer* opnieuw uit. Morris creëerde nieuwe lettertypen, koos voor ambachtelijk gemaakt papier en gebruikte dikke, zwarte inkt. Geïnspireerd door manuscripten en incunabelen ontwierp hij ook ornamentele randen met bloemmotieven, ontleend aan zijn stoffen en behang. De illustraties waren afkomstig van vrienden, zoals Burne-Jones. De kwaliteit van die werken, zoals *The Kelmscott Chaucer*, dat uitgroeide tot een internationaal succes, leidde tot het ontstaan van de Private Press Movement. Door de arbeidsintensieve productie was dit soort boeken echter duur. Dat was nu net de paradox bij Morris, The Guild of Handicraft en ontwerpers als Henry Van de Velde, die het machinale afzwoeren en resoluut kozen voor het ambachtelijke: in die omstandigheden kon je onmogelijk betaalbare werken produceren. Alleen rijkere klanten konden zich een door Morris gecreëerd werk veroorloven. Het was aan de 20e eeuw om oplossingen te vinden voor dit probleem, door mens en machine met elkaar te verzoenen.

 BEZOEKEN

William Morris (1834-1896): L'art dans tout
La Piscine
Roubaix
08-10 t/m 08-01
www.roubaix-lapiscine.com

William Morris, *The Works of Geoffrey Chaucer (The Kelmscott Chaucer)*, gravures: E. Burne-Jones, 1896. Stanford, Stanford University, Collectie Iris & B. Gerald Cantor Center for Visual Arts.

De marktwaarde van William Morris

Bezige bij William Morris heeft een indrukwekkende productie nagelaten. Tegenwoordig zijn er samenwerkingen tussen textielontwerpers en internationale modehuizen, maar ook websites waar zeefdrukken en andere afgeleide gedrukte werken worden verkocht. Morris zou zich ongetwijfeld een hoedje schrikken, mocht hij zien hoe zijn beroemde en nog steeds modern ogende motieven nu op grote schaal gecommercialiseerd worden, ten prooi gevallen aan het door hem zo verfoeide kapitalisme. Op een veiling moet je geluk hebben om een werk van Morris op de kop te kunnen tikken. Hoe zeldzaam ook, toch zijn die stukken niet absurd duur. De populairste werken zijn degene die gemaakt zijn met de handpers van de kunstenaar zelf, bij The Kelmscott Press. Het meest verkochte stuk is Morris' laatste

boek, gedrukt met die pers in 1898, met daarin een beschrijving van de doelstellingen bij de oprichting van de drukkerij en gedetailleerde illustraties van zijn hand, naast houtgravures van Edward Burne-Jones. Op 9 december 2020 ging een exemplaar bij Christie's in Londen van de hand voor £ 40.000 (€ 44.000). Het duurste werk van Morris is evenwel het wandtapijt *Holland Park* (1883), dat op 21 oktober 1992 bij Sotheby's, in Thetford (Norfolk), afgehamerd werd op £ 105.000 (€ 133.980). Op 13 december 1988 werd een voorbereidende tekening voor het beroemde wandtapijt *Vine*, gemaakt met waterverf en potlood op papier, bij Christie's, Londen, voor £ 23.000 (€ 38.394) geveild. Veel bescheidener was de opbrengst van twee versierde haardschermen, toegewezen voor respectievelijk £ 2.000 (€ 2.553) bij

Werk van William Morris op veilingen is, hoewel zeldzaam, niet absurd duur.

Sotheby's in Londen, in maart 2008, en £ 600 (€ 662) bij Bonhams, ook in Londen, op 8 december 2020. Morris' werk als schilder is minder bekend en daarom ook zeldzaam. Hoewel zijn schilderijen niet echt relevant zijn voor zijn stijl, getuigen ze niettemin van zijn belangrijkste inspiratiebronnen. Op 4 april 2001 verkocht veilinghuis De Nicolay in Drouot *Return from the Falcon Hunt* voor FF 120.000 (€ 18.294), terwijl Bonhams, in Londen, op 19 november 2003 *A Capri cornfield* (1870) verkocht voor £ 3.400 (€ 4.846).

Joan Miró

Raadselachtig en bijzonder productief

Les Amoureux du Parc Guell, 1981, litho, genummerd 46/100, 61 x 90 cm. ADAGP, Successió Miró. Met toestemming van Galerie Lelong & Co.

Achter de ogenschijnlijke eenvoud van het oeuvre van Joan Miró schuilt een verrassende rijkdom en diepgang. De Spaanse kunstenaar creëerde in zijn carrière een indrukwekkend aantal grafische en gedrukte werken. Hij was dol op experimenteren, maar wilde ook dat zijn werk zo toegankelijk mogelijk bleef. Na een korte dip begin deze eeuw is zijn werk momenteel weer hoogst gewild op de kunstmarkt.

TEKST: GILLES BECHET

André Breton beschouwde hem als de meest surrealistische kunstenaar. Joan Miró (1893-1983) heeft echter steeds geweigerd zich tot een bepaalde stijl of school te rekenen. De Catalaanse kunstenaar ontwikkelde in de loop van zijn lange carrière een stijl die meteen herkenbaar is en toch op veel manieren kan worden geïnterpreteerd. Afhankelijk van de periodes zag men in hem nu eens een surrealist, dan weer een abstracte expressionist, een minimalist of een naïeve kunstenaar. Sommigen appreciëren zijn levendige kleuren, anderen zijn vervormde personages of de werken die zo uitgepuurd waren dat ze zich beperkten tot enkele tekens. In Parijs, waar hij zich vestigde in de jaren twintig, en in Palma de Mallorca, waar hij sinds de jaren vijftig woonde en werkte, bleef Miró driftig experimenteren met uiteenlopende dragers en technieken. Zijn omvangrijke oeuvre bestaat uit schilderijen, tekeningen, gouaches, collages, prenten, sculpturen, keramische werken en wandtapijten. Jean Frémon, algemeen directeur van Galerie Lelong in Parijs: "Het is een vrij stabiele markt, die stilletjes evolueert, zonder noemenswaardige schokken in de afgelopen dertig jaar." Zoals steeds zijn het de schilderijen die het meest gewild zijn, en in het geval van Miró zijn dat schilderijen uit de jaren twintig. Zo ging *Peinture* (1925) op 23 maart 2021 bij Christie's in Londen onder de hamer voor £ 10.231.500 (€ 11.869.765).

Maquette de foulard, 1964, gouache op papier, 120 x 120 cm. Marguerite en Aimé Maeght Stichting. Successio Miró, SABAM België 2022. Foto: Claude Germain - Archief Fondation Maeght.

MULTIPLES BIJ DE VLEET

Joan Miró kon goed overweg met alle bruikbare technieken, maar zijn hele carrière lang creëerde hij tekeningen en gouaches. En aan de lopende band ook multiples: zowel gravures, etsen, aquatinten als litho's. Gravures en litho's waren voor hem een manier om zijn kunst toegankelijk te maken voor het grote publiek, maar ook een manier om te experimenteren. Frémon: "Miró werkte graag samen met ambachtslui en gebruikte allerlei instrumenten, ook nieuwe. Zo gebeurde het dat hij koperen platen graveerde met een mes of een oude spijker." Alles samen heeft de kunstenaar bijna tweeduizend verschillende gravures en litho's voortgebracht. In 1938 begon hij in het Parijse atelier van Fernand Mourlot ook te graveren. Na de oorlog zou hij die techniek, dankzij zijn speciale band met lithograaf, drukker, uitgever en kunsthandelaar Aimé Maeght, geregeld hanteren. Een treffend staaltje daarvan is het boek *Parler Seul*, met tekst van de Franse surrealist Tristan Tzara, geïllustreerd door Joan Miró met 72 originele litho's. Het kostte Aimé Maeght liefst twee jaar om het totaal van 253 exemplaren te drukken! De marktwaarde van dit

‘Miró werkte graag samen met ambachtslui en gebruikte allerlei instrumenten, ook nieuwe. Zo gebeurde het dat hij koperen platen graveerde met een mes of een oude spijker’

JEAN FRÉMON

Les oiseaux de proie foncent sur nos ombres, 1970, olieverf op koeienhuid, 250 x 200 cm. Collectie Isabelle Maeght, Parijs. Successio Miró, SABAM België 2022. Foto: Claude Germain - Archief Fondation Maeght.

‘De meest gewilde stukken zijn de handmatig bijgewerkte edities, die qua prijs al snel in de buurt van een papieren werk liggen’

DEBORAH QUACKELBEEN

uitzonderlijke werk stijgt nog jaar na jaar, maar hangt ook af van de staat van het te koop aangeboden exemplaar. Op 15 november 2017 ging een *Parler Seul* bij Binoche et Giquello onder de hamer voor € 12.532. Op 9 maart 2021 werd een ander exemplaar bij Artcurial geveild voor € 39.176.

Zijn rijke productie van litho's telde verschillende periodes. Bijzonder gewild zijn de vijftig beelden van de reeks *Barcelona*, gecreëerd in de periode 1939-1944, als reactie op de Spaanse Burgeroorlog. Het gaat om litho's in zwart-wit, met daarop groteske, vervormde personages met een groot hoofd. In oktober 2011 ging een exemplaar ervan bij Christie's, in New York, van de hand voor \$ 13.750 (€ 9.880).

STIJGENDE MARKTWAARDE

Na de jaren 1950 evolueerde Miró's stijl naar het abstracte en vanaf 1975 begon hij werken van zeer groot formaat te creëren, vaak met bijzonder kleurrijke, denkbeeldige personages. Die droegen in sterke

mate bij tot zijn populariteit bij het grote publiek. Frémon: "Miró was tijdens zijn leven al een populaire kunstenaar. Hij wist heel goed wat zijn publiek graag zag en waarom het bereid was méér te betalen, maar hij had daar lak aan en aarzelde niet om experimentelere en minder commerciële paden te bewandelen. Dat werk bracht bij verkoop minder op en dat is zo gebleven. De mensen wilden figuurtjes in het rood, geel en groen, maar dat weerhield hem er niet van litho's in zwart en wit te creëren, die ik persoonlijk bijzonder mooi vind en waar je tegenwoordig twee- tot drieduizend euro voor betaalt."

Miró was steeds op zoek naar nieuwe grafische expressievormen. Paradoxaal genoeg heeft het grote publiek een vrij beperkte kijk op zijn oeuvre. "De markt ziet vooral de humoristische en zelfs lichtelijk naïeve, kinderachtige kant van zijn werk, terwijl Miró dat helemaal niet zo zag", weet Frémon. "Hij was een zeer introvert, fijngevoelig iemand, die zijn werk zeer serieus nam."

Deborah Quackelbeen, Deputy Director en General Manager bij Sotheby's Brussel en Luxemburg: "In de jaren negentig groeide de vraag naar prenten van Miró. Het eerste decennium van deze eeuw zag je echter een terugloop. De laatste tien jaar mogen we zeggen dat die markt het zeer, zeer goed doet en licht groeit." Net als bij veel kunstenaars zijn het ook bij Miró de papieren werken die minder bemiddelde verzamelaars en liefhebbers de kans bieden een werk te kopen als aanzet tot een collectie. Voor een aquarel betaal je bij Sotheby's nu € 200.000 tot 250.000. Op veilingssite encherissez.com kun je zijn werken met viltstift en waskrijt uit 1966 op de kop tikken voor € 30.000 tot 40.000. Wat litho's betreft is er een zeer ruim aanbod: op veilingssites zijn gesigineerde exemplaren te koop van slechts € 2.000 tot 6.000. Naargelang de kwaliteit kan de prijs wel snel oplopen. Zo ging *Sterrenbeelden*, een litho uit 1959, op 17 juni 2021 bij Lempertz, in Keulen, van de hand voor € 37.500.

WERELDWIJDE INTERESSE

Voor jonge verzamelaars zijn litho's een betaalbare eerste aankoop, en voor veilinghuizen een manier om een breder publiek te bereiken. Quackelbeen: "Die markt zit in de lift, omdat werken van grote moderne en hedendaagse kunstenaars zeer gewild zijn. Het zijn bijzonder decoratieve stukken, die zeer goed passen in uitgepuurde interieurs."

Quackelbeen zorgt in België voor een verlengstuk van de veilingen van prints en multiples die Sotheby's organiseert in Londen en New York. "Dankzij de online-veilingen en de opkomende markten bereiken we nu een veel groter publiek van nieuwe kopers." De prijs van een litho hangt af van

verschillende factoren, zoals afmetingen en oplage, maar ook de staat van het werk en de gebruikte techniek, ets, intaglio of handmatig bijgewerkte litho. "De meest gewilde stukken zijn de handmatig bijgewerkte edities, die qua prijs al snel in de buurt van een papieren werk liggen, zo'n € 150.000 tot 350.000", vertelt zij.

Als belangrijke kunstenaar van de 20e eeuw kan Joan Miró tegenwoordig rekenen op wereldwijde interesse. In de herfst van 2021 hield de Brusselse galerie Maruani Mercier een grote overzichtstentoonstelling over zijn werk, met verschillende schilderijen, sculpturen en een fraaie selectie werken op papier, gouaches en tekeningen. Serge Maruani: "We hebben verkocht

aan klanten uit een vijftiental landen, met name Aziatische. Het ging niet om jonge verzamelaars, op zoek naar de meest gewilde kunstenaar van het moment, maar om mensen die houden van een gevestigd, modern werk dat past in alle collecties."

BEZOEKEN

Joan Miró. L'essence des choses passées et présentes

BAM, Mons

www.bam.mons.be

08-10 t/m 08-01

La Biche Chantant la Tosca, 1969, aquatint ets, genummerd 15/75, 57,9 x 67,1 cm. Sotheby's, Londen, 16-02-2022. Sotheby's Digitale Studio. £ 7.560 (€ 9.000).

Nan Goldin

De reeks en het verhaal

In het Moderna Museet in Stockholm is nu een overzichtstentoonstelling van de films van Nan Goldin te zien. In de fascinerende, vaak verontrustende bewegende beeldenreeksen staat, net als in haar kunst, het verhaal centraal.

TEKST: JEAN-MARC BODSON

T*his Will Not End Well* is de eerste tentoonstelling die een volledig overzicht van het cinematografische oeuvre van Nan Goldin (*1953) biedt. De expositie in het Moderna Museet in Stockholm vindt plaats in zes unieke ruimten, ontworpen door Hala Wardé, een architect die geregeld samenwerkt met Goldin. Hoewel ze haar bekendheid dankt aan haar fotografische oeuvre zei Goldin onlangs over deze overzichtstentoonstelling: "Ik wilde altijd al cineast zijn. Eigenlijk zijn mijn slideshows films bestaande uit stilstaande beelden." Wie deze boeiende Amerikaanse kunstenaar medio jaren tachtig leerde kennen via haar boek *The Ballad of Sexual Dependency*

weet dat dit ensemble intieme beelden slechts een klein deel vormde van de gelijknamige diavoorstelling die zij gaf op feestjes met vrienden. Al van meet af aan, en geheel natuurlijkerwijs, vond Goldin dat je foto's in reeksen moest bekijken, en niet afzonderlijk, zoals dat traditiegetrouw gebeurt met dit sterk door de schilderkunst beïnvloede medium. Een fotoreeks, oftewel een ensemble beelden over eenzelfde thema of met een gemeenschappelijke vorm, biedt immers tal van creatieve mogelijkheden. Dat bewijst ook de geschiedenis van de fotografie. Denk maar aan de panoramische reeks gemaakt kort na de uitvinding van de daguerreo-

Heart-shaped bruise, New York City, 1980, uit de diavoorstelling The Ballad of Sexual Dependency, 1979-2022. De kunstenaar.

*Picnic on the Esplanade, Boston, 1973, uit de slideshow *The Other Side*, 1992-2021. © De kunstenaar.*

type in 1839, om een groter deel van het landschap vast te leggen dan tot dan toe mogelijk was. Of aan het procedé van Eugène Disdéri (1819-1889), waarmee vanaf 1854 verschillende portretten van een en dezelfde persoon konden worden vastgelegd op hetzelfde negatief. Al even ingenieus was de reeks momentopnamen van een paard in volle galop, in 1878 gefotografeerd door Eadweard Muybridge (1830-1904), die aansluitend op de vader van de chronofotografie Étienne-Jules Marey, het stilstaande beeld tot aan de drempel van de cinematografische beweging bracht.

FAMILIEALBUM

Vergis je echter niet: als Nan Goldin het over film heeft, is dat niet om de beweging op zich, maar om het verhaal dat eruit geboren wordt. In die zin zijn haar reeksen niet zozeer geïnspireerd op de procedés waarmee we de wereld beter kunnen zien dan met het blote oog, als wel op enerzijds de familiealbums en anderzijds de geïllustreerde tijdschriften. In dit geval gaat het om twee traditionele functies van een beeldenreeks: het vastleggen als aandenken en het brengen van een verhaal. Het zijn ook twee manieren om een mythe te creëren: een verhaal dat ons beter helpt te begrijpen

‘Ik wilde altijd al cineast zijn. Eigenlijk zijn mijn slideshows films bestaande uit stilstaande beelden’

NAN GOLDIN

wat we als mensen beleven. In dat opzicht kun je haar reeks *The Ballad of Sexual Dependency*, haar absolute topwerk, zien als een familiealbum, in de ruime zin van het woord. Met de kracht van een mythe laat het ons zien hoe groot de ontreding is van een gemeenschap die te kampen heeft met een meedogenloze ziekte (aids, vanaf het begin van de jaren tachtig), maar ook, ruimer gezien, hoe moeilijk het is om te overleven in de marginaliteit, in een tijd van conformisme en standaardisering. Eigenlijk zien we hetzelfde thema in de zes reeksen tentoongesteld in Stockholm, in evenzoveel ruimten, specifiek ontworpen voor elke reeks. Zo is *The Other Side* een hommage aan haar transgendervrienden, van wie ze meer dan dertig jaar lang foto's heeft genomen. *Fire Leap* biedt een fascinerende maar verontrustende inkijk in de wereld van de kinderen, en *Memory Lost* een claustrofobische kennismaking met

het fenomeen drugsverslaving. *Sirens* is een haast hypnotische kijk op high zijn. Met *Sisters, Saints and Sibyls* zitten we midden in de mythe: de zelfmoord van Barbara, Goldins oudere zus, die het grootste deel van haar tienerjaren doorbracht in psychiatrische instellingen, wordt vergeleken met de marteldood van de heilige Barbara, eigenhandig onthoofd door haar vader omdat ze zich had bevrijd via spiritualiteit. Een mythisch verhaal, maar ook stof voor een spannende film.

BEZOEKEN

Nan Goldin. This Will Not End Well

Moderna Museet

Stockholm

www.modernamuseet.se

29-10 t/m 26-02

Stilleven

De stille kracht der dingen

Een beroemde 17e-eeuwse theoreticus van het academische classicisme, André Félibien, plaatste het stilleven helemaal onderaan in de door hemzelf opgestelde hiërarchische rangschikking van schildergenres. Maar verzamelaars van die tijd waren gefascineerd door stillevens. Vaak betaalden ze zelfs veel meer voor zo'n werk dan voor een historiestuk, toen beschouwd als het grote genre bij uitstek. Ter gelegenheid van een tentoonstelling over stillevens in het Louvre presenteren we een paar fraaie staaltjes van dit boeiende en diverse genre.

TEKST: ANNE HUSTACHE

De tentoonstelling *Les choses, une histoire de la nature morte* is een hommage aan de Poolse kunsthistoricus Charles Sterling (1901-1991), voormalig conservator in het Louvre en organisator van de laatste grote tentoonstelling over stillevens aldaar, in 1952. Een stilleven wordt gedefinieerd als de afbeelding van onbeweeglijke objecten. De Franse naam voor stilleven legt expliciet de link met de dood: *nature morte*. "Volgens Charles Sterling, die heel wat onderzoek verrichtte op dit gebied, wordt een authentiek stilleven geboren op de dag dat een schilder de fundamentele beslissing neemt een groep objecten als onderwerp te kiezen en die te schikken tot een plastische eenheid", aldus de Duitse kunsthistoricus Sybille Ebert-Schifferer.

Laurence Bertrand Dorléac is curator van de tentoonstelling in het Louvre "Mensen leven met die objecten en raken eraan gehecht", zegt ze. "Het zijn voorwerpen die een belangrijke plaats innemen in ons leven en in onze verbeelding. Het stilleven zegt veel over ons en heeft ons op zijn beurt veel te zeggen. Het vertelt over onze relatie met materiële goederen, die niet alleen maar dingen zijn, maar ook een speciale betekenis hebben." Stillevens waren ook al te zien in de Griekse en Romeinse oudheid, zoals onder meer blijkt uit de ruïnes van Pompeji. In de middeleeuwen raakte het genre in de vergetel-

Voor het hiernamaals

Ca. 1970 v.C. (begin 12e dynastie)

In het oude Egypte werden grafmuren versierd met reliëfs en schilderijen over het alledaagse leven. De Egyptenaren geloofden rotsvast in een leven na de dood. Dus wilden ze het nodige met zich meenemen naar het hiernamaals, zoals de hier afgebeelde eetwaren. Die zijn niet in perspectief afgebeeld of zoals ze zich in werkelijkheid voordoen, maar netjes op elkaar geplaatst, zo herken-

heid, door de nadruk op het spirituele en het verwerpen van aardse goederen. Aan het einde van de 16e eeuw kwam het op verschillende plaatsen evenwel tot een heropleving van het genre, gevolgd door een bloeitijd in de 17e eeuw. Pas in de tweede helft van de 19e eeuw zouden schilders de rangorde met de historieschilderkunst volledig omkeren. Stillevens uit de Gouden Eeuw worden soms gezien als ouderwets, maar ook nu blijft het genre nog tal van kunstenaars boeien. Ze verlenen de afgebeelde objecten het vermogen iets over onszelf te zeggen. In onze hectische, materialistische wereld, met technologische gadgets en angst voor de dood, is de boodschap van het 'stil leven' actueler dan ooit.

BEZOEKEN

Les choses, une histoire de la nature morte

Musée du Louvre, Parijs

www.louvre.fr

12-10 t/m 23-01

LEZEN

Natures Mortes, door Sybille Ebert-Schifferer,

uitg. Citadelles & Mazenod, Collection Les

Phares, Parijs, 1999, ISBN: 9782850881114.

baar mogelijk. Het gaat immers om een soort inventaris van goederen. Dit soort taferelen heeft ons dan ook heel wat geleerd over het dagelijks leven in het oude Egypte.

Grafzuil van Senoeseret, schatkistbewaarder, beschilderd kalksteen, 81,5 x 49,50 cm. Parijs, Musée du Louvre, afdeling Egyptische Oudheden, inv. E 3132. © Musée du Louvre, dist. RMN-Grand Palais. Foto: Christian Décamps.

Michelangelo Merisi da Caravaggio, *Fruitmand*, olieverf op doek, 46 x 64,5 cm. Milaan, Pinacoteca Ambrosiana, inv. 151.

Fruitprimeur

Ca. 1594-1602

Kunsthistorici gaan graag op zoek naar de allereerste sporen en sleutelementen. Deze fruitmand van Caravaggio (1571-1610) werd vaak beschouwd als de eerste afbeelding van vruchten en de natuur op zich, dus zonder dat die deel uitmaken van een grotere compositie. Dat had de Italiaanse kunstenaar in zijn jongere jaren echter wel gedaan, zoals in werken als *Bacchus* en *Jongen met fruitmand*. Is dit het allereerste stilleven of het allereerste meesterwerk van dit genre? Deze fruitmand vertoont er in ieder geval alle kenmerken van: de bijna fotografische weergave van de materie, de vlekken op de vruchten, de verwelkte bladeren en de centrale positie van de fruitmand. Blijkbaar heeft Caravaggio slechts één stilleven geschilderd, maar hij was wel de eerste in Rome. Heel wat kunstenaars waren navolgers. Denk aan de meester van het Hartford-stilleven, de meester van het Acquavella-stilleven en Pietro Paolo Bonzi. Die imiteerden op haast religieuze wijze zijn motieven zoals de waterkan, tenen mand en verwelkte bladeren.

Stof tot reflectie

1611

Clara Peeters (1594 – na 1657) werd geboren in Antwerpen, maar was vooral actief in Amsterdam en Den Haag. Ze was een van de weinige vrouwelijke kunstenaars die veel succes oogstte met haar stillevens. De aanwezigheid van luxeobjecten doet vermoeden dat ze werkte voor rijke opdrachtgevers. Clara Peeters schikt haar objecten ogenschijnlijk op willekeurige wijze, maar ze zijn wel allemaal goed zichtbaar. Kenmerkend voor haar oeuvre is de aandacht die ze besteedt aan het licht dat op de objecten van metaal en glas speelt. Hier heeft ze zowaar zichzelf afgebeeld, in weerspiegelde vorm, terwijl ze aan het werk is. Die kleine zelfportretten, te zien op de gouden coupe en de tinnen kruik, getuigen van haar verbluffende technische vaardigheid. Gezien de huidige stand van het onderzoek naar haar verleden kunnen we enkel gissen naar de opleiding die Clara Peeters heeft gekregen.

Clara Peeters, *Stilleven met bloemen*, olieverf op hout, 52 x 73 cm. Madrid, Museo Nacional del Prado, inv. P001620. © D.R.

Sébastien Bonnacroy, *Vanitas*, olieverf op doek, 50 x 40 cm. Straatsburg, Musée des Beaux-Arts, inv. MBA 1824. © Musées de Strasbourg. Foto: M. Bertola.

Vanitas vanitatis!

Tweede kwart 17e eeuw

Het vanitasstilleven was een van de allereerste stillevens, zoals blijkt uit een Romeins mozaïek ontdekt in Pompeji. In die afbeeldingen vormt de schedel een sleutelement, bedoeld om de mens te doen nadenken over de vergankelijkheid van het aardse leven en de roem. IJdelheid, alles is ijdelheid! Deze gedachte komt op krachtige wijze tot leven door een schedel te plaatsen tussen kostbare objecten of symbolen van kennis die de mens pronkzuchtig maken, zoals landkaarten, wereldbollen en meetinstrumenten. Sébastien

Bonnacroy (1618-1676) was een protestantse schilder, wellicht van Franse afkomst en actief in Den Haag. De schedel is hier omkranst door stro, een eucharistisch symbool dat verwijst naar de opstanding. Behalve een aan de schilder gerichte brief zien we hier ook enkele van zijn werktuigen: een palet en een schilderstok. De zojuist uitgedoofde kaars verwijst naar de naderende dood en herinnert ons eraan dat roem (de brief met rood stempel), rijkdom (de geldstukken) en geneugten (de tabak) slechts tijdelijk zijn.

Luis Egidio Meléndez, *Stilleven met watermeloenen en appels in een landschap*, olieverf op doek, 62 x 84 cm. Madrid, Museo Nacional del Prado, inv. P000923. © Photographic Archive Museo Nacional del Prado.

Contradicties

1771

Een compacte compositie, die vruchten van dichtbij laat zien, is typerend voor de stillevens van Luis Meléndez (1716-1780). De Spaanse kunstenaar wist op virtuoze wijze texturen weer te geven. Zijn geopende vruchten, zoals hier watermeloenen met sappig vlees en glanzende pitten, ogen immer appetijtelijk. Dit soort werken oogstte succes in Madrid, waar de schilder het grootste deel van zijn carrière verbleef. Meléndez is echter de personificatie van de contradicties die inherent zijn aan het beroep van stillevensschilder. In academische kringen werd het stilleven gezien als het minst waardevolle genre. Dergelijke schilderijen werden dan ook verkocht buiten de officiële circuits van de 'grote' kunst. Ook mecenasen lieten het genre links liggen. Omdat stillevens niettemin zeer gewaardeerd waren, bood men er vaak méér voor dan voor andere schilderijen. Deze schilder, alom bekend om zijn virtuositeit, had dus steenrijk moeten zijn! Omdat hij echter aan het hof in Madrid en als historieschilder wilde werken, hanteerde hij niet dezelfde prijzen als de andere stillevensschilders. Hij oogstte nooit de verhoopte erkenning en stierf zelfs in bittere armoede.

Een laatste vleugelslag

1782

Stilleven in de vorm van een sculptuur zie je zelden. De vereiste nauwkeurigheid en virtuositeit bij het weergeven van de materialen en kleuren liggen normaal gezien buiten het bereik van een beeldhouwer. Toch ging Jean-Antoine Houdon (1741-1828) die uitdaging aan. Deze neoklassieke beeldhouwer, de beroemdste portrettist van de 18e eeuw, koos hier voor een dode vogel, die in geschilderde stillevens vaak is opgehangen aan een spijker. Verschillende details springen in het oog: de fijne weergave van het lint waarmee zijn poten aan de spijker zijn bevestigd, en vooral de vleugel die zich uitstrekt tot buiten de lijst.

Jean-Antoine Houdon, *De dode lijster*, bas-reliëf, marmor, 36 x 28 cm. Privécollectie. © Musée du Louvre. Foto: Alain Cornu.

Sober maar krachtig

1880

Édouard Manet (1832-1883) schilderde zijn hele carrière lang stillevens. In het begin was hij gefascineerd door de Spaanse kunst uit de 17e eeuw. Zo was hij dol op de stillevens van Francisco de Zurbarán. Ook zijn portretten en grote composities vertonen onbewegelijke objecten, bloemen en vruchten, zoals op het beroemde *Déjeuner sur l'herbe*. De term 'stillevens' past niet zo goed bij deze citroen, omdat er een heel bijzondere kracht van uitgaat, door de kleurencontrasten en het licht dat erop speelt. Deze vrucht is helemaal ontdaan van de symboliek die er vroeger mee werd geassocieerd. De in een sobere, maar krachtige stijl gepenseelde citroen doet ons meteen begrijpen waarom Manet zei dat het stilleven de toetssteen van het schildersvak is. Een volleerd schilder kan alles zeggen met vruchten, bloemen of wolven!

Édouard Manet, *Citroen*, olieverf op doek, 14 x 22 cm. Parijs, Musée d'Orsay, inv. RF 1997. © Musée d'Orsay, dist. RMN-Grand Palais. Foto: Patrice Schmidt.

Sam Taylor-Wood, *Still-Life*, still, video, 35 mm, 3'44". © De kunstenaar.

Bederf

2001

De video fascineert van het begin tot het einde: een met vruchten gevulde schaal staat op een tafel, zoals in de oude stillevens. Geleidelijk aan laat het bewegende beeld zien hoe de vruchten beurs en uiteindelijk rot worden. Sam Taylor-Wood (°1967) inspireert zich door een thema in stillevens uit de 17e eeuw dat laat zien hoe levende materie na verloop van tijd bederft, waardoor de kijker meteen ook gaat nadenken over zijn eigen eindigheid. Hier is ook de overgang van leven naar dood in beeld gebracht, om duidelijk te maken hoezeer de dood in het leven vervat zit en vice versa: wormen doen zich te goed aan de resten van de vruchten, waardoor ze de levenscyclus in stand houden. De Britse kunstenaar heeft nog een andere video gemaakt over dit thema: *Little Death*. Die gaat over een haas, gefilmd in een compositie geïnspireerd door een werk van Jean-Baptiste Siméon Chardin. Elk van deze korte films fascineert de kijker dusdanig dat hij zowaar de balpen op de tafel uit het oog verliest ... Is dit een zinspeling op het verlangen naar het eeuwige leven, een droom van de moderne mens?

Memento mori

2015

De sterfelijkheid van de mens, zijn relatie met de tijd en de ijdelheid van de menselijke activiteiten zijn vaste thema's in het oeuvre van Hans Op de Beeck (°1969). Zijn video's, installaties en sculpturen verwijzen alle naar het Latijnse adagium *memento mori* (gedenk te sterven), dat ook de grondslag van de vanitasstillevens vormt. Deze tafel is daarnaar een rechtstreekse verwijzing, maar de Belgische kunstenaar voegt er, niet zonder de nodige humor, hedendaagse elementen aan toe, zoals een beker met een rietje en een pakje sigaretten. Anderzijds besteedt hij géén aandacht aan de materie, de kleuren en de weerspiegeling, zo eigen aan dit genre. Dit monochroom grijze werk, typerend voor deze kunstenaar, verleent dit stillevens juist een unieke poëtische kracht.

Hans Op de Beeck, *Vanitas (Variatie) 5*, gekleurd plastic, hout, 76 x 75 x 45 cm. Fondation d'entreprise Francès. © De kunstenaar.

Nan Goldin, *1st days in quarantine, Brooklyn, NY*. Parijs, Marian Goodman Gallery. © kunstenaar. Met toestemming van de Marian Goodman Gallery.

Lockdown

2020

Dit bloemenstillevens, bewust onscherp gemaakt, symboliseert de broosheid van het bestaan. De context waarin dit beeld het licht zag, zet die symbolische betekenis nog kracht bij: het gaat om de laatste verse bloemen die Nan Goldin (°1953) kocht aan het begin van de eerste lockdown. Zij werd bekend met haar foto's over de wereld van party's, drugs en seks. Hoe heeft ze zich aangepast aan die fameuze lockdown? Eenvoudigweg door haar dagelijks leven te vereeuwigen, wat trouwens perfect strookt met een oeuvre dat is opgevat als een levensalbum. De volledige reeks omvat ook portretten van auteur Thora Siemsen, met wie de kunstenaar bevriend is. Zij heeft die heel bijzondere periode samen met Nan Goldin doorgebracht, in haar flat in Brooklyn.

Neushoorntaferelen

Hoe een foutieve 16e-eeuwse prent werd gecorrigeerd door een correct beeld uit de 18e eeuw. Het bijzondere verhaal van de neushoorn in de verbeelding van Albrecht Dürer en de 'echte' neushoorn Clara, die een triomftocht door Europa maakte.

TEKST: MARGRIET VAN SEUMEREN

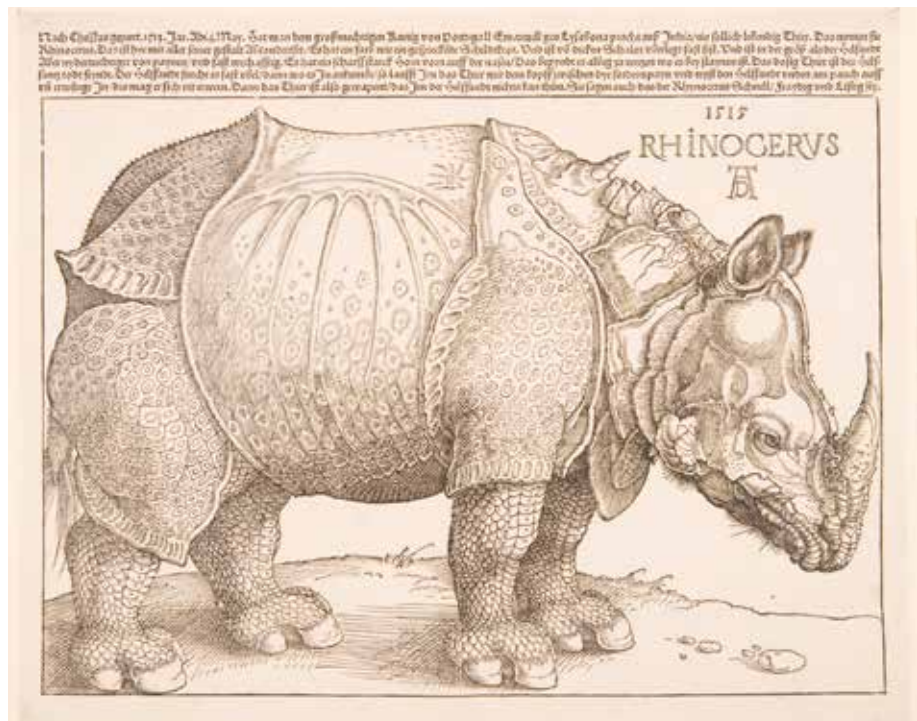
In 1515 kreeg Albrecht Dürer (1471-1528) een schets onder ogen van een neushoorn. De beroemde Duitse kunstenaar realiseerde zich meteen dat hij iets bijzonders in handen had en werkte de schets uit tot een houtsnede. De neushoorn was toen nog onbekend in Europa. Wat hij niet beseftte was dat zijn voorstelling van het exotische dier niet natuurgetrouw was. Toch vertrouwden veel kunstenaars op Dürer en namen zijn voorstelling van de neushoorn over. Pas na 1748, toen Clara de neushoorn te zien was in Europa, veranderde het beeld van de neushoorn. In 2005 vond Gijs van der Ham, conservator van het Rijksmuseum, een boek over Clara de neushoorn. Het verhaal van de neushoorn fascineerde hem. "Ik ben toen gaan kijken wat het Rijksmuseum bezit over het betreffende dier. Ik stuitte op reclameaffiches en schetsboeken met zestien schetsen van een neushoorn. Dat moet deze neushoorn zijn geweest." De conservator geschiedenis speurde verder en ontdekte steeds meer. Hij verdiepte zich in de geschiedenis van Clara de neushoorn, iets wat resulteerde in een tentoonstelling. Om het verhaal goed te begrijpen is het van belang om terug te gaan in de geschiedenis. Dürer was ook al in zijn tijd een bekend kunstenaar, tekenaar en prentmaker. 'Zijn' neushoorn had een huid van harde schilden. "Maar in feite zijn het plooiën van soepele, leerachtige huid", zegt Van der Ham. "Opvallend detail is de hoorn op de rug, net achter de kop. De Duitse benaming voor een Indische neushoorn is nog steeds onjuist: pantserneushoorn."

HOEFDIER AAN BOORD

De 'Dürerneushoorn' bleef nog lang het voorbeeld van kunstenaars om een neushoorn af te beelden. De meest opvallende verbeelding van de neushoorn naar Dürer is het ruim één meter lange porseleinen beeld, ontstaan in 1731 in de porseleinfabriek Meissen naar een ontwerp van Johann Gottlieb Kirchner. Hoewel er nieuwe neushoorns naar Engeland kwamen en diverse kunstenaars de 'echte' neushoorn verbeeldden bleef de Dürer-neushoorn de toon voeren. Dat geldt ook voor een in 1737 aangekomen hoefdier vanuit Calcutta naar Londen. Deze vrouwtjesneushoorn kreeg zelfs twee jaar gezelschap van een mannetje. Het mannetje kreeg aandacht uit wetenschappelijke hoek. De neushoorn werd nauwkeurig beschreven, voorzien van een illustratie, in de *Philosophical Transactions* van de invloedrijke Royal Society. Maar het was evenwel neushoorn Clara die alle aandacht kreeg. Haar moeder werd tijdens een jacht in 1738 in Assam in Noordoost-India gedood vanwege de hoorn en huid. Het één maand oude neushoornkalfje bleef achter. Een Indiase vorst schonk

In een speciaal voor haar gebouwde kar werd Clara over land vervoerd. Reclameprenten kondigden haar komst in heel Europa aan.

het neushoortje aan een hoge functionaris van de VOC, de Groninger Jan Alber Sichterman. Zij werd opgenomen in het gezin Sichterman en behandeld als een huisdier. Waarschijnlijk heeft ze toen de naam Clara gekregen. Na twee jaar was de neushoorn te groot om nog langer te worden gehouden: ze werd weggegeven aan VOC-kapitein Douwe Jansz Mout van der Meer. In november 1740 kwam Clara aan boord van het schip Knappenhof met als eindbestemming Rotterdam. In juli 1741 bereikten ze de rede van Goeree om uiteindelijk te arriveren in Rotterdam.

Albrecht Dürer, *Rhinocerus*, 1515, houtsnede, 25,3 × 31,3 cm (blad); Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum; inv.nr. A Dürer V 3.210.

Jean-Baptiste Oudry, *Neushoorn (Rhinoceros)*, 1749, olieverf op doek, 306 × 453 cm; Staatliches Museum Schwerin; inv.nr. G 1928. Foto: bpk | Staatliche Schlösser, Gärten und Kunstsammlungen Mecklenburg-Vorpommern.

EUROPESE TOURNEE

Van der Meer had grote plannen met Clara. Hij plaatste advertenties in kranten over de komst van een neushoorn met rijmende oneliners als: "Z'ôn wonderdier uit verre streken heeft niemand hier ooit eerder gezien. Het is ongekend groot en een enorme veelvraat bovendien." Zo lazen de inwoners van Amsterdam eind augustus 1741 in de krant over deze neushoorn van bijna 3.000 pond. Wie wilde kon haar bekijken in Nieuwendam voor zes stuivers per persoon. Een maand later kon een groter publiek Clara bewonderen op de kermis in de hoofdstad, waar voor een kaartje zes en een halve stuiver werd gevraagd, nu ongeveer drie euro. "Kermissen waren in die tijd meer theaters. Het exotische aspect fascineerde mensen," vertelt Van der Ham. Olifanten en leeuwen werden er al getoond, maar een neushoorn was onbekend. Clara maakte veel indruk. Reclameprenten kondigden haar komst weldra in meer plaatsen in Nederland aan. In een speciaal voor haar gebouwde kar werd Clara over land vervoerd. Op achtjarige leeftijd ging ze zelfs de grens over en trok door Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk, Italië en Oost-Europa. In Wenen toonden zelfs keizerin Maria Theresa en keizer Franz I belangstelling voor Clara. Hoewel steeds

meer mensen en ook kunstenaars Clara zagen bleef het beeld van de Dürer-neushoorn nog lang bestaan. "Toch werd langzamerhand de statische neushoorn van Dürer vervangen door een levendig dier van vlees en bloed", aldus Van der Ham. "De kunstenaar Johann Elias Ridinger schetste Clara in Augsburg. Hij tekende de neushoorn in allerlei houdingen, van staand tot liggend."

TOPMODEL

En nu is La Clara te zien in het Rijksmuseum. Klapstuk van de tentoonstelling is de monumentale *Clara* van de Franse dierenschilder Jean-Baptiste Oudry (1686-1755). Hij had Clara in 1749 in Parijs gezien en schilderde haar op levensgroot formaat. Op het maar liefst ruim 3 meter hoge en 4,5 meter lange doek kon hij Clara gedetailleerd weergeven. De hertog van Mecklenburg-Schwerin, Christian Ludwig II, kocht het werk aan en zo werd het grote doek opgerold verscheept naar het Noord-Duitse Schwerin.

Ook de porseleinfabriek in Meissen kon niet achterblijven met een beeld van Clara. Daar ontwierp modelleur Johann Joachim Kaendler (1706-1775) een 16,5 cm hoge neushoorn met plooien in haar huid, een wat grote kop met een geprononceerde

bovenlip. Kaendler plaatste een Turkse ruiter op de neushoorn. Hij maakte meerdere versies waaronder een wit en een gekleurd beeldje. Van der Ham: "Er werd een nieuw cliché geschapen, maar tegelijkertijd verdronk Clara het gangbare beeld en werd ze hét model voor de neushoorn." Clara werd op snuifdozen en in pendules verwerkt. Ze veroorzaakte een ware neushoornrage. Ook de mode ging daarin mee. Zelfs zozeer dat er een hoorn, in de vorm van een veer, in het kapsel van een dame werd geplaatst; een lint stelde de staart voor. In 1758 verkocht Van der Meer Clara in Londen, waar ze kort daarna haar laatste rustplaats vond.

BEZOEKEN

Clara de neushoorn
Rijksmuseum, Amsterdam
www.rijksmuseum.nl
t/m 25-01

LEZEN

Clara de neushoorn, door Gijs van der Ham.
Nai010 Uitgevers, Publishers, Nederlandse en
Engelse editie. Prijs: € 25

Fondation Custodia

De droom van een verzamelaar

De gevel van de Fondation Custodia, ondergebracht in een stadspaleis uit 1743, het voormalige Hôtel Turgot, in de rue de Lille te Parijs. Foto: Jannes Linders.

In het 7e arrondissement van Parijs wordt de nalatenschap van een van Nederlands meest illustere verzamelaars bewaard. Frits Lugt en zijn vrouw Jacoba Klever brachten in 1947 een enorme privécollectie van oude meesters tekeningen, prenten en kunstenaarsbrieven onder in de Fondation Custodia. Vandaag is het de speeltuin van Ger Luijten. Onder zijn artistieke leiding wordt de collectie beheerd, getoond en aangevuld. Hij koopt wat hij wil, maar wel steeds in de geest van Frits.

TEKST: CELINE DE GEEST

Ger Luijten ontvangt ons op een warme zomerdag in zijn koninkrijk, de Fondation Custodia in rue de Lille, op een boogscheut van het Musée d'Orsay. De Fondation is gevestigd in een stadspaleis uit 1743, het voormalige Hôtel Turgot, dat gespaard werd van de 19e-eeuwse stadsvernieuwingen van Baron Haussmann. In 2010 gaf Luijten zijn baan als hoofd van het Prentenkabinet in het Rijksmuseum op om hier directeur te worden. Voordat hij de sluier optilt van wat binnen zoal bewaard wordt, legt hij ons op het schaduwrijke binnenpleintje de basics uit. "Frits Lugt heeft dit gebouw en het aanpalende pand in 1953 gekocht. De zalen van de bel-etage zouden perfect in een museum passen, maar het was zijn bedoeling om er een echt huis van te maken: een thuis

‘Het is intiem, niet zoals die zielloze dozen van hedendaagse musea met overal tekst op de muren’

voor zijn collectie en een plaats om de kunstgeschiedenis te bestuderen. In het oude stadspaleis kan je bij daglicht naar tekeningen komen kijken, op een stoel en aan een tafel uit die tijd. Zo kom je heel dicht bij de context waarin die tekeningen gemaakt zijn.”

A SENSE OF PLACE

Wanneer we door de salons rondgeleid worden, zien we meteen wat hij bedoelt. De meubels en hoe ze geschikt staan, het licht en de kleuren: alles draagt bij aan de sfeer van een 17e-eeuws Nederlands landhuis. Luijten: “In 2018 kocht ik bij Pierre Bergé & Associés een Vlaamse ebbenhouten kast met ingebouwde, geschilderde scènes. Aan mijn bestuur zei ik toen: ‘Lugt is gewoon vergeten zo’n kabinet te kopen, maar dat kunnen wij in zijn plaats doen.’ Het stond geschat tussen de 4.000 en 6.000 euro, maar we hebben het voor 42.000 euro gekocht.” Luijten kocht daarnaast meubels, een Antwerps penningkabinet, een 17e-eeuwse Hollandse kroonluchter, oude tegels voor de plinten, Delfts aardewerk en zelfs een collectie schelpen die rechtstreeks uit de stillevens van de 17e eeuw lijken te komen. “In alle ruimtes van de Fondation is het de bedoeling om aan de bezoeker een ‘sense of place’ te geven, een ingeleefde en authentieke plaats, ook in de expositiezalen. Ik ben een beetje verliefd hierop,” zegt Luijten, terwijl hij door de zalen voor de komende tentoonstellingen loopt. “De ruimtes zijn intiem, niet zoals die zielloze dozen van hedendaagse musea met overal tekst op de muren.” Als directeur draagt Luijten de verantwoordelijkheid voor de collectie en het huis, en dus is het handig dat hij er zelf ook woont, samen met zijn gezin. Binnenin loopt een indrukwekkende trappenhall vol met kleine schilderijtjes bijna naadloos over in zijn privévertrekken. Alle werken die hier hangen,

Portret Ger Luijten. Foto: Daria Scagliola.

zijn door Luijten zelf aangekocht. Samen vormen ze een overzicht van ‘peinture sur le motif’: in de open lucht en op papier gemaakte impressies van een bepaalde plek. De makers zijn Frans, Nederlands, Belgisch, Duits en Deens. Er hangt een recent aangekochte Eugène Delacroix tussen en een Camille Corot, maar ook een Hammershøi. “Dit is het pre-impressionisme”, zegt Luijten. “Voor mij begint het impressionisme eigenlijk hier, terwijl Degas op de kleuterschool zat en Monet nog geboren moest worden. Maar in mijn opleiding kunstgeschiedenis heb ik over deze schilderkunst nooit iets gehoord, en dat is precies wat me drijft om net dit te verzamelen. Dit is het verhaal dat ik wil vertellen.”

Het begon allemaal toen Luijten deze plek in 2010 bezocht en Mária van Berge-Gerboud, de voormalige directeur, hem een kleine collectie olieverfschetsen op papier toonde. “Ze waren aan de Fondation nagelaten door haar voorganger, Carlos van Hasselt”, vertelt hij. “Een nog totaal onontgonnen kunstgebied. Dit is het huis voor kunst op papier, en dus vond ik dat we dit als vertrekpunt konden gebruiken voor het mooiste ensemble olieverfschetsen ter wereld, zodat het een bron wordt voor de kunstgeschiedenis. Wanneer ik hier wegga hoop ik een catalogus na te laten met de volledige collectie erin.” Ook voor Frits Lugt was een collectie meer dan zomaar een groep tekeningen. Het ge-

Naast kunst op papier verzamelde Frits lugt ook Chinees porselein. De Fondation Custodia heeft deze verzameling ondergebracht in een glazen vitrine op de bel-etage. Foto: Jannes Linders.

heel moest een verhaal vertellen dat groter is dan dat van de afzonderlijke delen. Hij geloofde dat de liefde voor het kunstwerk belangrijker was dan de historische betekenis. Al was hij een fervent onderzoeker van de kunstgeschiedenis en de auteur van een aantal belangrijke naslagwerken, voor hem waren smaak en gevoel uiteindelijk het belangrijkste. Hij selecteerde steeds op kwaliteit. Ger Luyten hanteert dezelfde criteria bij het selecteren van aankopen. “Het gaat me niet om de individuele werkjes maar om het ensemble. Hier een zicht op Triëst van Johan Carl Neumann, een meesterlijke symfonie in blauw. Wie is Neumann? Ik had geen idee, maar hij verdient een plaats in dit geheel.”

LÉON BONVIN

Luyten voegt op die manier een persoonlijke toets toe aan de collectie. Zo blijft Fondation Custodia niet zomaar een verzameling, maar een levend, dynamisch project. “Frits Lugt kocht geen kunst uit zijn eigen tijd, hij vond het nodig dat er afstand was. Het doek mocht bij wijze van spreken niet nog een beetje nat zijn van de verf. Ikzelf ben een andere mening toegedaan. Uit de 19e eeuw heeft hij één Ingres (1780-1867) gekocht en een Jean-François Millet (1814-1875), al had hij ook Van Gogh, Gauguin of Monet kunnen kopen. Tegelijk is aan die keuze de kwaliteit van de oude kunst te danken. Zo goed als alle 19e-eeuwse kunst is na de tijd van Lugt

‘Ik ben gretig met aankopen en sommige kansen doen zich maar één keer voor’

gekocht, maar wel in zijn geest. Dezelfde voorkeuren werden gevolgd: hij had bijvoorbeeld een hekel aan neoclassicisme, dus dat zit er ook niet bij.”

Onderaan de trappenhal toont Luyten een zojuist aangekocht werk, uitgelicht op een schildersezal. “Dit is een nieuwe aanwinst, een Fantin-Latour. Het is een ‘portrait en absence’: de kunstenaar is er wel, maar hij is niet in zicht. We zien enkel zijn lege schilderstoel en een leeg doek dat klaarstaat. Van hem hadden we een enorm aantal brieven in de collectie, maar nog geen enkel schilderij. Dat portret van zijn afwezigheid vond ik dus wel passend, en zo worden er voor aankopen links gezocht met wat er al is.”

Luytens hoofdopdracht is om de collectie te bewaren en goed te conserveren, maar daarnaast zorgt hij ook voor publicaties en cureert hij tentoonstellingen. Vanaf oktober gaan er twee van start: één over Franse 19e-eeuwse tekeningen en de andere over de Franse kunstenaar Léon Bonvin. “Niemand kent Léon Bonvin, behalve de incrowd”, zegt hij. “In 2008 kocht de Fondation een eerste werk van hem aan. Er is ook een zelfportret dat ik zes jaar geleden bij Christie’s gekocht heb. Tien dagen nadat hij dit maakte en opdroeg aan zijn lieve vrouw, verhing hij zichzelf in het bos. Dat kun je op het werk projecteren, maar dat doe ik liever niet.”

Léon Bonvin (1834-1866) mag de meesten onbekend zijn, zijn halfbroer François Bonvin, een gerespecteerd realistisch schilder, was dat niet. Voelde Léon zich zodanig overschaduwd door zijn broer dat hij zichzelf van het leven beroofde? Dat soort veronderstellingen zijn moeilijk te staven, want er zijn maar weinig bronnen over zijn leven beschikbaar. De meeste zijn geschreven vlak na zijn vroege dood, waarna de herinnering aan zijn werk

vervaagde. Léon bracht zijn dagen door als werkkraan in de familieherberg in Vaugirard. Daar schilderde hij aquarellen, ver weg van het Parijse artistieke en culturele milieu. Zijn inspiratie haalde hij uit zijn directe omgeving: wilde bloemen, eenvoudig in een glas gerangschikt, keukenstillevens, uitzichten op het landelijke Vaugirard. De eerlijkheid waarmee hij de realiteit van zijn dagelijks leven afbeeldde, leidde tot een bijzonder poëtische kunst.

“Ik hou ervan om niet steeds hetzelfde verhaal te vertellen”, zegt Luyten. “In mijn leven heb ik al zes keer een Pierre Bonnard-tentoonstelling gezien. Grote kunstenaar, maar waarom niet eens Bonvin? ‘Es muss nicht immer *Eine Kleine Nachtmusik* sein’, zeg ik altijd: je kunt Mozart ook kapotdraaien. Er is ook rhythm-and-blues en acid jazz. Wij belichten minder gerenommeerde kunstenaars, die wel tonen hoe rijk de 19e eeuw was. Daarnaast tonen we tegenwoordig veel twintigste-eeuwse talenten, zoals Charles Donker (°1940) en Anna Metz (°1939).”

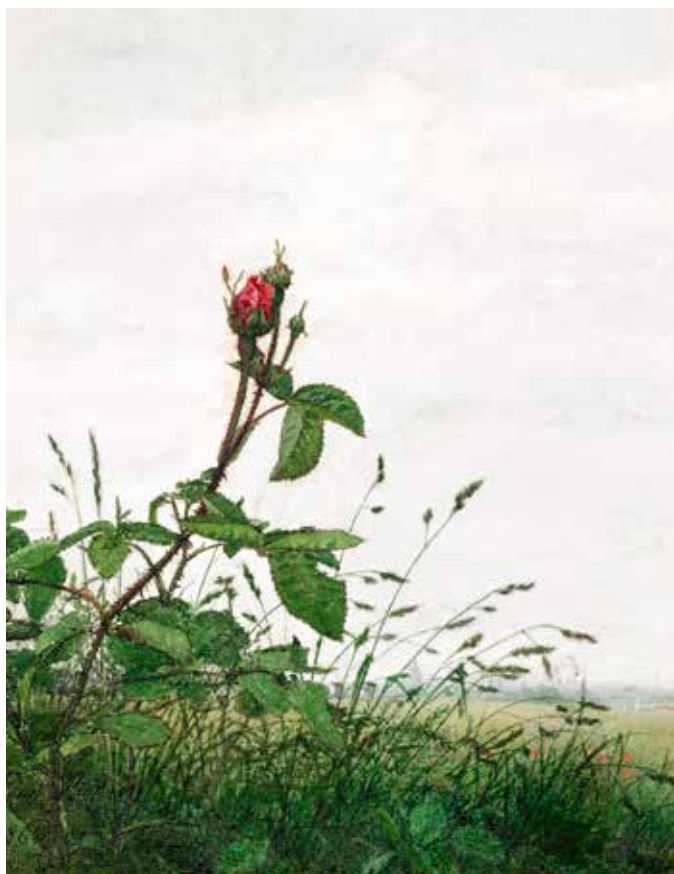
DE MARCHAND-COLLECTIONNEUR

In een glazen vitrine in een van de ruimtes op de bel-etage staat een verzameling Chinees porselein uitgestald, want ook dat verzamelde Lugt. Frederik Johannes Lugt (1884-1970), een Amsterdammer, werd als verzamelaar geboren. Op zijn achtste had hij al een catalogus gemaakt van zijn verzameling schelpen en historische objecten, en toen hij tien was zag men hem regelmatig de werken in het Rijksmuseum bestuderen. Hij was gefascineerd door Rembrandt, en dan in het bijzonder diens tekeningen. Op zijn vijftiende schreef en illustreerde hij een Rembrandt-biografie die hem lokale beroemdheid opleverde. Hij mocht stoppen met school en ging aan de

slag bij de Amsterdamse kunsthandel Muller & Cie. Daar leerde hij feilloos kwaliteit herkennen. In 1914 begon hij voor zichzelf te verzamelen.

“Frits Lugt was een ‘marchand-collectionneur’”, vertelt Luyten. “Dat wil zeggen: hij kocht en hij verkocht. Met de winst bouwde hij zijn eigen collectie op. Hij was heel gehaaid en zag wat anderen niet zagen. Er kwam toen een enorme overvloed op de markt, want mensen hadden geld nodig en er waren weinig kopers. Toch kan ik tot op de dag van vandaag niet goed begrijpen hoe iemand tussen 1914 en 1970 alles wat hier ligt samen heeft kunnen brengen. Vandaag zou dat nooit gaan, het zou veel te veel kosten.” In 1910 trouwde Frits Lugt met Jacoba

‘Tot op de dag van vandaag begrijp ik niet hoe iemand dit alles samen heeft kunnen brengen. Vandaag zou dat nooit gaan’

Léon Bonvin, *Bouton de rose devant un paysage*, 1863, pen en bruine inkt, waterverf, gouache over grafiet, gehoogd met Arabische gom, 24,6 x 18,7 cm. Baltimore, The Walters Art Museum.

Léon Bonvin, *Cuisinière au tablier rouge dans l'auberge à Vaugirard*, 1862, pen en bruine inkt, waterverf, gouache over grafiet, gehoogd met Arabische gom, 20,8 x 16,2 cm. Baltimore, The Walters Art Museum.

Fortuné Delarue, *La Famille Cicéri*, 1829, pen en bruine inkt, aquarel en gouache over grafiet. 18,5 x 23,8 cm. Fondation Custodia, Collection Frits Lugt, Parijs.

‘In mijn opleiding kunstgeschiedenis heb ik over deze schilderkunst nooit iets gehoord, en dat is precies wat me drijft om net dit te verzamelen’

Klever, eveneens een kunstliefhebber. Dankzij de financiële steun van haar vader kon Frits steeds meer gaan kopen. In het begin concentreerden ze zich voornamelijk op tekeningen, grafiek en oude boeken, omdat die redelijk betaalbaar waren. Schilderijen, en dan vooral die van de oude meesters, waren te duur. Lugt kluste bij als kunstadviseur en handelaar. Nadat zijn schoonvader stierf werd hij volledig financieel onafhankelijk. Luijten: “Lugt volgde alle veilingen. Hij kocht in Stuttgart, Zürich, Londen en Parijs. Door zijn jaren bij het veilinghuis kende hij heel wat verzamelaars.”

Vandaag wordt er minstens zo actief verzameld als toen, lokaal en internationaal. “Toen ik hier net kwam wonen en werken

had ik een fiets met twee fietstassen aangeschaft. Op donderdagavond fietste ik naar handelaren. Elke keer kwam ik met twee of drie werkjes terug. Wij zien hier alles wat in Parijs langskomt, bij Drouot bijvoorbeeld. Maar we hebben ook een abonnement op alle veilingcatalogi ter wereld, en online volgen we alles op de voet. Ons aankoopbudget is niet enorm. We moeten voortdurend keuzes maken want er komt heel veel langs.”

De belangrijke Nederlandse tekeningen uit de 16e en 17e eeuw, de oorspronkelijke kern van de collectie, zijn ook vandaag de dag zeldzaam en duur. Met het jaarlijkse budget van de stichting zouden twee of drie toptekeningen gekocht kunnen worden. “Dat gebeurt wel eens, zoals in 2012 bij *Zelfportret aan het raam* van Samuel van Hoogstraten, gemaakt toen hij in de leer was bij Rembrandt”, vertelt Luijten. “Het budget verschilt per jaar. Momenteel is het door de hoge inflatie wat minder, want we moeten onze medewerkers een correct loon uitkeren en het gebouw en de collectie onderhouden. Wat overblijft gaat naar kunst. Dat bedrag is afkomstig van een belegd vermogen, het is het dividend van aandelen. 2019 was een schitterend jaar voor ons, in de coronaperiode kregen we minder. Dat is jammer, want ik ben heel gretig met aankopen en sommige kansen doen zich maar één keer voor.”

Léon Bonvin, *Autoportrait*, 19 januari 1866, pen en bruine inkt, waterverf, gouache over grafiet, gehooft met Arabische gom, 13,6 x 11 cm. Fondation Custodia, Collectie Frits Lugt, Parijs.

SCHENKERS EN SCHARRELAARS

Frits Lugt zag de collectie als een gebouw, waarin de werken de stenen vormen. De Fondation richtte hij op omdat hij vreesde dat het gebouw, als er stenen uit zouden worden gehaald om te verkopen, aan het wankelen zou gaan. Het geheel moest en zou beschermd worden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleven Frits en Jacoba in de Verenigde Staten. Daar ging hij rondkijken bij andere private kunstcollecties om te zien hoe die beheerd werden, zoals de Frick Collection in New York. Hij leerde er de wettelijke structuur van ‘endowments’ kennen, waarbij een financiële schenking aan een culturele instelling jarenlang besteed wordt zoals de schenker dat zelf wil, ook na diens dood. Toen Lugt op 86-jarige leeftijd overleed aan een hartstilstand in het midden van Parijs, met zijn aktetas onder de arm onderweg naar een nieuwe aanwinst, was de toekomst van zijn collectie verzekerd. “Wat je hier ziet is daar het resultaat van”, zegt Luijten. “We hebben een raad van toezicht, die is heel belangrijk. De leden worden benoemd door wie in de raad zit. Dat zijn twee kunsthistorici, twee juristen, twee investeerders, een secretaris en iemand die de belangen van de familie vertegenwoordigt. Ik sta ervan te kijken hoe enthousiast en betrokken zij zich voelen bij dit project. Wanneer ik een duurdere aankoop op het oog heb, wordt die eerst aan hen voorgelegd.”

‘De Fondation is niet opgericht met als doel om geld te verdienen, zoals dat bij veel musea wel de bedoeling is. Wij willen het geld dat er is verantwoord besteden’

Het verzamelen van kwaliteitswerken was voor Frits Lugt niet alleen een kwestie van geld, en dat is het nog steeds niet. Het vereiste ook connecties en veel ervaring met de kunstmarkt. Hij was in staat stukken te verwerven die normaal niet beschikbaar waren voor gewone kunstliefhebbers. Ook Luijten zou niet kunnen doen wat hij doet zonder zijn netwerk van handelaren. ‘Is dit niet iets voor de Fondation Custodia?’ hoort hij vaak genoeg. Bij sommige handelaren heeft hij *the right of first refusal*: een werk wordt als allereerste aan hem aangeboden. Er zijn ook goede contacten

met een aantal ‘scharrelaars’, die over de hele wereld op zoek gaan op broquante-markten. “Mensen weten wat we doen en kennen onze tentoonstellingen. Daardoor kunnen we ook vaak rechtstreeks ‘uit de hand’ kopen bij verzamelaars. We kunnen op heel veel goodwill rekenen, ook van schenkers”, vertelt hij. “Voor nalatenschappen vinden veel mensen de Fondation Custodia een uitstekende bestemming. Ze weten dat het ons niet om het geld te doen is. Bovendien kunnen ze zo’n schenking hier in Frankrijk of in Nederland voor een groot deel verrekenen met de belastingen.”

Op het einde van de rondleiding passeren we langs de giftshop, al zijn daar vooral kaarten en eigen publicaties te vinden. Luijten: “Hier worden geen gadgets verkocht. De Fondation is niet opgericht met als doel om geld te verdienen, zoals dat bij veel musea vandaag wel de bedoeling is. Ons doel is om het geld dat er is verantwoord te besteden. We hoeven dus geen populaire of populistische dingen te doen. De kunstgeschiedenis vooruit helpen, dat is de motivatie. En mensen de ogen te openen voor de zeggingskracht van kunstwerken.”

BEZOEKEN

*Negentiende-eeuwse Franse tekeningen
Léon Bonvin (1834–1866). Dichter van de
werkelijkheid*

Fondation Custodia, Parijs
www.fondationcustodia.fr
08-10 t/m 08-01

Eén van de ruimtes op de bel-étage van de Fondation Custodia, ingericht met meubels uit de Nederlandse 17e eeuw. Foto: Jannes Linders.

Geraffineerd en tijdloos Fins design

De intussen iconische Stool 60 blaast volgend jaar maar liefst negentig kaarsjes uit. © Artek Collection / Alvar Aalto Museum.

Voor wie de geschiedenis van het Finse designmerk Artek induikt, ontvouwt zich een boeiende wereld vol verhalen, ontmoetingen en radicaal moderne ideeën. De originele ontwerpen blijven na negentig jaar fascineren en de oorspronkelijke stukken worden gretig verzameld.

TEKST: **ELIEN HAENTJENS**

In 1935 richtten vier jonge idealisten in Helsinki Artek op. Ze wilden meubilair verkopen, maar ook een moderne wooncultuur promoten via tentoonstellingen of andere educatieve methoden. Artek is een samentrekking van 'art' en 'technologie'. Dat sluit perfect aan bij het modernistische ideeëngoed van die periode, zoals onder anderen door Walter Gropius bij het Bauhaus werd verkondigd. Bovendien omvat technologie zowel wetenschap als industriële productiemethoden, en kunst ook architectuur en design. "Aangezien Finland pas in 1917 onafhankelijk werd, en ook relatief afgezonderd ligt, wilden de oprichters radicaal modern meubilair creëren dat aansloot bij de Finse cultuur. Tot op de dag van vandaag hebben heel wat Finnen Artek-meubilair in huis, dat wordt doorgegeven van generatie op generatie", vertelt Marianne Goebel, die in 2014 *Design Miami* inruilde voor Artek. Toen Alvar en zijn vrouw Aino Aalto rond 1929 het in 1933 opgeleverde Sanatorium van Paimio ontwierpen, tekenden ze ook alle meubilair voor het herstellingsoord. Zo ontstond onder meer de beroemde *Paimio*

‘Kunst vormde een integraal onderdeel van de moderne Artek-visie, zonder een directe invloed uit te oefenen op de meubels zelf’

MARIANNE GOEBL

Chair, die zodanig ontworpen is dat patiënten er hun handen achterlangs konden insteken, zodat hun longen zich openden. Om hun ontwerpen professioneel wereldwijd te kunnen distribueren, richtten de Aalto's Artek op, samen met kunstverzamelaar Maire Gullichsen en kunstcriticus Nils-Gustav Hahl. Amper vier jaar later openden ze hun eerste flagshipstore op Madison Avenue in New York. In hun winkel in Helsinki combineerden ze vanaf 1935 vooruitstrevende kunst en design, totdat ze in 1950 een aparte kunstgalerie openden. Goebel: “Dat mensen hoopten op vooruitgang en een betere wereld, zorgde voor een bijzonder vruchtbare bodem voor Artek. Zeker in Finland, waar de verstedelijking nog maar net begonnen was en de huizen stap voor stap uitgerust werden met elektriciteit. Kunst vormde een integraal onderdeel van de moderne Artek-visie, zonder een directe invloed uit te oefenen op de meubels zelf. Vooral Maire Gullichsen hield zich bezig met de galerie, tot ze in 1990 overleed. Haar eigen kunstcollectie en de door Aalto ontworpen Villa Mairea in de Finse gemeente Pori

Oorspronkelijk ontwierpen de Aalto's de Paimio stoel voor het Sanatorium uit 1933 in het gelijknamige Finse stadje. Pas enkele jaren later vormde de stoel een van de eerste ontwerpen die in productie gingen bij Artek. Hoewel de intussen iconische stoel nog altijd in de collectie zit, zijn de originele exemplaren erg geliefd bij verzamelaars. © Artek.

kan nu bezocht worden. Net als de villa die Aalto voor de Franse kunsthandelaar Louis Carré ontwierp nabij Parijs.” Dat de vier oprichters van Artek over een groot internationaal netwerk beschikten, had verschillende redenen, vertelt ze. “Gullichsen kwam uit een rijke industriële familie en bouwde, toen ze kunst studeerde in Parijs, een sterk artistiek netwerk op. Alvar Aalto kon zijn netwerk uitbreiden tijdens de CIAM-congressen, waar hij onder meer bevriend raakte met criticus Sigfried Giedion en kunstenaar László Moholy-Nagy. In 1937 toonden Alexander Calder en Fernand Léger hun werk in de Artek-winkel, en samen met enkele vrienden kocht Gullichsen de eerste Picasso voor het Ateneum-museum in Helsinki.”

OOG VOOR DETAIL

Dat Artek vandaag meer dan ooit springlevend is, blijkt uit het rijke programma voor de komende maanden. Zo blaast het meest iconische ontwerp – het krukje met de karakteristieke L-vormige poten – in maart 2023 maar liefst negentig kaarsjes uit, brengt Taschen een publicatie rond Aalto uit en publiceert Phaidon het oorspronkelijk Finse boek van kleinzoon Heikki Aalto-Alanen over de relatie tussen Alvar en Aino Aalto op basis van hun brievencorrespondentie in het Engels. Naast die sterke belangstelling voor nieuwe stukken, die nog steeds grotendeels met de hand in de originele fabriek worden gemaakt, doet ook de markt van historische Aalto-stukken het goed. “Doordat

Historisch beeld van de woonkamer van Villa Mairea, het stulpje dat Alvar Aalto voor kunstverzamelaars Harry en Maire Gullichsen bouwde. © Artek Collection / Alvar Aalto Museum.

Twee van de vier oprichters van Artek: Aino en Alvar Aalto. © Courtesy of the Department of Special Collections, Stanford University Libraries.

De ontwerpen van het echtpaar Aalto kenmerken zich door eenvoud, moderne, gereduceerde vormen, intelligente details en warme, natuurlijke materialen'

MARIANNE GOEBL

de meubelen gemaakt zijn uit natuurlijke materialen die mooi verouderen, krijgen ze steeds meer karakter", vertelt Goebel. "In die zin zijn alle vintagestukken te verzamelen. En nu maken wij de verzamelitems van morgen. Tegelijk brengen we regelmatig gelimiteerde edities op de markt. Terwijl de *Kiss*-kruk van Barbara Kruger in 2018 voor 470 euro over de toonbank ging, moet je er tegenwoordig minstens 3.300 euro voor neertellen."

De kunst van het verzamelen van Artek-meubilair schuilt vooral in de details. Goebel: "Zoals in alle domeinen bepalen vooral de zeldzaamheid, de creatiedatum en de herkomst de waarde. Zo is het originele *Paimio*-meubilair, dat in de jaren zestig voor een prijke verkocht werd aan boeren uit de streek, tegenwoordig bijzonder gewild: het is ontworpen voor een meesterlijk gebouw, behoort tot de eerste Aalto-ontwerpen én dateert van voor de eigenlijke oprichting van Artek. Ook de exemplaren met een stempel van Finmar, het bedrijf dat de distributie van de meubels in het Verenigd Koninkrijk verzorgde vóór de oprichting van Artek, zijn extra

geliefd, net als zeldzame stukken van privéprojecten. Dat de ontwerpen in de loop der jaren lichtjes zijn aangepast, laat een zekere mate van datering toe. Zo werden platte schroeven door kruiskopschroeven vervangen, of bestonden de houten poten respectievelijk uit vier, vijf of zes fineervellen. Ook de manier waarop het hout behandeld is, zegt iets over de ontstaansperiode."

STIJGEND IN WAARDE

Naast meubilair ontwierp Alvar Aalto verlichting en glas. Hoewel het meubilair altijd in dezelfde fabriek is gemaakt, is dat voor de verlichting niet het geval, aldus Goebel. Aan de hand van de producent zijn de stukken te dateren, wat bepaalde producenten een stuk populairder maakt dan andere. Daarnaast zijn de glasobjecten bijzonder in trek, eveneens van verschillende producenten, waaronder Karhula als oudste. Deze stukken variëren in prijs tussen 5.000 en 25.000 euro. "De collectie van de Zwitser Bruno Bischofberger is wellicht de meest holistische ter wereld, en omvat zowel glas als meubilair", vertelt ze. "Daarnaast

Verzamelaars azen op zowel de meubelen als de licht- en glasobjecten van Artek.

zijn er belangrijke collecties in Brazilië en Frankrijk. De collectie van Pertti Männistö zal in 2023 worden tentoongesteld in de Kunsthalle Helsinki. De afgelopen decennia verzamelde hij honderden stukken. Van sommige modellen heeft hij wel vijftien exemplaren, die louter in de details van

elkaar verschillen. Hoewel zijn collectie van museumkwaliteit is, gebruikt hij ze nog gewoon. Ook Donald Judd was trouwens een Aalto-fan. Hij bezat verschillende meubelen die vorig jaar samen met werk van hemzelf en John Chamberlain werden tentoongesteld. Wellicht deelden deze kunstenaars een liefde voor eenvoudig uitziende, archetypische meubels die in hun detaillering toch geraffineerd zijn." De laatste jaren signaleert Goebl meer en meer jonge verzamelaars, vooral ook uit Japan, Zuid-Korea en China. "Ze komen regelmatig naar Finland en willen hier alles tot in de puntjes leren kennen", zegt ze. "Ook de Finnen zelf zijn zich meer bewust van de waarde van Artek-design. Onze vintagewinkel 2nd Cycle kon tien jaar

geleden nog stukken op de rommelmarkt op de kop tikken, maar die tijden zijn voorbij. Het bewustzijn rond de waarde is de laatste twintig jaar enorm toegenomen. Ook andere in Scandinavisch design gespecialiseerde galleries, zoals Jacksons Design, Galerie Eric Philippe en Dansk Copenhagen, hebben de reputatie van Aalto versterkt. Zelfs M+ in Hongkong, het Aziatische MoMA, heeft intussen Artek-meubilair gekocht."

Dat de ontwerpen van de Aalto's vandaag de dag nog steeds zo modern ogen, heeft volgens Goebl te maken met hun uitstekende mix tussen eenvoud, moderne, gereduceerde vormen, intelligente details en het gebruik van warme, natuurlijke materialen: "Ze stralen een vriendelijkheid en vertrouwen uit, zonder daarbij aan karakter in te boeten. Net als de Finnen zelf getuigen de meubels van een pragmatische intelligentie, waardoor het metgezellen voor het leven zijn."

Met een feestelijke tentoonstelling blies Artek 2nd Cycle in 2021 tien kaarsjes uit. © Artek.

www.artek.fi/en/compact-home-office
www.artek.fi/2ndcycle/en

De Kiss-kruk van Barbara Kruger voor Artek ging in 2018 over de toonbank voor 470 euro, en is intussen al zo'n 3.300 euro waard. © Artek.

Paris+ by Art Basel

De Franse kunstscene in de kijker

Pauline Curnier Jardin, *Adoration*, 2022, video-installatie, detail: scherm en murale-verf. Courtesy LIAF, Centraal Museum Utrecht. Ellen de Bruijne Projecten, ChertLüdde. Foto: Tania Innocenti.

Nu door de Brexit de kaarten grondig zijn herschud, wil *Paris+ by Art Basel* de Franse hoofdstad weer prominent op de wereldkaart zetten. Op deze nieuwe grote beurs, die de FIAC vervangt, wordt speciale aandacht besteed aan lokale kunstenaars en galeries.

Aan de eerste editie van *Paris+ by Art Basel* nemen 156 galeries deel, waarvan 40 procent in Frankrijk zelf is gevestigd. Zoals Marc Spiegler, internationaal directeur van Art Basel (de overkoepelende organisatie), dit voorjaar zei: “Het speciale aan *Paris+* is natuurlijk Parijs zelf! Het is een unieke stad die momenteel bijzonder dynamisch is.” De leiding van de beurs, die grotendeels plaatsvindt in het Grand Palais Éphémère op de Champ-de-Mars, werd toevertrouwd aan Clément Delépine (°1981), die zes maanden lang de directeur van Galerie

Mitterrand was en lange tijd ook de leiding had over Paris Internationale, de beurs die de schijnwerpers richt op jonge galeries en opkomend talent. Hij wordt bijgestaan door Virginie Aubert (°1970), de vroegere vicevoorzitter van Christie's Frankrijk, en Maxime Hourdequin (°1984), die overkomt van de FIAC. Jennifer Flay (°1959) zou normaal gezien voorzitter van de adviescommissie worden, maar niet vóór maart 2023. In de selectiecomités zetelen onder meer de Nederlandse galeriehoudster Ellen de Bruijne (Amsterdam) en de Belg Christophe Van de Weghe (New York).

FRANSE AMBITIE

Het is met spanning uitkijken naar de lijst van geselecteerde galeriën voor deze eerste editie. Meer dan zevenhonderd galeriën dongen mee naar een plaats op de beurs. Sommige van de oudgedienden werden geweigerd, terwijl andere, boeiender geachte galeriën voor het eerst te zien zijn, zoals Acquavella, Sprüth Magers en Michael Werner. Ook onder de Belgische galeriën heeft een grondige schoonmaak plaatsgevonden. Niettemin zijn dit jaar aanwezig: Clearing, dépendance, mfc-michèle didier, Dvir, Xavier Hufkens, Mendes Wood DM, Nathalie Obadia, Almine Rech, Michel Rein, Templon, Tim Van Laere, Vedovi en Zeno X. “Heel wat grote galeriën hebben we tot onze grote spijt niet kunnen uitnodigen”, verklaarde Delépine in *Le Quotidien de*

l'Art. De Franse galeriën komen er goed vanaf, zeker in vergelijking met de Angelsaksische: “We hebben woord gehouden door 61 exposanten met een galerie in Frankrijk te selecteren. Dat is 38,4 % van het totaal.” Wat daarbij zeker hielp, was het groeiend aantal vestigingen van internationale galeriën in Parijs (David Zwirner, White Cube en binnenkort Hauser & Wirth).

Sinds de Brexit zit Londen in het slop. Parijs daarentegen is nog nooit zo hip geweest en wordt beschouwd als de place to be. Dat werd onlangs nog bevestigd door Spiegler: “Parijs zit in de lift, iedereen merkt het. Met zijn boeiende geschiedenis en zijn hedendaagse dynamisme neemt Parijs een unieke plaats in als brandpunt van de internationale culturele sector. (...) De galeriën geselecteerd voor de eerste edi-

‘We hebben 61 galeriën uit Frankrijk geselecteerd, maar liefst 38,4 % van het totaal’

CLÉMENT DELÉPINE

‘Met zijn boeiende geschiedenis en zijn hedendaagse dynamisme neemt Parijs een unieke plaats in als brandpunt van de internationale culturele sector’

MARC SPIEGLER

Thomas Houseago, *Yet to be titled*, 2022, acryl op doek, 121,9 x 152,4 x 5,1 cm. © Xavier Hufkens, Brussel. Foto: Paul Salveson.

tie in Parijs belichamen de lange traditie van Art Basel die historische aan avant-gardistische kunst paart. Voor ons zijn die even belangrijk. De vele galeriën waaraan Parijs zijn dynamisme op verschillende domeinen dankt, verlenen dit evenement een heel apart, typisch Parijs cachet.” *Paris+ by Art Basel* wil nu zelf ook dat dynamisme helpen versterken. Vandaar het initiatief ‘Sites’, waarbij artistieke projecten worden gesitueerd op beroemde plekken in het hart van Parijs, zoals de Jardin des Tuileries, Place Vendôme en Chapelle des Petits-Augustins (Beaux-Arts de Paris).

Portret Clément Delépine. © Art Basel. Foto: Ilyes Griyeb.

 BEZOEKEN

Paris+ by Art Basel
Grand Palais Ephémère
Parijs
www.parisplus.artbasel.com
20-10 t/m 23-10

Vorbereidingen voor de tentoonstelling *Miradas de Mujeres* in het atelier van Isabelle de Borchgrave. © R.V.

Kleurenexplosie rond Kahlo

Soms wordt uit pech een buitengewoon project geboren. Dat soort verhalen kan de Belgische kunstenaar Isabelle de Borchgrave als geen ander vertellen. Deze keer brengt ze het verhaal van een andere vrouwelijke kunstenaar, een icoon met een even sterke passie voor kleuren als zijzelf: Frida Kahlo.

TEKST: GWENNAËLLE GRIBAUMONT

Isabelle de Borchgrave (°1946) creëert al heel lang werken van papier. Nu heeft ze zich verdiept in het bijzondere universum van de Mexicaanse kunstenaar Frida Kahlo. Het was een heus titanenwerk: ze had liefst drie jaar nodig om in totaal vier kilometer van papieren creaties tot stand te brengen: jurken, tapijten, meubelen, allerlei snuisterijen, bomen, dieren en andere elementen waarmee ze vrijelijk de sfeer van Kahlo's woning in Mexico, het Casa Azul (blauwe woning), oproept. In haar gezellige atelier, een oase van rust, hadden we een gesprek met deze boeiende kunstenaar, die naam heeft gemaakt met haar jurken van papier.

COLLECT: Hoe bent u op het idee gekomen om het universum en de persoonlijkheid van Frida Kahlo gestalte te geven in dit titanische project?

Isabelle de Borchgrave: "Deze tentoonstelling ontstond door een bestelling van papieren jurken die nooit werd afgehaald door de opdrachtgever. In 2019 kreeg ik die opdracht van een Amerikaan, die in Venetië een tentoonstelling met foto's van Frida Kahlo wilde organiseren. Hij vroeg me om negen jurken, volledig in zwart en wit, te creëren, als aanvulling op de foto's. De tentoonstelling ging echter niet door. Bij terugkeer uit Venetië bekeek ik die jurken waar geen leven in zat ... Ik heb toen

‘Het grote publiek ziet Frida Kahlo als iemand die zwaar heeft geleden. Ik wil haar levensvreugde en bruisende energie laten zien’

verdiept. Ik zag dat het om een modeverschijnsel ging en vond het jammer dat haar imago werd misbruikt om commerciële redenen. De uitnodiging van de Koninklijke Musea maakte me dolblij. Ik ben tweemaal naar Mexico gereisd, een fascinerend land, beladen met cultuur. Die reizen brachten me op ideeën en gaven me zin om een heleboel dingen te doen. Ik had het geluk uitgenodigd te worden in de Casa Azul, voor een diner in een heel bijzondere setting. Terug in België begon ik met een zekere bezetenheid een maquette van haar woning te maken. Ik wist toen al welke richting de tentoonstelling zou uitgaan: ik wilde een vrolijk beeld van de kunstenares bieden. Het grote publiek ziet Frida Kahlo al te vaak als iemand die zwaar heeft geleden door de drama's in haar leven. Ik wilde haar in een vrolijk daglicht stellen, haar levensvreugde en bruisende energie laten zien, maar ook die ongelofelijke kracht die haar in staat stelde alle beproevingen te boven te komen. Ik verander niets aan het icoon, maar leg gewoon de nadruk op de zonnige kant van haar personage, dat doorgaans in de schaduw wordt gesteld door die beproevingen.”

Voelt u een verwantschap met haar?

“Jazeker, al ben ik lang niet zo rebels, non-conformistisch en geëngageerd als zij was. In dat opzicht lijk ik niet op haar. Ik ben altijd sterk gefocust geweest op mijn werk, uit noodzaak of uit passie. Er was geen ruimte voor politiek engagement, sociale of ecologische strijd. Toch ben ik er in alle bescheidenheid zeker van dat we het over veel zeer eenvoudige dingen met elkaar eens zouden zijn geweest. Zo koesteren we dezelfde passie voor kleuren, motieven, stoffen, het culinaire, interieurinrichting en juwelen. We zijn beiden ook dol op fraai gedekte tafels, een warm onthaal, gezelligheid.”

Hoe heeft u deze tentoonstelling opgezet?

“Door trouw te blijven aan mijn artistieke praktijk, die ik al vele jaren hanteer, met gebruik van papier, alleen maar papier en ijzerdraad. In mijn atelier werk ik niet alleen. Ik krijg hulp van mijn ‘fantastische handjes’ (medewerkers die zij heeft opgeleid, red.). Samen creëerden we de jurken, tapijten, meubelen, tuin, dieren en alle andere elementen die de heel eigen sfeer van het universum van Frida Kahlo oproepen.”

een blad papier genomen, heb iets in het groen geschilderd en dat was het begin van een mooi verhaal. Met die groene sjerp op de schouder van de eerste jurk wandelde Frida plots mijn atelier binnen. En wat een entree! Soms volstaat één kleur om leven te brengen in een personage. Daarna vulde ik alle jurken aan met een vlinder hier, een riem daar, een hoofd op nog een andere jurk. We zaten toen net in de coronacrisis. Ondanks de pandemie wilde ik blijven werken in mijn atelier. Die reeks jurken van Frida Kahlo heb ik vervolgens nog uitgebreid. Het ensemble telde 25 stukken toen Michel Draguet het te zien kreeg. Hij wilde die graag tentoonstellen in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten. Ik was meteen enthousiast! Mijn papieren jurken worden wereldwijd tentoongesteld, maar zelden in België.” (De laatste keer was tijdens *I Medici* in het Jubelparkmuseum in Brussel, in 2009-2010, red.)

U heeft zich helemaal ondergedompeld in het universum van Frida Kahlo, in haar leven en haar omgeving?

“Vóór dit project kende ik die kunstenaar wel, maar ik had me nog nooit in haar

Isabelle de Borchgrave. Foto: Michel Figuet.

De Mexicaanse wereld van Frida Kahlo is heel zorgvuldig in allerlei papiertechnieken opgebouwd. © R.V.

Drie jaar waren nodig om in totaal vier kilometer van papieren creaties tot stand te brengen.

Ik kreeg een rol papier met een lengte van vier kilometer en een breedte van honderdvijftig centimeter. Alles werd van dit papier gemaakt. We hebben het gevouwen, bevochtigd, verkreukeld, gestreken ... We werken met bijna niets. Je moet alles zelf doen! Dat prikkelt de verbeelding. Als een stuk klaar is, schilder ik het met de hand. De bezoeker wandelt door de fotostudio van haar vader, de salon, het atelier, de keuken, het kleedvertrek, de tuin. Het geheel wordt aangevuld met een veertigtal jurken en alle objecten waar Frida aan gehecht was. Alles is volledig van papier gemaakt. Ik ben uren bezig geweest met het zoeken naar hoe trompe-l'oeil-effecten te creëren, zoals met die kruisstekes die de indruk geven dat de muur volledig gebouwd is."

Welke plaats neemt kleur in op deze tentoonstelling en in uw leven?

"Kleuren zijn van cruciaal belang. Ze vormen de leidraad van deze tentoonstelling. Frida Kahlo gaf leven aan een bijzonder kleurrijke wereld, waarin ik me helemaal thuis voel. Kleuren zijn ook een wezenlijk

onderdeel van mijn eigen leven. Ik leef omringd door kleuren en denk er voortdurend aan, ze zitten in een hoekje van mijn hoofd, als een zakboekje. Wanneer ik schilder, is dat nog frappanter: ik geniet dan met volle teugen van de kleuren. Het zijn momenten van intens geluk. Dan zou je willen dat zo'n dag nooit eindigt."

Wat zou u willen dat de bezoekers onthouden van hun bezoek?

"Weer iets met de handen doen! Ik zou willen dat de bezoekers bij het verlaten van het museum zin hebben om iets met hun eigen handen te maken. Dat kinderen gaan experimenteren, met een paar stukken krantenpapier een diertje of een huisje maken. Mijn tentoonstelling is de tegenpool van de virtuele wereld waarin we met z'n allen zijn beland, al heeft die ook zijn prachtige kanten. We leven in een tijd van snelle consumptie. We hebben minder geduld, verwerken de dingen snel en springen dan over op iets anders. Hier kun je niet snel doorheen gaan. Het rondwandelen vraagt tijd: je moet kijken, analyseren, je verwonderen."

‘Ik hoop dat de bezoekers bij het verlaten van het museum zin hebben om iets met hun eigen handen te maken’

Blijkbaar zitten er nog veel projecten in uw koker?

“Ik werk al zeventenvijftig jaar. Altijd heb ik mijn best gedaan om van mijn passie te kunnen leven en nooit ben ik gestopt met het bedenken en uitproberen van nieuwe dingen. Ik zit altijd vol ideeën. Maar die begeestering is in niets te vergelijken met de bezetenheid die ik soms voelde in mijn jonge jaren. Ik leef nu in een staat van verrukking en dankbaarheid. Elke avond slaap ik in met een intens gevoel van geluk, denkend aan wat ik de volgende dag zal doen. Ik ben onnoemelijk blij wanneer ik schilder, wanneer ik in mijn atelier, mijn droomplek ben ... En ik heb nog zoveel te doen, nog zoveel verhalen te vertellen.”

 BEZOEKEN

Miradas de Mujeres (De vrouwelijke blik) – Isabelle de Borchgrave X Frida Kahlo

Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Brussel

www.fine-arts-museum.be

14-10 t/m 12-02

Frida Kahlo, au-delà des apparences

Palais Galliera

Parijs

www.palaisgalliera.paris.fr

t/m 05-03

Frida Kahlo, bevrijd van clichés

Wat gaat er schuil achter de schijn? Een andere tentoonstelling over Frida Kahlo, in het Palais Galliera in Parijs, biedt een inkijk in de heel eigen wereld van deze kunstenaar, los van de clichés die de ronde doen over haar personage. De expositie probeert licht te werpen op hoe haar identiteit vorm kreeg, door de manier waarop ze zich voordeed en afbeeldde. We krijgen tweehonderd objecten te zien: kledingstukken, brieven, accessoires, cosmetica, geneesmiddelen en medische prothesen, allemaal afkomstig uit de Casa Azul. Dit alles werd na de dood van Kahlo verzegeld door haar echtgenoot, Diego Rivera, en pas een halve eeuw later ontdekt. De expositie werpt licht op hoe Kahlo's identiteit vorm kreeg, door de manier waarop zij zich voordeed en afbeeldde.

Guatemalteekse katoenen jas, handgeborduurde Mazatec huipil met satijnen linten © Museo Frida Kahlo - Casa Azul collectie. Foto: Javier Hinojosa, 2017.

Charles Doudelet

Et s'il revenait un jour

Charles Doudelet wordt als schilder, graficus, boekbandontwerper en illustrator tot het Belgische symbolisme gerekend. Hij is minder bekend dan de meeste andere symbolisten, maar zijn poëtische, geïdealiseerde oeuvre is beslist een nadere kennismaking waard. De geraffineerde tekenstijl evenaart die van Félicien Rops, terwijl de raadselachtige en melancholische sfeer van zijn werken doet denken aan die van andere symbolisten, zoals Fernand Khnopff en William Degouve de Nuncques. Een illustratie bij een gedicht van Maeterlinck getuigt daarvan.

TEKST: GWENAËLLE DE SPA

Een opvallend grote kamer, een eenpersoonsbed, een bank, een deur waardoor elk moment iemand lijkt naar binnen te kunnen komen: alles is eenvoudig, niets is overbodig in *Et s'il revenait un jour*. Alle in dit interieur afgebeelde elementen hebben hun betekenis. Ze domineren de ruimte, trekken onweerstaanbaar de aandacht, laten duidelijk zien waarom ze daar zijn en wekken bij de kijker gevoelens op: gemis, wachten en ongerustheid. Rechts ligt een vrouw op een bed, versierd met zware, rode gordijnen. De vrouw staand naast haar lijkt te luisteren naar haar ontboezemingen. De drukkende sfeer wordt nog versterkt door het krachtige perspectief, de naar links lopende lijnen en het ruitmotief dat de blik van de waarnemer naar de deur leidt. Deze prent, stevig bijgezet in waterverf, diende ter illustratie van het gelijknamige gedicht uit de bundel *Douze Chansons* (1896) van zijn beroemde vriend Maurice Maeterlinck: *Et s'il revenait un jour / Que faut-il lui dire? / - Dites-lui qu'on l'attendit / Jusqu'à s'en mourir...* De verzen zijn net als de afbeelding ritmisch, wars van conventies en hebben een allegorische inslag. De opvallende leegte in dit tafereel accentueert de sobere stijl van de auteur van de tekst, waarvan de strofen bewust onzekerheid scheppen, net als het thema van dit lied: het al dan niet terugkeren van de afwezige persoon. In zijn werk als illustrator zette Doudelet de expressieve kwaliteiten van de houtgravure kracht bij door vlakke tinten te gebruiken.

De illustratie is Charlet Doudelets interpretatie van een bekend gedicht uit de bundel *Douze Chansons* van zijn vriend Maurice Maeterlinck.

BELADEN MET SYMBOLEN

Charles Doudelet (1861-1938) liet zich voor een groot deel van zijn oeuvre inspireren door teksten. Zich baserend op legenden en volksverhalen creëerde hij in 1908 de decors voor het sprookjesdrama *L'oiseau bleu* van Maurice Maeterlinck. Zijn stijl doet denken aan de verluchtingen en miniaturen van getijdenboeken. Doudelets favoriete thema's waren tafereelen die geen band hadden met de reële wereld, maar vaak geworteld waren in een imaginair verleden. Het talent van deze kunstenaar schuilt in zijn vermogen om beelden te creëren die de sfeer van ridderromans oproepen, hoewel ze doordrongen zijn van een soort regressieve, uitgesproken symbolistische gemoedsstemming. Na een academische opleiding tot schilder in Gent en na in de leer te zijn gegaan bij

Charles Doudelet, *Et s'il revenait un jour*, 1896, illustratie voor *Douze Chansons* met een gedicht overgeschreven door Doudelet, waterverf op prent, 31,5 x 47 cm. Met toestemming van Thomas Deprez Fine Arts.

Na een reis door Italië, en door voortdurend te zoeken naar het ideale, raakte het oeuvre van Doudelet doordrongen van een soort christelijk hermetisme.

Constantin Meunier sloot Doudelet zich aan bij de groep Les Vingt (*Les XX*). Deze in 1883 opgerichte Brusselse kunstkring wilde een nieuwe noordelijke school in het leven roepen, een Belgisch symbolisme dat zou aanknopen met het nationale verleden, maar zich ook inspirerend op Jan van Eyck en Hans Memling. De kunstenaar woonde daarna een tijd in Firenze, Antignano en Livorno, waar hij de boekdrukkunst en manuscripten bestudeerde.

Na deze reis, en door voortdurend te zoeken naar het ideale, raakte het oeuvre van Doudelet doordrongen van een soort christelijk hermetisme, aanknopen bij de gangbare opvattingen in de kunstwereld van toen. In werken als *La Fontana della Vita* en *Imploration II* (1896), maar ook in *Les Portes d'or* (1914) komt het tot een versmelting van het thema van de dood en een hele reeks mystieke allegorieën, in een met symbolen beladen kunst.

 BEZOEKEN

Les Portes d'or. Charles Doudelet (1861-1938) et le Symbolisme

Musée Félicien Rops

Namen

www.museerops.be

22-10 t/m 05-03

Pronkstukken van een kenner

Fresco met masker van een sater, Boscoreale, villa van P. Fannius Synistor, zaal L, noordwand (detail). Morlanwelz, Koninklijk Museum van Mariemont, inv. B.99. © Koninklijk Museum van Mariemont.

In 1903 kocht Raoul Warocqué prachtige fresco's, afkomstig uit een historische villa gelegen in de buurt van Pompeji. Die werden onlangs gerestaureerd en zijn nu in een nieuwe presentatie te bewonderen in het Koninklijk Museum van Mariemont. De Belgische industrieel, filantroop en mecenas kocht die meesterwerken van de oude Romeinse schilderkunst niet alleen om zichzelf een plezier te doen, maar ook de musea van zijn vaderland.

TEKST: ANNE HUSTACHE

De bewuste villa bevindt zich in het dorp Boscoreale, aan de voet van de Vesuvius, ten noorden van Pompeji. Reeds aan het einde van de 19e eeuw begon men er opgravingen te doen. Tijdens de vulkaanuitbarsting in het jaar 79 raakten tal van villa's bedolven onder een metersdikke laag as en puin. Sommige bevatten heuse meesterwerken, zoals een prachtig ensemble edelsmeedwerk, in 1895 aangetroffen in een regenput en nu deel van de collecties van het Louvre. In 1900 heeft de ontdekker van deze schat, Vincenzo De Prisco, een ambtenaar van het ministerie van Financiën in Boscoreale en een amateurarcheoloog, nog een andere villa blootgelegd, bekend als de Villa van Publius Fannius Synistor, een welgestelde Romeinse burger uit de 1e eeuw v. Chr.

Vroege foto van de Klassieke Oudheidkamer van het Koninklijk Museum van Mariemont vóór 1952. De fresco's worden tentoongesteld op de muren van de galerij. Archief Koninklijk Museum van Mariemont.

De muren van die grote villa, met tal van vertrekken, waren versierd met fraaie fresco's. Het architecturale geheel had men ter plaatse kunnen bewaren en restaureren, zoals later zou gebeuren met de beroemde Villa der Mysteryën (pas ontdekt in 1909). Helaas, er waren andere, ongetwijfeld financiële belangen in het spel en na de opgravingswerken en het weghalen van de fresco's werd de villa herbegraven. De fresco's werden te koop aangeboden op een grote veiling in Parijs. Enkele stukken werden in voorkoop genomen door het archeologisch museum in Napels. In haar tweedelige boek over de villa van Boscoreale schreef Annie Verbanck-Piérard: "Toen op 8 juni 1903 de veiling van de fresco's werd aangekondigd, zorgde dat voor heel wat ophef. De met de veiling belaste Napolitaanse antiquairs, Cesare en Ercole Canessa, en hun Parijse zakenrelatie Arthur Sambon zorgden ervoor dat de geïllustreerde catalogus ruim verspreid werd."

MUSEUMWAARDIG WERK

De veiling van 46 fresco's vond plaats in Galerie Durand-Ruel, waar Raoul Warocqué toen al een tijd mee in contact stond.

'Raoul Warocqué was de derde grootste koper van de fresco's van Boscoreale, net na het Metropolitan Museum en het Louvre'

ANNIE VERBANCK-PIÉRARD

Hij kende ook de Italiaanse antiquairs goed. De Belgische industrieel, die een onmetelijk fortuin bezat, was dus wellicht meteen op de hoogte van de veiling, waarvan hij ook vrij snel het belang begreep. Sinds enkele jaren liet deze gepassioneerde verzamelaar zich adviseren door Franz Cumont, een hoogleraar klassieke filologie aan de universiteit van Gent en conservator Antiquiteiten van het Jubelparkmuseum in Brussel. Cumont

Portret van Raoul Warocqué. © Archief Koninklijk Museum van Mariemont.

Restauratie van één van de fresco's door een lid van het Centre d' Étude des Peintures Murales Romaines de Soissons (CEPMR). © Koninklijk Museum van Mariemont.

Warocqué's moeder vond zijn aankoop maar niks: "Wat ga je doen met die fresco's? Waar ga je ze laten? Ik denk dat je hier nog spijt van zult krijgen ..."

wilde de collecties van het museum verrijken en Warocqué betoonde zich een gulle mecenas. De twee vrienden zouden samen tal van antiquiteiten aankopen. Die werden opgenomen in de collecties van het Jubelparkmuseum en het latere museum van Mariemont. Verbanck-Piérard: "De panelen die uit Italië kwamen, werden wel degelijk op 6 en 7 juni 1903 tentoongesteld in de Galeries Durand-Ruel, zoals blijkt uit krantenberichten van toen. De meest indrukwekkende werden meteen door de 'eigenaar-verkoper', met name de gebroeders Canessa, voorbehouden aan het Metropolitan Museum of Art in New York. Het ging om de meest figuratieve en gewilde fresco's."

Ook bij de andere fresco's bevonden zich grote panelen van nog uitstekende kwaliteit, waaronder acht meteen aangekocht door Warocqué. Daarnaast wist hij een mozaïek in zwart en wit op de kop te tikken. De overige belangrijke stukken gingen naar het Louvre en andere verzamelaars. "Raoul Warocqué was de derde grootste koper, net na het Metropolitan Museum en het Louvre", zegt Verbanck-Piérard. Hij betaalde 10.795

frank voor de fresco's uit Boscoreale. Dat zegt veel over de plaats die hij ambieerde in de rangschikking van de grote verzamelaars van antiquiteiten." Met dat bedrag kocht de verzamelaar onder meer een grote wandschildering voor rekening van het Jubelparkmuseum, gemachtigd door Franz Cumont om het nodige geld voor te schieten.

DE FRESCO'S TOEN

Dankzij de restauratie en de nieuwe opstelling in het Koninklijk Museum van Mariemont kan iedereen nu des te beter vaststellen hoe ongemeen geraffineerd de fresco's zijn die Warocqué meebracht naar België. Ze dateren van het midden van de 1e eeuw v.C. Met hun architecturale versieringen en het kenmerkende spel met perspectief getuigen ze van de tweede Pompejische stijl. De details zijn verbluffend fijn uitgewerkt in onder meer toneelmaskers, prachtige guirlandes, friezen en monochrome landschappen. De keuze voor deze fresco's was dan ook weldoordacht. Drie dagen na de veiling werden de stukken overgebracht naar Mariemont. Het kasteel van de familie Warocqué werd toen nog bewoond door de moeder van de verzamelaar. Ze vond die aankoop maar niks: "Wat ga je doen met die fresco's? Waar ga je ze laten? Ik denk dat je nog spijt zult krijgen van die aankoop ..."

De stukken werden aanvankelijk tentoongesteld in een klein paviljoen in het park, in gezelschap van andere objecten die Warocqué reeds bezat, zoals antieke sculpturen. In 1909, na het overlijden van zijn moeder, werd de verzamelaar de volle eigenaar van het kasteel. Hij liet nieuwe vleugels aanbouwen om er zijn collecties in onder te brengen. Voor een optimale conservatie werd gewapend beton aangebracht achter de gevels, die mooi pasten bij de classicistische stijl van het kasteel. Een uitstekend idee, zo bleek achteraf. Eind jaren zestig werd het kasteel grotendeels vernield door een brand, maar de nieuwe vleugels bleven gespaard, net als de kostbare stukken die zich daar bevonden.

DE FRESCO'S NU

Als een feniks die uit de as van het kasteel herrees, werd in 1975 het Koninklijk Museum van Mariemont plechtig geopend. Architect Roger Bastin had een moderne ruimte ontworpen, speciaal op maat van de collecties. De beroemde industrieel was ook een verwoed boekenliefhebber.

Een maquette van de villa van Publius Fannius Synistor laat zien hoe een prestigieuze woning in Pompeji er uitzag, en hoe ongemeen mooi de volledige versiering was.

Een aparte ruimte bood onderdak aan de boeken die hij sinds zijn tienerjaren had gekocht. Een van de vleugels was gebouwd rond een hoge sculptuur, het fameuze hoofd van Cleopatra VII, een uiterst zeldzaam werk. Vanzelfsprekend kregen ook de intussen gerestaureerde fresco's een plaats in dit prachtige ensemble. De restauratie vond plaats in de jaren vijftig, maar begin deze eeuw bleek dat ze opnieuw onder handen dienden te worden genomen. Deze nieuwe, extreem nauwgezette restauratie werd van 2016 tot 2019 verricht door het Centre d'Étude des Peintures Murales Romaines (CEPMR) uit Soissons. Het mu-

seum besloot de werken te presenteren in een nieuwe opstelling, zodat de bezoeker ze nog optimaler kon bewonderen. Een maquette van de villa van Publius Fannius Synistor laat zien hoe zo'n prestigieuze woning in Pompeji er toen uitzag, en hoe ongemeen mooi de volledige versiering was. Op een scherm in het museum kan men ook de andere fresco's bewonderen en lezen waar die nu worden bewaard en welke verloren zijn gegaan. De bezoeker ontdekt ook waar de fresco's van Mariemont zich precies bevonden in die villa aan de voet van de Vesuvius. Een fascinerende duik in het verre verleden!

BEZOEKEN

Koninklijk Museum van Mariemont
Morlanwelz
www.musee-mariemont.be

The Painters of Pompeii
Museo Civico Archeologico
Bologne
www.museibologna.it
t/m 19-03

LEZEN

La villa romaine de Boscoreale et ses fresques, door Annie Verbanck-Piérard,
Editions Errance – Actes Sud, Parijs /
Koninklijk Museum van Mariemont,
Morlanwelz, 2103, ISBN: 9782877724692

Fresco uit Boscoreale, villa van P. Fannius Synistor, kamer G, zuidelijke muur. Morlanwelz, Koninklijk Museum van Mariemont. © Koninklijk Museum van Mariemont.

Vijfmaal Dodeigne bij het Mudia

Eugène Dodeigne, *Groupe*, 1990, pierre de Soignies, 180 x 80 x 28 cm. © Mudia.

De *Groupe des cinq* van de Franse beeldhouwer Eugène Dodeigne vormt een statig stenen welkomstcomité, pal voor het educatieve kunstmuseum Mudia in Redu. Dankzij een aankoop door galeriehouder Francis Maere is dit monumentale werk nu voor iedereen te bewonderen.

TEKST: GILLES BECHET

De stenen figuren van Eugène Dodeigne (1923-2015) zijn onder meer te zien in parken en pleinen in Noord-Frankrijk. De beeldhouwer werd geboren in Rouvrex, België, maar was van Franse nationaliteit. Hij woonde en werkte in Bondues, nabij Tourcoing. Dodeigne werd geïnspireerd door Brancusi en Giacometti. Hij begon zijn carrière in de jaren vijftig, met houten sculpturen van uitgepuurde vormen. Al snel stapte hij over op steen, met name uit Soignies. Dat werd ook zijn lievelingsmateriaal. Vanaf de jaren zeventig creëerde hij reeksen monumentale sculpturen, die nu te vinden zijn op openbare plaatsen in zijn streek, en verder ook in Duitsland en Nederland. In 2018 wist de Gentse galeriehouder Francis Maere een ensemble van vijf standbeelden te kopen: de *Groupe des cinq*, van de hand gedaan door een privéverzamelaar. “Ik heb altijd al van Dodeigne gehouden”, zegt Maere. “Ik beschouw hem als een van de grote kunstenaars van de 20e eeuw. Vreemd genoeg geniet hij meer bekendheid in het buitenland dan in Frankrijk zelf. Tegenwoordig is er actieve belangstelling van verzamelaars uit de Verenigde Staten, Duitsland en Zweden.” De bewuste beelden zagen het licht in dezelfde periode als die andere groep van vijf, te zien voor het Palais des Beaux-Arts in Rijsel. De lichamen zijn slechts schetsmatig uitgebeeld, maar zijn niettemin bijzonder expressief in hun houding. De gezichten vertonen weinig de-

‘Ik beschouw Dodeigne als een van de grote kunstenaars van de 20e eeuw. Vreemd genoeg geniet hij meer bekendheid in het buitenland dan in Frankrijk zelf.

FRANCIS MAERE

tails, waardoor de kijker zich vrijelijk kan inbeelden wat er niet te zien is. In de ruwe materie, met diepe groeven, zijn hier en daar duidelijk de sporen van de gebruikte instrumenten te zien.

VAN DE BRAFA NAAR HET MUDIA

Francis Maere liet zijn aankoop met de nodige trots zien in zijn stand op de BRAFA in 2018 (en ook op de 2020-editie van de beurs, red.): “Vanzelfsprekend verplaats je zo’n stuk niet zoals je dat met een schilderij doet. Het was een heuse logistieke uitdaging, maar het loonde zeker de moeite. De BRAFA is een ideale plek om het grootste aantal potentiële kopers te ontmoeten.” De sculpturen van Dodeigne werden er gepresenteerd in gezelschap van houtskooltekeningen van de kunstenaar. Ze trokken de aandacht van de oprichter van het Mudia, Eric Noulet. Dit educatieve privémuseum, gevestigd in de voormalige pastorie van Redu, wil het brede publiek op een toegankelijke manier laten kennismaken met zo’n vijftig kunststromingen. De collectie bestaat uit driehonderd originele werken, aangevuld met kopieën.

De bezoeker reist er door de verschillende stromingen van de kunstgeschiedenis, waarbij elk werk min of meer overeenkomt met een bepaalde periode.

“Ik zocht een belangrijk werk om op te stellen aan de ingang van het museum. Ik vond dat die sculpturen de perfecte overgang vormen tussen het oude, dat hier ruimschoots vertegenwoordigd is, en het hedendaagse”, aldus Noulet. Zijn Belgische afkomst en zijn keuze voor een materiaal uit deze streek zijn extra troeven. Hij is fan van Dodeigne, van wie hij ook een reeks tekeningen en werken van terracotta bezit. Noulet ontdekte zijn werk in het Musée Rodin: “Ik vond die kunstenaar bijzonder boeiend, dus heb ik hem opgebeld. Het gesprek was vrij kort. Hij leefde teruggetrokken in zijn atelier en wenste geen contact met mensen die hij niet kende, ook al waren ze liefhebbers van zijn werk. Ik begrijp dat perfect.”

De onderhandeling tussen de galeriehouder en de koper verliep vrij vlot en gebeurde op de beurs zelf. “Met een privémuseum gaat het allemaal sneller dan met institutionele musea”, vindt Maere. De vijf beelden staan elk op een sokkel van blauw hardsteen, pal voor het Mudia, als een ontvangstcomité dat het publiek uitnodigt dit bijzonder originele museum te bezoeken. Francis Maere is blij dat hij ervoor heeft kunnen zorgen dat een topwerk van Dodeigne nu in het openbaar te zien is: “Het doet me echt plezier. Misschien moet ik vaker contact opnemen met musea wanneer ik een belangrijk werk in huis heb.”

www.francismaerrefinearts.be
www.mudia.be
www.rocad.be

Vorstelijke veiling

De schatten van prins Al Thani

De Galerie d' Hercule in het Hôtel Lambert, met het eerste meesterwerk van Charles Le Brun, dat in de jaren 1650 werd geschilderd. Het werd door de familie Al Thani gebruikt als eetkamer. © Sotheby's / Art Digital Studio.

Deze maand gaat Sotheby's in Parijs over tot de veiling van de indrukwekkende collectie die sjeik Hamad Bin Abdullah Al Thani in een kleine tien jaar verzamelde in Hôtel Lambert, een van mooiste en meest prestigieuze panden van de Franse hoofdstad.

TEKST: CHRISTOPHE DOSOGNE

Hôtel Lambert is gelegen op het oostelijke punt van het Île Saint-Louis. In deze parel van 17e-eeuwse, Franse architectuur heeft de Qatarese sjeik Hamad Bin Abdullah Al Thani (°1970), met de hulp van de befaamde interieurontwerper Alberto Pinto, meesterwerken van de Franse kunst ondergebracht, samen met een groot aantal objecten daterend van de renaissance tot de 18e eeuw. "Elegant, sympathiek, met een perfecte beheersing van het Frans. Deze estheet heeft zijn kennis van oude meubelen en kunstobjecten voortdurend verrijkt. Hij bezocht musea en tentoonstellingen en stond in contact met kunsthistorici, conservatoren en antiquairs. Dankzij zijn leergierigheid en verbluffend visuele geheugen groeide hij uit tot wellicht de grootste verzamelaar van zijn generatie." Deze lovende woorden van de Parijse antiquairs Alexis en Nicolas Kugel zeggen op zich al genoeg over de kwaliteit van de stukken die in een klein decennium hun weg vonden naar Hôtel Lambert. Sjeik Hamad Bin Abdullah Al Thani koestert al sinds zijn kinderjaren een passie voor kunst, te danken aan zijn moeder, die hem meenam naar het Louvre en Franse kastelen. Gaandeweg raakte hij vertrouwd met de geraffineerde stijlen van de 17e en 18e eeuw, de stempels van de edelsmeden,

De vergulde salon op de tweede verdieping van het Hôtel Lambert. © Sotheby's / Art Digital Studio.

de kwaliteit van het Europese porselein, van Meissen en Vincennes tot Sèvres, en de Japanse laktechnieken. Zijn woningen in Doha, Londen en Parijs werden gestoffeerd met fraaie objecten, niet zelden van koninklijke of aristocratische afkomst.

IN OUDE LUISTER HERSTELD

Zijn smaak voor uitgelezen objecten paart de sjeik aan een grondige kennis van de kunstmarkt en de prijzen. Hij maakt zelf zijn keuzes, snel en met een financiële slagkracht om u tegen te zeggen. Toen zijn familie in 2007 het beroemde Hôtel Lambert kocht, stond ze meteen ook voor een reusachtige uitdaging: hoe deze oude dame in haar vroegere luister herstellen? De bouw ervan gebeurde in opdracht van Jean-Baptiste Lambert (1607-1644), een raadgever en secretaris van koning Lodewijk XIII. De eigenaar gaf zijn naam aan het gebouw, dat halverwege de 17e eeuw verrees.

In de veilingcatalogus van Sotheby's geeft Patrick Mauriès de volgende toelichting: "De opdrachtgever had kennisgemaakt met Louis Le Vau (1612-1670) in de kring van

ambitieuze jongelui rond Maria de' Medici, de weduwe van koning Hendrik IV. Hij vertrouwde deze architect, net als hij toen 27 jaar oud, de bouw van zijn herenhuis toe. (...) Jean-Baptiste Lambert overleed in december 1644, op 37-jarige leeftijd. Hij woonde slechts enkele maanden in het pand. Het gros van de versieringen die het gebouw zijn heel eigen uitstraling verlenen, is te danken aan zijn broer en erfgenaam Nicolas. Ze getuigen van de heuse stijlrevolutie in de eerste decennia van de 17e eeuw: de traditionele sierelementen – muren bekleed met wandtapijten, balken en ribben versierd met taferelen – werden onder invloed van Mazarin en de Italiaanse stijl vervangen door plafonds versierd met fresco's of cassettes en wandbetimmering geschilderd in levendige kleuren, vaak nog extra kracht bijgezet door goud." Nicolas Lambert deed een beroep op de jonge kunstenaars Eustache Le Sueur (1617-1655) en Charles Le Brun (1619-1690), en op de oudere kunstenaar François Perrier (1590-1650). De eerste begon in 1645 aan de versiering van het Cabinet

‘Veilingen van dit type richten de schijnwerpers op onze afdeling. Ze lokken een nieuwe generatie van verzamelaars, bekoord door oude stukken’

LOUIS-XAVIER JOSEPH

Salon in emaille op de eerste verdieping van het Hôtel Lambert. © Sotheby's / Art Digital Studio.

de l'Amour. Hij schilderde ook wat misschien wel zijn laatste werk is, het plafond met booglijsten van het Cabinet des Bains, gewijd aan het thema water, met bijbehorende allegorische figuren, in een maniëristische stijl. Behalve die privévertrekken was er nog de imposante Galerie d'Hercule, een staatsievertrek, waarvan de decoratie werd toevertrouwd aan Charles Le Brun, voor wie dit de eerste grote opdracht was. Hij moest het 22 meter lange plafond versieren met een schildering over de mythologische held Hercules. Een architect (Le Vau) laten samenwerken met kunstenaars was een opvallende keuze. De prachtige versiering is een van de meest geslaagde voorbeelden uit de beginperiode van het Franse classicisme. Het is in dit sublieme decor, in de loop der

tijd eigendom van de Poolse familie Czartoryski en baron Guy de Rothschild, waar baron Alexis de Rédé grandioze gekostumeerde bals hield, en waar prins Hamad bin Abdullah Al Thani zich in 2007 vestigde. Patrick Mauriès: "Door de inrichting toe te vertrouwen aan de befaamde interieurontwerper Alberto Pinto wilde hij het legendarische pand zo nauwkeurig mogelijk in zijn oorspronkelijke staat herstellen, in een zo getrouw mogelijke afspiegeling van de 17e-eeuwse en 18e-eeuwse stijl. Een lange zoektocht door heel Europa begon naar meubelen en objecten waarvan de herkomst, het raffinement en de kwaliteit van uitvoering dit unieke pand waardig waren. Bovendien werd elk fresco en elk sierelement zeer nauwkeurig gerestaureerd. Er

Het gaat om de grootste veiling van sierkunst ooit, zowel wat betreft de kwaliteit als de kwantiteit.

werd een beroep gedaan op bronsgieters, vergulders, tapijtwerkers en fabrikanten van de meest prestigieuze stoffen, om identieke oude modellen, passementen, borduursels, zijde en damast te vervaardigen."

EEN VORSTELIJKE VEILING

Dit prestigieuze, met veel zorg en geduld verzamelde ensemble gaat nu dus onder de hamer bij Sotheby's. In maart van dit jaar werd het pand immers gekocht door de Franse zakenman Xavier Niel. Mario Tavella, topman van Sotheby's Frankrijk, legt uit waarom een en ander nu wordt geveild: "Zoals veel verzamelaars vóór hem heeft sjeik Hamad zeer waarschijnlijk beslist tot de verkoping toen hij zijn droom had waargemaakt. Na voltooiing van de decoratie kon hij er zonder spijt afscheid van nemen, om elders met iets nieuws te beginnen, met dezelfde passie. Hij klopte aan bij Sotheby's, waarvan hij reeds lang een klant is. Zo hebben we vroeger nog de inboedel van zijn woning in Doha geveild. Het is een waar genoegen te mogen samenwerken met een erudiete familie met een trefzekere smaak. Het was dus logisch en praktischer om deze veiling in Parijs te houden, al wordt een deel van de lots online te koop aangeboden. Bovendien, wellicht deels ten gevolge van de Brexit, heeft Parijs nu weer volop de wind in de zeilen. Amerikanen, Aziaten en Europeanen komen er weer in groten getale naartoe. Ook de Parijse kunstmarkt gaat het weer voor de wind. Gezien het uitzonderlijke culturele aanbod was het onaanvaardbaar dat Parijs voortdurend in de schaduw stond en zich tevreden moest stellen met 4% van de internationale kunstmarkt. Dit eerherstel is niet alleen te danken aan grote interieurontwerpers, maar ook aan de heropening van het Hôtel de la Marine, waardoor de Parijse smaak weer volop in de kijker staat. Dat bevordert meteen ook de vorming van een nieuwe generatie."

Louis-Xavier Joseph, het hoofd van de afdeling meubelen en kunstobjecten bij Sotheby's, ziet het zo: "Veilingen van dit type richten de schijnwerpers op onze afdeling. Ze lokken een nieuwe generatie van verzamelaars die worden bekoord door oude kunst en meubelen, waarna ze hun aankopen vervolgen naargelang hun evoluerende smaak en ontdekkingen. De veiling van de collectie van Claude & François-Xavier Lalanne bij Sotheby's, in oktober 2019, heeft wellicht hun belangstelling voor rondingen en verguldsel weer aangewakkerd."

MEESTERWERKEN TE KUST EN TE KEUR

In de veilingcatalogus schrijft Nicolas Kugel: "In Hôtel Lambert wilde sjeik Hamad hulde brengen aan de Rothschild-stijl, een unieke mix van kostbaar edelsmeedwerk, zeldzame meubelen en originele kunstobjecten." Het geheel bestaat uit bijna 1.200 lots, waaronder een honderdtal juwelen. Experts verwachten een totale opbrengst van z'n 50 miljoen euro. Het gaat om de grootste veiling van sierkunst ooit, zowel wat betreft de kwaliteit als de kwantiteit. Er zitten stukken bij van prestigieuze eigenaars, zoals

Madame de Pompadour, Madame du Barry, koningin Marie-Antoinette, graaf Stroganoff, prins Anatole Demidoff, Richard Wallace en Antenor Patiño. Wat meubelen betreft, wijst Louis-Xavier Joseph op het belang van de commode van BVRB I, ooit eigendom van Jean-Baptiste Machault d'Arnouville, de fauteuils van Nicolas Heurtaut en een gueridon met onderstel in de vorm van een palmboom, ooit geschonken door de koning van Pruisen aan tsarina Maria Feodorovna en lange tijd bewaard in het kasteel van Pavlovsk. In de reeks te veilen schilderijen is er het prachtige *Portret van een man met baard* (ca. 1540) van de befaamde maniërist Jan Sanders Van Hemessen (1500-1566), en werken van Watteau en Fragonard. Koningen en aristocraten kozen steevast voor goud en zilver om hun rijkdom en macht in de kijker te zetten. Ook in Hôtel Lambert zijn die edelmetalen alomtegenwoordig. Onder de talrijke Franse en Britse stukken edelsmeedwerk bevindt zich een terrine van Jacques-Nicolas Roettiers uit 1770, geschonken door tsarina Catharina II aan graaf Orloff, en Romeinse bustes uit de collectie van Charles de Beistegui, in het Pa-

'Wellicht deels door de Brexit komen Amerikanen, Aziaten en Europeanen opnieuw in groten getale naar Parijs. Ook de Parijse kunstmarkt gaat het weer voor de wind'

MARIO TAVELLA

lazzo Labia in Venetië. Uit Galerie Kugel komen zes barokke kandelaars van bergkristal en twee grote vazen van porfier uit de 17e eeuw, uniek qua grootte. Andere blikvangers zijn Chinese objecten, in de 18e eeuw voorzien van een montuur in Frankrijk. Het gaat met name om een vaas van celadonporselein uit de Ming-dynastie, met een bijzonder fraai montuur uit midden 18e eeuw, vervaardigd door Jean-Claude Duplessis. Verder zijn er vazen uit de Kangxi-periode, versierd met een fries in rocaillestijl, draakvormige oren en bovenaan een vergulde vrucht. Deze volgens sommigen pronkzuchtige collectie paste wondermooi bij de vele gouden sierelementen van Hôtel Lambert, waarvan de toekomst nu in handen is van een nieuwe eigenaar. Hopelijk zal ook hij dit unieke pand waardig zijn.

Jan Sanders van Hemessen, *Portret van een baardige heer, 34 jaar oud, voor een panoramisch landschap*, ca. 1540, olieverf op paneel, 110,5 x 68,6 cm. © Sotheby's / Art Digital Studio. Richtprijs: € 1.000.000-2.000.000.

 BEZOEKEN

Veiling Hôtel Lambert:
een vorstelijke collectie

Sotheby's

Parijs

www.sothebys.com

11-10 t/m 14-10

£ 280.000
(€ 331.000)

Fernand Khnopff, *La Méduse endormie*, ca. 1896, potlood en pastel op papier, 29,2 x 13 cm. Christie's, Londen, 14-07. © Christie's Images Ltd.

€ 50.840

Boeddha hoofd, Tianlongshan, China, Tang-dynastie, zandsteen, 30 cm hoog. Vichy Enchères, Vichy, 20-08. © Vichy Enchères.

\$ 170.000 (€ 170.500)

Genieve Figgis, *Dreaming of Spring with Birds*, 2022, acryl op doek, 150 x 150 cm. De Pury, online, 25-08. © de Pury.

AFGELOPEN

Record voor Khnopff bij Christie's

Een klein werk op papier van de Belgische symbolist Fernand Khnopff (1858-1921) was een van de stukken uit de collectie van Isabel Goldsmith die bij Christie's, in Londen, onder de hamer gingen. Isabel was de dochter van James Goldsmith en de Boliviaanse erfgename Maria Isabel Patiño. Ze bood 86 prerafaëlitische en symbolistische werken online te koop aan. De veiling eindigde op 14 juli en bracht £ 1,53 miljoen op, kosten inbegrepen. Het hoogste bod ging naar *La Méduse endormie*, omstreeks 1896 getekend door Fernand Khnopff met potlood en pastel op papier. Net als zijn vriend de prerafaëlitische Britse kunstenaar Edward Burne-Jones beeldde Khnopff verschillende keren de Griekse mythologische figuur Medusa uit, onder meer in sculpturen, schetsen en prenten. Het bij Christie's ter veiling aangeboden werk, met subtiele nuances, werd in de veilingcatalogus omschreven als "badend in een zware, mysterieuze sfeer, perfect passend bij deze femme fatale". De eigenares had het in 1988 bij Christie's gekocht

voor £ 120.000 (rekening houdend met de inflatie zou dat nu zo'n £ 270.000 zijn). De nieuwe eigenaar bood er £ 280.000 (€ 331.000) voor, exclusief kosten. Dat bod bleef binnen de verwachtingen, maar is niettemin een record voor een werk van Khnopff op papier.

Een boeddha verwekt sensatie bij Vichy Enchères

Op 20 augustus waren alle ogen bij Vichy Enchères gericht op een groot boeddha hoofd van grijs zandsteen, met half gesloten ogen, gegolfd hoofddekseel uitlopend in een *ushnisha*, en het voorhoofd versierd met een *urna*. Dit boeddha hoofd werd vervaardigd in China, ten tijde van de Tang-dynastie (618-907), met name in de provincie Shanxi, wellicht in Tianlongshan, een belangrijk centrum, met meer dan twintig in de rotsen uitgehouwen boeddhistische tempels. Daar lagen ook de wortels van de vernieuwing van de boeddhistische kunst. Het was een nieuw ideaal, doordrongen van zachtheid, duidelijk beïnvloed door de Indische Gupta-kunst. Het koperspubliek bij Vichy Enchères reageerde bijzonder enthousiast. Het stuk veranderde uiteindelijk van eigenaar voor € 50.840.

Succes voor de 100 % vrouwelijke veiling bij de Pury

De veiling *WOMEN. Art in Times of Chaos*, die op 25 augustus werd gehouden door het platform voor online-veilingen de Pury, presenteerde 16 werken van vrouwelijke kunstenaars, gecreëerd in de laatste 2,5 jaar, dus tijdens de coronacrisis. De opbrengst bedroeg \$ 831.310 (€ 833.000). Dat is een goede graadmeter voor de groeiende populariteit van de vrouwelijke hedendaagse kunst op de markt. Alle werken gingen de deur uit. Er werden zelfs elf records gevestigd, met name voor Minjung Kim (\$ 85.000), Phyllis Stephens (\$ 80.000), Andrea Marie Breiling (\$ 50.000), Haley Josephs (\$ 25.000), Alexis McGrigg (\$ 25.000), Thandiwe Muriu (\$ 15.000), Shelby Seu (\$ 14.000), Marguerite Shef (\$ 6.000), Thu-Van Tran (\$ 20.000) en Amanda Wall (\$ 42.500). Het hoogste bod, \$ 170.000 (€ 170.500) ging naar een werk van Genieve Figgis (1972). Van de hamerprijs gaat 100 % naar de kunstenaressen en hun galleries. 3 % van de prijs wordt afgetrokken van de koperspremie (18 %) en geschonken aan UN Women. De 16 werken mogen wel niet worden doorverkocht in de eerste drie jaar. Zoals *Le Quotidien de l'Art* op 31 augustus meldde,

werd de identiteit van de kopers en de lagere bidders bekendgemaakt aan de kunstenaressen en hun galleries, wat interessant is voor toekomstige veilingen. En omdat we in het digitale tijdperk leven, was het een virtuele avatar van Simon de Pury die de veiling leidde. Een wereldprimeur!

De auto van Lady Di bij Silverstone Auction

Op 27 augustus telde een Britse koper £ 737.000 (€ 869.000), inclusief kosten, neer voor een auto die ooit toebehoorde aan prinses Diana. Hij bracht het winnende bod uit na een verwoede bidstrijd tegen kandidaat-kopers uit Dubai en de Verenigde Staten. De richtprijs voor deze Ford Escort RS Turbo uit 1985 bedroeg £ 100.000. De wagen was dé blikvanger op de veiling in Ashorne, georganiseerd door Silverstone Auctions, op het racecircuit van Silverstone, zo'n 120 kilometer ten noordwesten van Londen. De Ford van 130 pk is een sportieve versie, typerend voor de GTI's, die in de jaren 1980 bijzonder populair waren. Volgens Silverstone Auctions bestuurd prinses Diana de wagen zelf wanneer ze in Londen rondreed, al werd ze op haar verplaatsingen stevast be-

£ 737.000 (€ 869.000)

Ford Escort RS Turbo, 1985, zwart. Silverstone Auctions, Ashorne, 27-08. © Silverstone Auctions.

SG\$ 2.300.000

(€ 1.654.000)

W.G. Hofker, *Melis*, composition featuring Ni Dablig with Ni Gemblong with a boy behind the gender music instrument, 1939, olieverf op doek, 76.5 x 52.5 cm. Sotheby's, Singapore, 28-08. © Sotheby's Digital Studio.

\$ 12.600.000 (€ 12.591.000)

Topps-verzamelkaart met daarop de jonge honkballer Mickey Mantle, 1952, in perfecte staat en in plastic hoes. Heritage Auctions, Dallas, 28-08. © Heritage Auctions.

geleid door een veiligheidsagent. De wagen is nog in perfecte staat en heeft slechts zo'n 40.000 kilometer op de teller. Door de zwarte kleur is dit een uniek exemplaar. Diana reed met deze door Ford geleende wagen van 1985 tot 1988.

Sterke resultaten voor Sotheby's in Singapore

Voor zijn eerste directe veiling in de regio sinds 15 jaar, op 28 augustus, wilde Sotheby's de toekomst van Singapore als centrum van de Aziatische kunstmarkt in de kijker zetten. De veiling was een schot in de roos. De opbrengst bedroeg SG\$ 24,5 miljoen (€ 17,6 miljoen), veel meer dan verwacht. Het klapstuk van de veiling was een olieverfschilderij van Walter Spies, een Duits-Russische kunstenaar die lange tijd in Indonesië woonde. Het werk ging van de hand voor SG\$ 4 miljoen (€ 2,87 miljoen), meer dan de hoogste richtprijs. Andere interessante resultaten waren het bod van SG\$ 2,3 miljoen (€ 1,65 miljoen), bijna dubbel zoveel als verwacht, voor *Melis*, van de Nederlandse schilder Willem Gerard Hofker (1902-1981). Sotheby's opende zijn filiaal in Singapore in 1995. Van 1996 tot 2007 hield het huis om de twee

jaar een veiling in deze stadstaat. Sindsdien had het zijn activiteiten op een laag pitje gezet, met slechts af en toe een tentoonstelling. De aandacht van de markt was immers toegespitst op Hongkong. Door de strenge beperkingen en de dreigende instorting van de Chinese vastgoedmarkt, in de nasleep van de pandemie, en door de onderdrukking van de democratische vrijheden in Hongkong, zoeken de veilinghuizen nu andere uitvalsbasisen in Azië. Singapore is weer een van de populairste.

Wereldrecord voor een sporticoon bij Heritage Auctions

Op 28 augustus vestigde het Amerikaanse veilinghuis Heritage Auctions, in Dallas, een nieuw record wat sportsouvenirs betreft. Een Topps-verzamelkaart uit 1952, waarop Mickey Mantle te zien is, ging er van de hand voor \$ 12,6 miljoen (€ 12,59 miljoen). De kaart krijgt een score van 9,5 van de SportsCard Guaranty Corporation. Eerder dit jaar ging een truitje dat de Argentijnse voetbalvedette Diego Maradona droeg op het WK in 1986 van de hand voor \$ 9,3 miljoen. De markt van de sportsouvenirs is sinds de pande-

mie geen louter hobbyfenomeen meer, het gaat nu om volwaardige activa. Het in Dallas behaalde resultaat overtreft ruimschoots het vorige veilingrecord voor een sportkaart: in 2021 ging een T206 Honus Wagner-kaart van de hand voor \$ 6,6 miljoen. Gedurende zijn hele carrière in de Major League Baseball, van 1951 tot 1968, speelde Mickey Mantle (1931-1995) voor de Yankees van New York. Liefhebbers van deze typisch Amerikaanse sport beschouwen hem als een legende.

OP KOMST

Deel 2 collectie Claude de Marteau bij Bonhams

Het tweede deel van de collectie van Claude de Marteau, goed voor 56 lots, gaat op 4 oktober onder de hamer bij Bonhams. De veiling laat zien hoe bijzonder deze collectie is, en hoe zeldzaam de stukken zijn. Ze omvat topstukken van de Himalayaanse kunst en een reeks indrukwekkende boeddha-beelden daterend uit de tijd van de Chinese Ming- en Qing-dynastie. Experts verwachten een to-

tale opbrengst van meer dan € 6 miljoen. Een van de blikvangers is een 15e-eeuwse figuur uit Centraal-Tibet, vervaardigd van een koperlegering, voorstellende Akshobhavajra Guhyasamaja (richtprijs: € 2.500.000-3.500.000). Het gaat om een van de grootste en belangrijkste vergulde sculpturen uit de culturele bloeitijd van Tibet die nog in privébezit is. Deze prachtige sculptuur is een van de pronkstukken van de collectie van Claude de Marteau. Het gaat om een belangrijke godheid van het Tibetaanse boeddhisme, gebaseerd op de belofte van een snelle en volledige bevrijding van alle leed. Van bijzonder belang is ook de band met het religieuze onderwijs van het beroemdste historische personage uit Tibet, Je Tsongkhapa, de stichter van de Gelug-school.

Charlie Le Mindu x Artcurial

Al in zijn jonge jaren bracht Charlie Le Mindu (1986) een revolutie teweeg in de kappersbranche. Hij was het boegbeeld van een nieuwe beweging binnen de Haute Coiffure, met extravagante kapsels die tot de bekendste van onze tijd behoren. Om te beginnen de kapsels die hij creëerde voor Philippe Decouflé, een

RICHTPRIJS:

€ 100.000-150.000

Charlie Le Mindu, *Blonde Lips*, collectie *Girls of Paradise*, lente-zomer 2010, natuurlijk haar, zijde, polyurethaanschuim. Artcurial, Parijs, 05-10. © Artcurial. Foto: Samir Hussein.

RICHTPRIJS: £ 60.000-80.000

(€ 52.000-69.000)

El Anatsui, *Ogal*, 2003, gemengde techniek. Christie's, Londen, 13-10. © Christie's Images Ltd.

RICHTPRIJS: £ 7.000.000-9.000.000

(€ 8.064.000-10.368.000)

David Hockney, *Early Morning, Sainte-Maxime*, 1969, olieverf op doek. Christie's, Londen, 13-10. © Christie's Images Ltd.

danser van het befaamde Parijse cabaret Crazy Horse, en voor de Amerikaanse popster Lady Gaga. Op 5 oktober houdt Artcurial een tentoonstelling en veiling van 21 topcreaties uit de carrière van deze haarkunstenaar. Het gaat om verbluffend originele, avant-gardistische creaties die ongetwijfeld op de nodige belangstelling van het koperspubliek zullen kunnen rekenen. Denken we maar aan de fameuze *Blonde Lips* (2010), een heus meesterwerk gedragen door Lady Gaga in haar clip *Bad Romance*. Verwachte opbrengst: € 100.000-150.00.

De collectie van Robert Devereux bij Christie's

De in Kenia wonende Britse aristocraat Robert Devereux steunt de kunst en kunstenaars al sinds de jaren 1980. Begin jaren 2000 begon hij werken aan te kopen voor zijn Sina Jina-collectie. Een en ander viel samen met de tentoonstelling *Africa Remix*, georganiseerd door Simon Njami, te zien in het Museum Kunstpalast in Düsseldorf, het Centre Georges Pompidou in Parijs, het Mori Art Museum in Tokio en de Hayward Gallery in Londen. De veiling brengt zo'n zeventig stukken uit zijn collectie. Dat is meteen ook het grootste

ensemble van hedendaagse kunst uit Afrika en de diaspora van één enkele eigenaar dat ooit ter veiling werd aangeboden. Het gaat om werken van toonaangevende kunstenaars, zoals El Anatsui, Ibrahim El-Salahi, Nicholas Hlobo, William Kentridge, Marcia Kure, Elias Sime en Lynette Yiadom-Boakye. Een deel van de opbrengst van deze veiling gaat naar liefdadigheidsorganisaties op het gebied van kunst en milieu. Experts verwachten een opbrengst van zo'n £ 2 miljoen.

Een meesterwerk van David Hockney bij Christie's

Early Morning, Sainte-Maxime (1969) van David Hockney is een van de topstukken op de veiling van kunst uit de 20e en 21e eeuw die Christie's op 13 oktober houdt, ter gelegenheid van de Frieze Art Fair. Dit meesterwerk van de Britse kunstenaar is een met olieverf geschilderd zeegezicht, te situeren tussen zijn beroemde schilderijen van Californische zwembaden en zijn 'naturalistische' dubbelporretten. Dit werk is een prachtige hommage aan Zuid-Frankrijk. *Early Morning, Sainte-Maxime* ging in 1988 voor de laatste keer onder de hamer, in New York. Het is een van de vier schilderijen geïnspireerd op foto's die Hockney

nam op een reis in Frankrijk, samen met zijn toenmalige partner, de Amerikaanse kunstenaar Peter Schlesinger. Het duo verbleef toen voor het eerst in de woning van de Britse filmregisseur Tony Richardson, in de buurt van Saint-Tropez. Ze waren geregeld te gast op de feestjes die Richardson hield in het Nid du Duc, gelegen in het Massif des Maures, niet ver van La Garde-Freinet, een oud authentiek Provençaals dorp. Na een verblijf van vier jaar in Californië keerde Hockney in 1968 terug naar Londen. Met zijn prachtige kust en heerlijke zomers trok Zuid-Frankrijk de kunstenaar onweerstaanbaar aan. Dat zou een belangrijke rol spelen in zijn relatie met Schlesinger. Dit topwerk zou £ 7-9 miljoen (€ 8-10,3 miljoen) in het laatje moeten brengen.

Een Lamborghini bij Artcurial

De afdeling Motorcars van Artcurial meldt dat in de streek van Toulouse een zeldzame Lamborghini Miura S uit 1969 werd ontdekt. Het gaat ongetwijfeld om een van de laatste Miura's. Deze uiterst zeldzame wagen sinds 1974 in handen van dezelfde eigenaar! In 53 jaar legde die er amper 52.000 kilometer mee af. De productienummers (motorkap, portieren,

chassis, motor) stemmen overeen met de nummers bij het verlaten van de fabriek. De P400 S blijft de zeldzaamste van de drie in serie gefabriceerde versies, met in totaal slechts 140 afgeleverde exemplaren. De wagen wordt op 16 oktober ter veiling aangeboden, met een richtprijs van € 900.000-1.400.000.

Een iguanodon bij Giquello & Associés

Op 20 oktober presenteren veilingmeester Alexandre Giquello en expert Iacopo Briano op hun jaarlijkse veiling *Naturalia* in Drouot het gefossiliseerde skelet van Zephyr, een dinosaurus uit de familie van de iguanodonts, met een richtprijs van € 400.000-500.000. Zephyr werd in 2019 ontdekt in Colorado (V.S.) bij de aanleg van een weg op een privéterrein. Hij werd minutieus gerestaureerd door een team van Italiaanse paleontologen. Het skelet is voor zo'n 70 % volledig. De wervelkolom en de onderste ledematen zijn verrassend goed bewaard gebleven. Wat dit exemplaar ook zeldzaam maakt, is de aanwezigheid van verschillende gefossiliseerde pezen op de heupen en de rugzone. In 1878 werden in Bernissart (provincie Henegouwen) grote iguano-

RICHTPRIJS: € 900.000-1.400.000

Lamborghini Miura S, 1969. Artcurial, Parijs, 16-10.
© Artcurial. Foto: Alexis Ruben.

RICHTPRIJS: € 400.000-500.000

Zephyr, gefossiliseerd skelet van een iguanodon, 150 miljoen jaar oud, 300 x 130 cm. Giquello & Associés, Parijs, 20-10
© Giquello.

RICHTPRIJS:

**\$ 1.500.000-2.000.000
(€ 1.491.000-1.988.970)**

Joos Van Cleve, *De Madonna met de kersen*, ca. 1525-1530, olieverf op paneel, 77,5 x 59,2 cm. Christie's, New York, 21-10. © Christie's Images Ltd.

dons ontdekt, thans bewaard in het Museum voor Natuurwetenschappen, in Brussel. Dit exemplaar is veel kleiner: 3 meter lang en 1,3 meter hoog. Net als zijn soortgenoten had Zephyr een log lichaam. Meestal stond hij op zijn robuuste achterpoten, die een schril contrast vormen met zijn voorpoten, die kleiner waren, maar voorzien van een grote teen met een scherpe punt, om zich mee te kunnen verdedigen. Kenmerkend voor de iguanodons is dat hun bekken en bek lijken op die van vogels. Ze konden een snelheid van 25 km/u halen.

De collectie van Ann & Gordon Getty bij Christie's New York

Van 20 tot 23 oktober presenteert Christie's, in New York, in vier veilingen 1.500 lots komend uit de riantte woning van Anne en Gordon Getty in San Francisco, met een van de mooiste interieurs ter wereld. De opbrengst van de veilingen gaat integraal naar de Ann and Gordon Getty Foundation for the Arts, die steun verleent aan artistieke en wetenschappelijke organisaties. De Getty's hadden een zeer open kijk op de wereld. Ze verzamelden een uitgelezen ensemble kunstwerken

en objecten van alle continenten. Tot de topstukken behoren onder meer meesterwerken van de Amerikaanse schilderkunst, klassieke Europese meubelen en Aziatische kunstwerken. In hun collectie kregen belangrijke impressionistische schilderijen van Claude Monet en Edgar Degas het gezelschap van een uitzonderlijk ensemble schilderijen en tekeningen van oude meesters, zoals Joos van Cleve, Bernardo Bellotto en Jean-Antoine Watteau. In de woning van Ann en Gordon Getty gingen de kunstwerken een boeiende dialoog aan met elegante Engelse en Europese meubelen. Het koppel had een uitgesproken voorkeur voor objecten en meubelen van lak, die vanaf de 17e eeuw, onder invloed van de Chinese en Japanse cultuur, hun intrede deden in de Europese interieurs. De ter veiling aangeboden stukken getuigen van de passies die deze twee erudiete verzamelaars, altijd op zoek naar het schone, hun hele leven lang koesterden.

De collectie van een vriend van Warhol bij Artcurial

Op 25 oktober gaat Artcurial in Parijs over tot de veiling van een collectie komend uit de flat van

Robert William Burke. Deze Amerikaan vestigde zich in Parijs, waar hij de collectie bewaarde die hij in de loop der jaren, als vriend van diverse kunstenaars, had bijeengezameld. Tal van specialiteiten zijn vertegenwoordigd in dit ensemble: hedendaagse kunst, fotografie, prenten en boeken (Andy Warhol, Gilbert & George, Cy Twombly, Sol Lewitt, Robert Rauschenberg, Bruce Nauman, Sarkis, Christopher Makos, Michel Comte, David Seidner, Robert Demachy, Cecil Beaton, Horst P. Horst), design (Jacques Adnet), maar ook etnische kunst, archeologie, oude schilderijen en Aziatische kunst. Blikvangers zijn onder meer een nooit eerder verkocht werk met zeefdrukinkt op doek van Andy Warhol, getiteld *Warren* (1962), met een richtprijs van € 400.000-600.000, en nog twee andere werken van Warhol: *This side up* (1962), met een richtprijs van € 200.000-400.000 en *VIP Tickets – Studio 54* (1978), met een richtprijs van € 80.000-120.000. Alle drie waren cadeaus van Warhol, opgedragen aan zijn vriend Robert William Burke. Men kan ook bieden op een zeldzaam exemplaar van een lichtgevende houten zuil, bekleed met bladen van perkament, van Jacques Adnet. Die bevond zich vroeger in de flat van Warhol in Parijs. Verwachte opbrengst: € 40.000-60.000.

€ 37.000

Taichiro Nakai, 211 Sofa, kersenhout, ontworpen ca. 1955, gelakt metaal en textiel, 87 x 230 x 129 cm. Piasa, 22-06. © Piasa.

€ 58.650

Twee grote Vlaamse polychrome en vergulde notelaren sculpturen van Maria Magdalena en Johannes de Doper, Brabant, eind 15e eeuw. Coronari Auctions en Rob Michiels Auctions, 22 t/m 26-06. © Coronari Auctions en Rob Michiels Auctions.

€ 70.000

Bruno Catalano, *Le Voyageur*, 2016, gepatineerd brons, 213 x 85 x 80 cm. Horta, 05-09. © Horta.

AFGELOPEN

Piasa veilt design

Twee koppels kaarshouders van Max Ingrand (1908-1969) deden het extreem goed op de designveiling van Piasa in Brussel op 22 juni. Ingrand was een Franse kunstenaar en decorateur, bekend van zijn werk in studioglas en zijn glas-in-loodramen. Tijdens WO II werd Ingrand vijf jaar lang gevangen gehouden door de Nazi's in het Duitse Hoyerswerda. Na zijn bevrijding kreeg hij de opdracht om 47 van de vernielde glas-in-loodramen van de Notre-Dame de Paris te vervangen. De glazen kaarshouders maakte hij in de laatste jaren van zijn leven. Het eerste koppel bracht samen € 104.000 op, en het tweede € 97.500 (richtprijs: € 12.000-18.000). Een lamp van het model *Chinese hat*, ontworpen door de Finse pionier Paavo Tynell (1890-1973) werd geveild voor € 27.300. Deze lamp werd ontworpen rond 1940 en is gemaakt uit koper, metaal en rotan (richtprijs: € 15.000-20.000). Een witte zetel van de twintigste-eeuwse Japanse ontwerper Taichiro Nakai, uit ca. 1955 werd gekocht voor € 37.000 (richtprijs: € 12.000-18.000). Een bureau uit walnoot en melamine van de Italiaanse architect-ontwerpers Gio Ponti (1891-1979) en Emilio Lancia (1890-1973) uit de jaren dertig was geschat op € 10.000-15.000.

Piasa kreeg het meubel verkocht voor € 24.700. Hetzelfde bedrag was weggelegd voor een set van 14 stoelen, rond 1950 ontworpen door de invloedrijke Deense ontwerper Børge Mogensen (1914-1972).

Veiling Paul De Grande bruist

Ruim 25 jaar na de iconische Christie's veiling van de collectie en de stock van antiquair en kasteelheer Paul De Grande sloegen het Gentse veilinghuis Coronari Auctions en het Brugse veilinghuis Rob Michiels Auctions de handen in elkaar om opnieuw een grote kasteelveiling met de verzameling van De Grande, onder meer gekend van de programma's *Het beste bod* en *Stukken van mensen*, te organiseren. Verspreid over vijf dagen werden exact 2.000 loten onder de hamer gebracht, goed voor vijf eeuwen – eclectische – Europese kunstgeschiedenis. De topresultaten volgden elkaar in sneltempo op. Binnen het segment van de religieuze sculpturen viel in eerste instantie de € 58.650 op voor twee grote laat-15e-eeuwse Brabantse polychrome en vergulde notelaren sculpturen van Maria Magdalena en Johannes de Doper op, evenals de € 43.350 voor een eveneens Brabantse polychrome eikenhouten piëta. Bij de seculiere

beeldhouwkunst kon een vroeg-20e-eeuws groot beschilderd houten model van een stier op veel belangstelling rekenen en de sculptuur klokte uiteindelijk af op ruim € 17.000. Daarnaast scoorde ook een Italiaanse marmeren buste van Antinous als Dionysos sterk boven de verwachtingen met een uiteindelijke prijs van ruim € 21.000. Verder kan ook een paar Italiaanse witmarmeren mannenbustes met een opbrengst van € 15.900 niet zonder vermelding blijven. De lijn van de topresultaten trok zich ook door binnen het ruime aanbod meubels. Zo veranderde een indrukwekkende zeven meter lange 19e-eeuwse houten kloostertafel van eigenaar voor bijna € 24.000 en een 20e-eeuwse Chinese hardhouten tweedeurskast op voet met koperen monturen voor ruim € 12.000. Tevens veroverde een 16e-eeuwse Florentijnse houten *pastiglia*-koffer met Franse lelies en staande leeuwen de harten van menig verzamelaar. Het item verhuisde voor ruim € 23.000 naar een buitenlandse collectioneur. Tot slot belichten wij nog graag twee paar wellicht Italiaanse grote zwart-witte 'Grand Antique' marmeren dekselvazen met een opbrengst van € 12.750 en ruim € 10.000, evenals het gegraveerde 'Plan van Parijs' van de hand van Michel Etienne Turgot (1690-1751) uit 1739 dat boven € 12.000 opbracht.

Horta veilt Eugène Verboeckhoven

De grootste klepper op de veiling van 5 september bij Horta was een beeld van de Franse beeldhouwer Bruno Catalano (*1960), bekend voor zijn figuren die grote delen van hun lichaam missen. Het bronzen beeld met de titel *Le voyageur* is een kenmerkend werk van de kunstenaar en bracht € 70.000 op, meer dan de geschatte € 50.000-60.000. Een tweede, veel kleinere *Voyageur* had een richtprijs die de helft lager lag. Het beeld ging onder de hamer voor € 26.000. Ook een doek van de Belgische dieren schilder Eugène Verboeckhoven (1798-1881) was populair bij verzamelaars. Het ging ook hier om een kenmerkend kunstwerk. De romantische kunstenaar uit Waasten beeldde op dit doek schapen, een haan en kippen in een stal af. Het werk haalde de geschatte € 20.000. Een aantal juwelen haalden daarnaast mooie prijzen. Een gouden ring van Wolfers bezet met diamanten had als richtprijs € 7.500-8.000 maar klokte af op € 13.000, een platina ring bezet met een diamant en een platina armband bezet met diamanten scoorden alle twee € 14.000.

THE GRAND OPENING

VEILING
11 - 12 oktober

Prestigeveiling n.a.v. de heropening van het KMSKA met werk van Jan Cossiers over James Ensor tot Koen van den Broek, de originele architectuurplannen uit 1883 van het museum en uitzonderlijk werk van Takesada Matsutani, Bram Bogart en Shirley Jaffe.

KIJKDAGEN

24 - 25 september 10 - 17 u
26 - 30 september 10 - 12 u / 13 - 17 u
3 - 5 oktober 10 - 12 u / 13 - 17 u
6 - 9 oktober 10 - 18 u

Alberic Collin (1886-1962)
Est.: € 40000-50000

CATALOGI ONLINE:

LIVE.BERNAERTS.EU invaluable **DrouotLIVE**

BERNAERTS AUCTIONEERS
Verlatstraat 18
2000 Antwerpen
www.bernaerts.be

HAYNAULT

KUNSTVEILINGEN

Maandag 10 oktober 2022
15u **Schilderijen, meubels & kunstwerken**

TENTOONSTELLING

Vrijdag	07.10	10u tot 18h
Zaterdag	08.10	10u tot 18h
Zondag	09.10	10u tot 18h

Vital D'HONDT,
Honden en kat.
Olieverf op canvas.
148 x 178 cm

CONTACT

Rodolphe de Maleingreau d'Hembise, rdm@haynault.be
Bertrand Leleu, bl@haynault.be

9, rue de Stalle, 1180 Uccle, 02 842 42 43
Catalogue disponible sur www.haynault.be

DROUOT.com
Live

VEILINGHUIS SINT-JOB. WWW.SDVU.BE

Chsée de St-Job n° 638 - 1180 Bxl Tel : 02/372 92 19 - info@sdvu.be

VEILING MAANDAG 03 OKTOBER OM 14u

OPENBARE VEILING -TELEFONISCH EN OP DROUOT.COM & INVALUABLE

J. Chapelier

Eglomisé, dim: 151 x 151 cm

Tentoonstelling : Van 01 tot 02 oktober van 10u tot 18u

€ 9.500

Dubbelzijdig Russisch icoon met afbeelding van Sint Joris die de draak doodt en Sint Nicolas de Thaumaturg, 17e eeuw. Vanderkindere, 06-09. © Vanderkindere.

€ 1.650

Cornelis De Bruyn, *Reizen over Moskovie door Persië en Indië*, 1711. Uitgegeven door Willem en David Goeree, Amsterdam. Legia, 06-09. © Legia.

RICHTPRIJS: € 25.000-35.000
Isaac Israëls, *Damesportret*, doek, 60 x 44 cm. Amberes, 03-10. © Amberes.

Vanderkindere veilt juwelen

Een set bestaande uit een halsnoer, een armband, een paar oorbellen en een ring van 16 karaat uit wit goud bezet met marquise geslepen robijnen en briljant geslepen diamanten was één van de sterren van de veiling van 6 september bij Vanderkindere. De set had een richtprijs van € 7.000-10.000 maar werd verkocht voor € 20.000. Een gouden ring van 18 karaat met een diamant taille marquise van ± 3-4 karaat en twee diamanten taille trapèze was geschat op € 5.500-8.500 maar vond een koper voor € 14.500. Een charmant halssnoer in 14 karaat wit goud bezet met marquise geslepen diamanten met een totaal een totaal van ± 55-60 karaat was geschat op € 5.000-7.000 maar bracht € 12.000 op. Daarnaast viel een Russisch icoon uit de 17e eeuw op. Het doek op paneel toont aan de ene kant Sint Joris die de draak doodt en aan de andere kant Sint Nicolas de Thaumaturg en werd door het huis geschat op € 1.500-2.000, maar een koper deed uiteindelijk een bod van € 9.500. Een werk van de Nederlandse oude meester Adriaen van Ostade (1610-1685), getiteld *Het*

dorpsshuwelijk, bracht de richtprijs van € 25.000 op. Twee kastjes toegeschreven aan Mathieu Befort (1816-1880) deden het ook goed op de veiling. Mathieu Befort was bekend in de tweede helft van de 19e eeuw, voornamelijk van 1830 tot 1870, voor zijn luxueuze meubelen in de stijl van Napoleon III. De kastjes, gemaakt van finer en marqueterie van ebbenhout en messing en versierd met verguld brons met 'allegorie van wetenschappen onder een baldakijn' werden gekocht voor € 10.000 (richtprijs: € 8.000-12.000).

John Keats bij Legia

Op 6 september veilde Legia in Hannut oude boeken online. Een mooi resultaat werd behaald door een uitgave van Cornelis De Bruyn (1652-1727), de Nederlandse schilder, reiziger en schrijver. Hij maakte twee grote reizen (1674-1693 en 1701-1708). Het geïllustreerde boek dat hij publiceerde na zijn eerste reis was het eerste boek met gegraveerde prenten in kleurendruk ter wereld. Het boek dat bij Legia geveild werd is *Reizen over Moskovie door Persië en Indië*, uit 1711. Het gaat om een opmerkelijke eerste druk van dit verslag over een reis gemaakt door de Bruyn tussen 1701 en 1707,

dat lange tijd een primaire bron bleef over dat deel van de wereld. Voor € 1.650 mocht deze druk de veilingzaal verlaten. Een zeldzame eerste druk van John Keats (1795-1821) tweede publicatie bij leven (Keats werd maar 25 jaar en publiceerde in die tijd 3 dichtbundels) vond eveneens voor een mooi bedrag een nieuwe thuis. *Endymion*: a Poetic Romance bevat het gedicht *Endymion* dat begint met de bekende regel 'A thing of beauty is a joy for ever' en dat gebaseerd is op de Griekse mythe van Endymion, de schaapherder die verliefd wordt op de maangodin Selene. Deze eerste druk uit 1818 werd geveild voor € 1.400. Tot slot vermelden we een uitgave van Kazimierz Siemienowicz (ca. 1600 - ca. 1651), een artillerie-generaal, wapensmid, militair ingenieur en een van de pioniers op het gebied van raketten. Geboren in het Groothertogdom Litouwen, diende hij in de legers van het Pools-Litouwse Gemenebest en van Frederik Hendrik, Prins van Oranje, de heerser van Nederland. Siemienowicz publiceerde in 1650 *Artis Magnae Artilleriae*. Deze verhandeling, die over raketten en pyrotechniek gaat, bleef twee eeuwen lang een standaardwerk op die gebieden. Legia veilde een Franse vertaling van dit werk uit 1651 voor € 1.100.

KOMENDE

Teniers bij Amberes

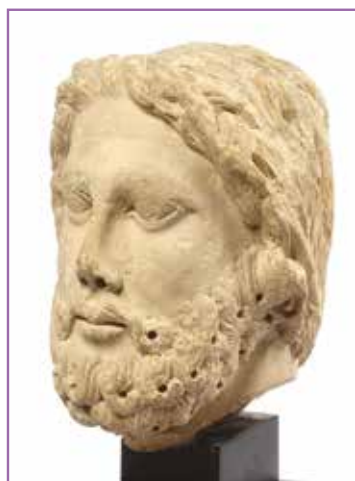
De kunst- en antieveling van 03-10 bij Amberes is een niet te missen afspraak voor verzamelaars van oude meesters. Gaan onder de hamer: een *Herberginterieur met kaartspelers* van David II Teniers (1610-1690) en *De heelmeeester* van Jan Steen (1626-1679). Ook moderne meesters komen aan bod, zoals een *Damesportret van Isaac Israëls* (€ 25.000-35.000), *Provence-avond* Jef Verheyen, een bronzen beeld van Gerard Georges (niet gesigneerd), een Afrikaans markttafereel van Floris Jaspers, en *Vissersdochter met rode pull* van Léon Spilliaert. Staan ook in de catalogus: Adriaen Brouwer, Eugène Laermans, Jozef Israëls, Jakob Smits, James Ensor, Roger Raveel, Wim Delvoye, Fred Bervoets, Walter Vaes, J. Desmarts, Van Boeckel, Plumot, Jef Lambeaux, Chiparus, Arman, naast grafiek, Chinees porselein, juwelen, zilver, tapijten, meubelen, design en oudheden.

VANDERKINDERE

A U C T I O N E E R

OPENBARE VEILING

11 & 12 OKTOBER OM 18u30

"Hoofd van een apostel" of "Christus"
in Lenskalksteen. Frans werk.
Gotisch, waarschijnlijk 13e eeuw.
Kan worden vergeleken met standbeelden
van gotische kerken. H.: 24cm.

Olieverf op canvas gemonteerd op canvas
"Cleopatra lost een parel op in azijn".
Toegescreven aan een entourage van Simon Vouet
Franse school. XVIIIde. Afmetingen: 124 x 95 cm.

"Het knielen met de schelp"
brons met groenbruin patina.
Gesigneerd G. Minne
Belgische school. Hoogte: 70,5 cm.

Paar oliën op parketpaneel
"De halte van de ruiters bij het kamp".
Rechtsonder een gemonogrammeerd Phls.W.
voor Philips Wowerman.
Nederlandse school.
Afmetingen: 37,5 x 53 cm.

TENTOONSTELLING

7, 8 EN 9 OKTOBER VAN 10U TOT 18U

DROUOT.com
Live

HOTEL DE VENTES VANDERKINDERE N.V.

ALSEMBERGSESTEENWEG 685-687 - 1180 BRUSSEL

GROTE PRIVÉ PARKING • TEL. 02 344 54 46

www.vanderkindere.com

RICHTPRIJS: € 200-300
Dilkhus playing cards, 1922, 14/53 kaarten (waaronder 1 joker), bloemendecor op de achterzijde. Arenberg Auctions, 06 t/m 08-10. © Arenberg Auctions.

RICHTPRIJS: € 1.200.000-1.400.000
Aston Martin DB4 SERIE IV Cabriolet, 1962. Bonhams, 09-10. © Bonhams.

Kristallen pendule. Haynault, 10-10. © Haynault.

RICHTPRIJS: € 40.000-60.000
Valerius De Saedeleer, Sneeuwlandschap, olieverf op doek, 100 x 81 cm. Horta, 10 & 11-10. © Horta.

Arenberg Auctions veilt speelkaarten

De veilingdagen van Arenberg Auctions gaan door van 06 t/m 08-10, telkens om 13u. Staat in de catalogus: een mooie collectie speelkaarten en een livre de mariage/wedding book, een bijzonder handschrift vervaardigd door de benedictijner nonnen van de abdij van Maredret van de jaren 1920. Het bevat de mis voor de echtgenoten en wordt verondersteld de echtgenote te helpen om "[...] altijd vriendelijk te zijn voor uw echtgenoot en een vaste steun te zijn, en vele generaties kinderen rond u te zien opgroeien". De richtprijs is € 2.000-3.000. Een *Complete set of the Voyages de James Cook* wordt aangeboden, een 1st French edition inclusief de gravure die de dood van Cook afbeeldt ('Mort de Cook'), een gravure die vaak ontbreekt in andere exemplaren. De richtprijs: € 10.000-15.000. Een *Getijdenboek Utrecht*, uit de tweede helft van de 15e eeuw wordt geschat op € 4.000-5.000. Tot slot wordt een grote en fijn geïllustreerde Koran geveild, gekopieerd door Ja'far Muhammad Hân al-Husayni, te helft 18de eeuw. De richtprijs is € 5.000-8.000.

The Zoute Sale

Op zondag 09-10 veilt Bonhams in Knokke le Zoute een collectie klassieke cabrio's. Een Aston Martin DB4 Cabriolet uit 1962 zal een waar paradepaardje zijn (richtprijs: € 1.200.000-1.400.000). Van deze auto werden 70 exemplaren gemaakt. Een Lamborghini Miura P400 uit 1968 passeert ook de revue (richtprijs: € 500.000-800.000), net als een Alfa Romeo 6C 2500 Super Sport Cabriolet uit 1948 (richtprijs: € 600.000-800.000), en een Lancia Aurelia B24S Cabriolet (richtprijs: € 300.000-350.000). De kijkdagen beginnen op 06-10.

Klassieke verkoop bij Haynault

Haynault organiseert een mooie klassieke verkoop op 10 oktober. Tot de belangrijkste loten behoren tabaksgelateerde objecten, een collectie jachtkunst, een set zilverwerk waaronder een uitzonderlijk 18e-eeuws zilveren thee- en koffieservies uit Oudenaarde evenals een speciaal in opdracht gemaakt servies van Wiskemann in zilver. Bij de meubels is er een sleef uit het midden van de 18e eeuw nog

rijk aan polychromie, afkomstig van een kasteel in Luik. Tot slot is er een mooie selectie oude en moderne schilderijen en een verzameling Russische iconen uit de collectie van een ambassadeur.

Belgische juwelen en kunstenaars bij Horta

De veiling van 10 en 11 oktober bij Horta is gericht op juwelen en werken van Belgische kunstenaars, met name Valérius De Saedeleer, Anto Carte, Félicien Rops, Rodolphe Paul Wystman en Franz Van den Hove. Bij de juwelen is er een belangrijke set in platina en geel goud. Het gaat om een collier en een bijpassende armband (de armband kan ook worden gebruikt om het collier te verlengen), bestaande uit achtentwintig briljantgeslepen diamanten in natuurlijk Fancy Light Yellow, voor een totaal van ± 33 karaat voor het collier, en vijftien briljantgeslepen diamanten in natuurlijk Fancy Light Yellow, voor een totaal van ± 8,5 karaat voor de armband, en op beide baquettegeslepen en gekalibreerde diamanten voor een totaal van ± 10,50 karaat. Bewaard in het originele Wolfers-juwelendoosje wordt het geschat op 80.000 tot 90.000 euro. Ook van belang, uit de Over-

gangperiode, is een belangrijke ladekast 'aux guerriers', met twee rijen laden zonder dwarsbalk en twee zijdeuren in fineer en inlegwerk van edele houtsoorten, versierd met tuinattributen, vergulde bronzen accenten voorstellingen van Minerva en een medaillon. De kast werd gemaakt naar Jean Henri Riesener, hofleverancier van Louis XVI in Versailles (richtprijs: € 10.000 tot 15.000).

Loeckx veilt oosters en westers

Op 11-10 biedt veilinghuis Loeckx in Gent een uiteenlopend gamma aan, bestaande uit westerse en oosterse kunst. Uitzonderlijk is de Romaanse Christusfiguur uit Limoges, vervaardigd in de 13e eeuw. Andere highlights zijn: een 18e-eeuws Brussels wandtapijt met voorstelling van Thusunelda, een 17e-eeuws wandtapijt getiteld *veldslag*, een *Royal Oak* polshorloge van Audemars Piguet, een vroeg olieverfschilderij van Emile Claus, fijne gotische beelden, boeken uit de 17e-18e eeuw en antiek zilver. De selectie oosterse kunst bestaat uit een paar uitzonderlijke processiebeelden uit Rajastan, Chinees porselein, hangrollen en bronzen beelden.

Veiling
11 Oktober 2022

LOECKX

INGELANDGAT 4 - GENT 09/223 37 93

WWW.LOECKX.BE

De Vuyst
FINE ART
AND DESIGN

Robert Combas

Gustave De Smet

Jean-Michel Folon

VEILING

HEDENDAAGSE KUNST, MODERNE & OUDE MEESTERS

Zaterdag 22 oktober 2022 - 13u & 19u30

Kijkdagen: 12 t.e.m. 19 oktober - 10-19u

Wenst u te verkopen? Contacteer Hervé Lescornez: +32 9 348 54 40
of herve.lescornez@de-vuyst.com. Bezoek aan huis op afspraak.

Veilinghuis De Vuyst - Kerkstraat 22-54 - 9160 Lokeren (België) - +32 9 348 54 40 - info@de-vuyst.com - www.de-vuyst.com

RICHTPRIJS: € 15.000-18.000
Royal Oak-polshorloge van Audemars Piguet. Loecx, 11-10. © Loecx.

RICHTPRIJS: € 4.000-6.000
Duitse ivoren pronkbeker met Europees CITES-certificaat, hoogte: 38 cm. DVC, 15 t/m 17-10. © DVC.

RICHTPRIJS: € 120.000-180.000
Jean Dubuffet, *Epanchement V*, 1984, acrylverf op papier gemonteerd op doek, gesigneerd en gedateerd rechtsonder, 68 x 100 cm. Bonhams Cornette de Saint Cyr, 16-10. © Bonhams Cornette de Saint Cyr.

RICHTPRIJS: € 2.000-3.000
Stenen beeld van Johannes De Doper, 17e eeuw. Het PAND, 23-10. © Het PAND

Alechinsky bij DVC

Op 15, 16 en 17-10 vindt er bij DVC een veiling plaats te Gent, met hierin een prachtige collectie 19e-eeuwse pronkbekers in ivoor (uiteraard met CITES-certificaten), een mooie inboedel van barokmeubels en sculpturen, een verzameling werken van Alechinsky met als topstuk een groot werk (80 x 116 cm) uit gemengde techniek (€ 50.000-80.000). Voorts ook nog werken van Emiel Poetou en een collectie Belgisch abstract (o.a. G. Vandenbranden, M. Verstockt, G. Swimberghe, E. van Doorslaer).

Kristin McKirdy, een blauwe tafel van Yves Klein, een kleine Ben, en aan de Belgische kant surrealistische objecten van Marcel Marien, tekeningen van Walter Swennen, keramiek van Bram Bogart, een schilderij van Philippe Vandenberg, evenals een conceptueel werk van LAb[au].

De Vuyst veilt hedendaagse kunst, moderne en oude meesters

Meer dan 600 kunstwerken van klinkende namen uit verschillende hoeken van de kunstwereld worden te koop aangeboden op de veiling van 22-10 bij De Vuyst (kijkdagen van 12 t/m 19-10 van 10u tot 19u). Tussen het aanbod zitten schilderijen, sculpturen, gouaches, aquarellen, tekeningen, grafiek, fotografie en design. Van Théo Van Rysselberghe wordt *Pins à Beauvallon* (1925), afkomstig uit de collectie van Elisabeth Van Rysselberghe en vervolgens van Catherine Gide, de dochter en de kleindochter van de kunstenaar. Deze impressionistische parel baadt in het licht van de azuurkust. Emile Claus trok de andere richting uit om impressionistische indrukken te vatten. In *Fog. Lantaarns in de mist* (ca. 1916-18) capteert hij de waaier aan nuances die te vinden zijn in de Londense mist. Van Claus

is er ook het vroege werk *Koe langs de Leie* (1895), met een indrukwekkende grootte van 81 x 116,5 cm, en een subliem *Landschap in mei* (1911). *Landschap met regenboog* (1904), is een vroeg impressionistisch werk van Léon De Smet. Bij de modernisten verschijnt een collectie tekeningen en ontwerpen van Pierre-Louis Flouquet. Van Willem Paerels is er dan weer een indrukwekkend *Bloemenboekje voor een spiegel* (1912-13), waarin hij met verf een waar kleurenfestival creëert. Van Floris Jaspers, een artistieke duizendpoot, is er een prachtig portret *La jeune fille peintre* (ca. 1930) waarin hij stijlen, vormen en kleuren op een bijzondere manier samenbrengt. Meer abstract werk is er onder meer van Joseph Lacasse, een compositie uit 1939 in warme oranje en gele tinten. Ossip Zadkine vertaalde abstractie in brons, zoals te zien in de twee indrukwekkende beelden *Genji* (1959) en *Les mains végétales* (1957-58). Voorts is er op de veiling minimal art van Walter Leblanc, Turi Simeti en Sol LeWitt. Bij de Amerikaanse kunstenaars wordt *Untitled (Hans Mayer jan-feb, Düsseldorf 1987)* van Jean-Michel Basquiat geveild. Het gaat om een werk met felle kleuren en explosieve lijnen. Van Keith Haring is er onder meer een groot werk in acryl uit 1984. Bij het nouveau réalisme zijn er meerdere belangrijke werken van César opgenomen in de catalogus, waaronder het sculptuur in brons *Nu de Saint-Denis 1* (1956) en het reliëf *Nature morte*

aux deux tasses (1983) in gecomprimeerde emaille. De catalogus omvat een aantal belangrijke sculpturen van Jacques Moeschal, die vorig jaar nog in de schijnwerpers stond met een tentoonstelling in Bozar te Brussel, Jean-Michel Folon en Olivier Strebelle. Zijn *L'Attelage III* (1989) meet 260 x 340 x 120 cm. Het is een dynamische compositie die de liefde voor de paardensport in beeld brengt. Verder nog werken van Alighiero E. Boetti, Bram Bogart, Lynn Chadwick, Robert Combas, Raoul De Keyser, Paul Delvaux, Gustave De Smet, James Ensor, George Grand, Peter Halley, Keith Haring, Olivier Strebelle, Walter Swennen, Edgard Tytgat en Manolo Valdes.

Een Dubuffet bij Bonhams Cornette de Saint Cyr

Tijdens de veiling van hedendaagse kunst, gezamenlijk georganiseerd door Bonhams en Cornette de Saint Cyr, op 16 oktober, wordt een prachtig schilderij van Jean Dubuffet aangeboden, geschat op € 120.000-180.000. Verder ook twee werken van Warhol, waaronder een uit de *Drag Queen*-serie en een zeer mooie set van drie thermogevormde platen van Marcel Broodthaers (en een prachtige tekening). De verkoop omvat ook een brons van Pomodoro, een gouache van Sol Lewitt, een olie van Pincemin, keramiek van Sterling Ruby en

Belangrijke antiekveiling in Het PAND

In Het PAND te Diksmuide komt op 23-10 zoals steeds een ruime waaier aan waardevolle religiosa aan bod: houten beelden uit de 17e, 18e en 19e eeuw, reliekhouders, neogotische kunstvoorwerpen, zeldzame patroonheiligen, een zeldzame volledige jaarkalender met twaalf 18e-eeuwse iconen. Daarnaast een gevarieerd aanbod aan burgerlijk antiek: bronzen beelden, schilderijen, beeldensokkels, belle-époque snuisterijen en moderne kunst. Verzamelobjecten en rariteiten sluiten de rij.

Campo & Campo

Grotesteenweg
Anno 1897

Moderne en hedendaagse kunstveiling

25 oktober

Expo van 17 tot 23/10 van 10u tot 18u
Catalogus online: www.campocampo.be

Grotesteenweg 15-21 - 2600 Antwerpen-Berchem - Tel 03 218 47 77 - guy@campocampo.be

DEBAVEYE AUCTIONS

Bavikhoofsestraat 74, 8530 Harelbeke | 056/711 580 | info@debaveye.be

ROBERT L.V.E. get. paar
bronzen kandelaars -
H. 100 cm

MOREAU Hip.
get. marmer 19e -
H. 72 cm.

collectie Chinees porselein 19e

CATALOGUS OP

www.debaveye.be

Kunst en antiekveiling:
19 & 20 oktober om 13.30u

**Tentoonstelling: Zaterdag 15, zondag 16
& maandag 17 oktober van 14.00u - 18.30u**

Guy Vandenbranden

Emiel
Poetou

Finn Pedersen

DVC

AUCTIONS

Zandloperstraat 10 (Kerkhofstraat) - GENT - tel. 09/224 14 40
e-mail: dvc@dvc.be - www.dvc.be

VOLGENDE VEILING

15 tot 17/10/2022

Klassieke Kunst & Antiek
Art Nouveau & Deco
Moderne & Hedendaagse Kunst

EXPOSITIE
7 t.e.m. 11 oktober

17^e eeuwse altaarstuk

VEILINGHUIS HET PAND

HET VEILINGHUIS VAN DE WESTHOEK

Antiekveiling
zondag 23 oktober om 14uur

Kijkdagen : za 15 t/m don 20 oktober tussen 13u30 en 18uur.
De veiling gaat door met publiek in de zaal.

Tel 04 74 49 13 17
info@veilinghuishetpand.be
www.veilinghuishetpand.be

KASTEELSTRAAT 8
TE DIKSMUIDE

RICHTPRIJS: € 90.000-120.000
Gustave De Smet, *Porselein in interieur*, 1911. De Vuyst, 22-10. © De Vuyst.

RICHTPRIJS: € 10.000-15.000
Théo Van Rysselberghe (1862-1926), *La tricoteuse dans un champ*, olieverf op doek. Campo & Campo, 25-10. © Campo & Campo.

RICHTPRIJS: € 2.500-4.000
Jan Cobbaert (1909-1995), *Compositie*, olieverf op doek, 54 x 54 cm. Jordaens, 25 & 26-10. © Jordaens.

Varia bij MonsAntic

Tijdens de veiling van 23 en 24 oktober zal MonsAntic meer dan 800 loten afhameren waaronder een olieverfschilderij op doek (*Italian beach animated*), gesigneerd Achille Dominicus (1851-1917) en geschat op 600 tot 800 euro, een olieverfschilderij op paneel (*Conception*), gesigneerd Marcel Delmotte (1901-1984), geschat op 800 tot 1.200 euro, een platina art deco-armband, bezet met diamanten en saffieren, met een sluiting en veiligheidsketting, geschat op 3.600 tot 5.000 euro, een serie boeken van William Curtis (*Botanical magazine or, flower-garden displayed*) van 1793 tot 1804, met de hand geaquarelleerde tekeningen, geschat tussen 2.000 en 3.000 euro, en andere verrassingen.

Campo & Campo veilt Delvaux

De moderne en hedendaagse kunstveiling bij Campo & Campo zal doorgaan op 25-10 (kijkdagen van 17 t/m 23-10 van 10u tot 18u, alle dagen geopend). In deze veiling wordt een ruime waaier aangeboden van gevestigde waarden binnen de Belgische en internationale moderne kunst, waaronder twee mooie tekeningen van Paul Delvaux, een reeks van vier tekeningen van Jules Schmalzigaug, een prachtige kleine olie op doek van Théo Van Rysselberghe, *La tricoteuse dans un champ* (richtprijs: € 10.000-15.000) en werk van de Nederlandse kunstenaar Jan Dibbets (richtprijs: € 5.000-7.000). Andere vaste waarden die opgenomen werden in deze veiling zijn

o.a. Eugeen Van Mieghem, Floris Jaspers, Paul Joostens, Marcel Maeyer, Edmond Van Dooren, Pol Mara, Anne Pierre De Kat, Albert Saverys, Paul Permeke, Rik Slabbinck, Mane Katz, Jan Vanriet, Victor Servranckx, Paul Van Hoeydonck, René Barbaix, Prosper De Troyer, Wifredo Lam, Henri-Victor Wolvens, Modest Huys, Guy Vandenbranden, Yvan Theys en Marc Mendelson. De veiling wordt aangevuld met een mooie selectie sculpturen en designmeubelen.

derne zaken, meubelen, juwelen, beeldhouwwerk en schilderijen van kwaliteit, zoals dat te doen gebruikelijk is. Bij de schilderijen is o.m. een compositie van Jan Cobbaert (1909-1995) te veil, geschat tussen 2.500 en 4.000 euro. Het werk is afkomstig uit de kennissenkring van de meester zelf en meet 54 x 54 cm.

Jordaens veilt Jan Cobbaert

Op 25 en 26-10 komen bij Jordaens alweer enkele zeer mooie inboedels uit privé-bezit onder de hamer. Naast klassieke ook mo-

KUNST- EN ANTIEKVEILINGEN JORDAENS NV

VEILINGEN

DINSDAG 25 EN WOENSDAG 26 OKTOBER VANAF 19 UUR.

KIJKDAGEN

VRIJDAG 21 EN ZATERDAG 22 OKTOBER VAN 10 TOT 17 UUR.

Drabstraat 74 | 2640 Mortsel | info@jordaens.eu
03 449 44 30 | Catalogi en livestream: www.jordaens.eu

Firmin BAES (1874-1945)
Openbare veiling van 09 oktober

Pendule dite « au portefaix »
Openbare veiling op 30 oktober

**ONZE VOLGENDE
OPENBARE VEILINGEN**

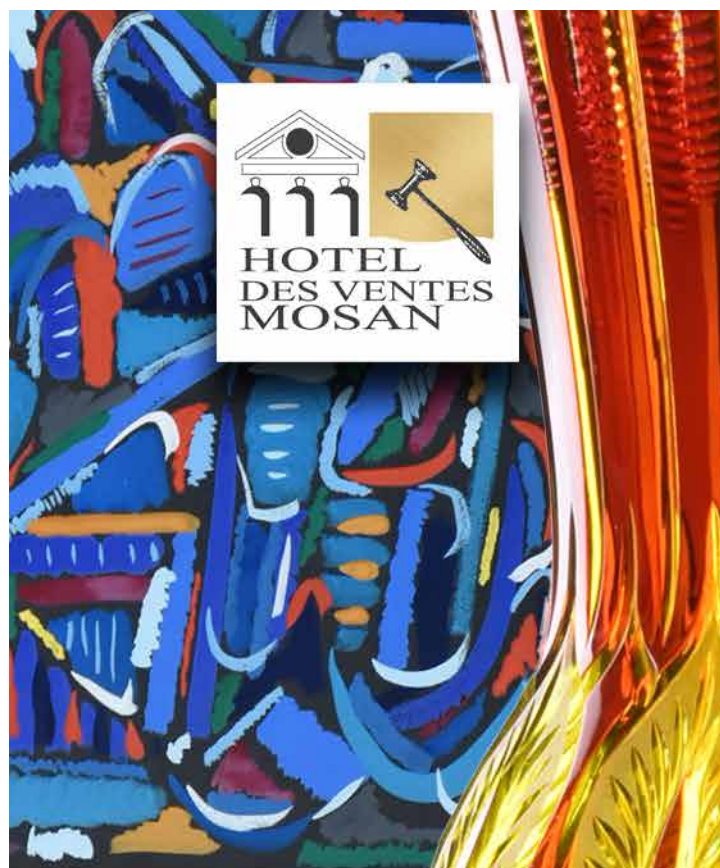
Zondag 09 oktober om 14.00 uur
Tekeningen - Schilderijen - Beeldhouwwerken

Zondag 30 oktober om 14.00 uur
"Grand Classique"

DROUOT.com

www.legia-auction.com

LEGIA-AUCTION, rue de Cras-Avernas, 12
4280 Hannut - 019/63 55 59 - contact@legia-auction.com

André Lansky
(Moscou 1902 - Paris 1976)

**OPENBARE
VEILING/
19 OKTOBER**

TENTOONSTELLING/
16-17-18
OKTOBER
VAN 10 TOT 18U

DROUOT
DIGITAL
online

Val Saint-Lambert, stuk uniek

WWW.HVM.BE

Email: info@hvm.be - Tel: +32 4 344 91 70

HERFSTSALON 2022
Kunst en Antiek
Château de Deulin

Zaterdag 1 en zondag 2 oktober 2022

Zaterdag 8 & zondag 9 oktober 2022

van 11:00 uur tot 19:00 uur

Toegang: €8,- (onder de twaalf jaar gratis toegang)
Mogelijkheid voor restauratie ter plaatse

Rue du château, 4 - B 6990 Deulin (Hotton)
Tél. +32(0)84 46 66 16 - GPS: Fronville château - www.espacedeulin.be

Belgium

OCTOBER

- 1 Vandewiele**
Boeken, prenten en schilderijen BRUGGE
- 1 l'Homme**
Boeken, grafiek en schilderijen LUIK
- 1 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 1-10 Antenor**
Contesse de B and other private collections (online) BRUSSEL
- 2 Bonhams Cornette**
hedendaagse kunst KNOKKE LE ZOUTE
- 3 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 3 Uccle Saint Job**
Antiquités UKKEL
- 4 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen BRUSSEL
- 4-5 Carlo Bonte**
Kunst en antiek BRUGGE
- 6-8 Arenberg Auctions**
Prenten, tekeningen, boeken, schilderijen BRUSSEL
- 7 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 7 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 7-8 Damien Voglaire**
Livres et peintures SINT-GILLIS
- 7-8 Damien Voglaire**
Moderne kunst SINT-GILLIS
- 8 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 9 Legia Auction**
Online archéologie HANNUT
- 9 Bonhams Cornette**
Klassieke cabriolettes KNOKKE LE ZOUTE
- 9 Legia Auction**
tekeningen en schilderijen BERTÉE
- 10 Haynault**
Tableaux et mobilier, objets d'art BRUSSEL
- 10 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 10-11 Horta**
Art & Antiques BRUSSEL

- 10-11 Galerie Moderne**
Kunst en antiek BRUSSEL
- 11 Loeckx**
Kunst en antiek GENT
- 11 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen en lederwaren BRUSSEL
- 11-12 Vanderkindere**
Kunst en antiek UKKEL
- 11-13 Bernaerts**
The grand opening ANTWERPEN
- 14 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 15 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 15-16 DVC**
Klassieke veiling/ klassiek en modern GENT
- 17 DVC**
Klassiek en modern GENT
- 17 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 17-18 Elysée Liège**
Kunst en antiek LUIK
- 18 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen, keramiek, kristal, bibelots en ivoor BRUSSEL
- 19 Mosan Liège**
Kunst en antiek, burgerveiling LUIK
- 19-20 Debaveye**
Kunst en antiek HARELBEKE
- 20 Legros**
Tableaux et livres VERVIERS
- 20 FW Auctions**
Collections et successions européennes NAMEN
- 21 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 22 De Vuyst**
Hedendaagse, moderne en oude meesters LOKEREN
- 22 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 23 Millon**
Bandes dessinées ONLINE
- 23 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 23 Pand**
kunst, antiek en religiosa DIKSMUIDE
- 23-24 Monsantic**
Kunst & Antiek BERGEN
- 24-30 Rops**
Kunst en antiek NAMEN

- 25 Campo & Campo**
Modern en hedendaags ANTWERPEN
- 25-26 Jordaens**
Kunst en antiek MORTSEL
- 28 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 29 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 30 Legia Auction**
de grote klassieke veiling BERTÉE
- 30 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 30-1 Vandewiele**
Boeken, prenten en schilderijen BRUGGE

NOVEMBER

- 4 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 5 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 7 Amberes**
Kunst en antiek ANTWERPEN
- 8 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen BRUSSEL

The Netherlands

OCTOBER

- t/m 5 Christie's**
Made in Holland ONLINE
- 26-1/10 Derksen**
Kunst en antiek ONLINE
- 3 Ald Fryslan**
Kunst en antiek ONLINE
- 3-6 Van Spengen**
Kunst en antiek ONLINE
- 3-10 Korendijk**
Kunst en antiek ONLINE
- 4 Omnia**
Kunst en antiek KOLHALM/HOOGEZAND
- 5-6 Venduehuis der Notarissen Den Haag**
The Anton Gaemers Collection: 4 generaties chronometers DEN HAAG
- 6-8 Twents Veilinghuis**
Kunst en antiek ENSCHEDE
- 6-13 De Ruiter**
Najaarsveiling: munten, penningen KLAASWAAL

- 7 Hessink**
Oosterse tapijten ZWOLLE
- 8 Hessink**
Classic art & antique sale ZWOLLE
- 9 Adams Amsterdam Auctions**
Eye to eye with 19th century Century Masters AMSTERDAM
- 9 Venduehuis der Notarissen Den Haag**
Post-War & Contemporary Art DEN HAAG
- 10-11 Zadelhoff**
Kunst en antiek ONLINE
- 18-2 Venduehuis der Notarissen Den Haag**
Collector's choice: European interiors ONLINE
- 19-20 Vendu Rotterdam**
Algemene veiling ONLINE
- 20 Venduehuis der Notarissen Den Haag**
Post-War & Contemporary Art DEN HAAG
- 22 Hessink**
Banksy Private Sale ZWOLLE
- 26-27 Schulman**
Algemene numismatiek AMSTERDAM
- 30 Kunsthandel en Veiling Van Welsen**
Kunst en antiek BERGEN
- 30-2/11 Botterweg Auctions**
Toegepaste kunst, design, fotografie en fotoboeken LIVE ONLINE

NOVEMBER

- 2 Richard Ter Borg**
Groninger Kunst GRONINGEN
- 2-16 De Zwaan**
Kunst en antiek. Collectie Hesther van Eeghen AMSTERDAM
- 7 Vendu Rotterdam**
Design ROTTERDAM
- 8 Vendu Rotterdam**
Kunst en antiek ROTTERDAM

France

OCTOBER

- 1 Fontainebleau**
Mobilier & Objets d'Art FONTAINEBLEAU
- 2 Mercier Art**
Art Classique LILLE

- 2 Grande Vente d'Art Classique**
LILLE
- 3 Rouillac**
Livres et Photographies PARIS
- 3 Rouillac**
Livres et Photographies PARIS
- 3 Mercier Art**
Belle Vente de Bijoux LILLE
- 3 Aguttes**
Peintres & Arts du Vietnam NEUILLY
- 3 Mercier**
Belle Vente de Bijoux LILLE
- 4 Rouillac**
Manuscrits & Bibliothèque PARIS
- 4 Christies**
Art & Design PARIS
- 4 Lynda Trouvé**
Indochine - Chapitre 14 (Drouot) PARIS
- 4 Euvrad & Fabre**
Tableaux - Mobilier - Objets d'Art (Drouot) PARIS
- 4 Rouillac**
Manuscrits & Bibliothèque PARIS
- 4 Crait + Müller**
Tableaux & Sculptures (Drouot) PARIS
- 4 Ferri & Associés**
Vente Classique et Chasse (Drouot) PARIS
- 4 Ader**
Lettres et Manuscrits PARIS
- 4 Ader**
Lettres et Manuscrits Autographes PARIS
- 5 Artcurial**
Charlie Le Mindu PARIS
- 5 Bonhams**
Watches PARIS
- 6 Thierry de Maigret**
Vente Classique: Tableaux, Objets d'Art, Mobilier, Tapis (Drouot) PARIS
- 6 Remy Le Fur**
Eclectismes I (Drouot) PARIS
- 6 Audap & Associés**
Vente Classique (Drouot) PARIS
- 6 Piasa**
French Design PARIS
- 6 Boisgirard Antonini**
Estampes, lithographies PARIS
- 6 Piasa**
French Design PARIS
- 7 Farrando**
Vente Cataloguée (Drouot) PARIS

7	Drouot Estimations Montres, bijoux, objets de vitrine & argenterie (Drouot) PARIS	13	Yann Le Mouel Vente Classique (Drouot) PARIS	18	Copages Auction Bijoux et Mode (Drouot) PARIS			28	Ader Côté Xxe PARIS
7	Remy Le Fur Eclectismes II (Drouot) PARIS	13	Ader Orfèvrerie (Drouot) PARIS	18	Daguerre L'oeil d'un Collectionneur (Drouot) PARIS	25	Beaussant Lefèvre Numismatique (Drouot) PARIS	29	Fontainebleau Mobilier & Objets d'Art FONTAINEBLEAU
7	Gros & Delettrez Bijoux anciens et Modernes - Montres (Drouot) PARIS	13	Crait + Müller Classique & Moderne (Drouot) PARIS	18	Art Richelieu Textiles LXII (Drouot) PARIS	25	Giquello & Associés Surréalisme, avant gardes (Drouot) PARIS	31	Alde Bibliothèque scientifique PARIS
7	Giquello & Associés Bibliothèque Poétique de Jean Paul Barbier-Mueller II (Drouot) PARIS	13	Giquello & Associés Mobilier et Objets d'Art Prestige (Drouot) PARIS	18	Salle des Ventes de Chinon Collection d'Art Moderne (Drouot) PARIS	25	Libert Damien Militaria, Insignes & Decorations Militaires (Drouot) PARIS	NOVEMBER	
7	Ader Art d'Après-Guerre & Contemporain PARIS	13	Boisgirard Antonini Vente Classique NICE	18	Piasa Modern and Contemporary Art PARIS	25	Tajan 50 Céramiques 50 PARIS	3-4	Ader Arts décoratifs du XVIe au XIXe siècle PARIS
7	Ader Art d'Après-Guerre & Contemporain PARIS	13	Lombrail Teuquam Vente donation Franck Duminil PARIS	18	Nice Enchères Vente Bijoux & Vintage NICE	25	Fontainebleau Livres & Autographes FONTAINEBLEAU	2	Boisgirard Antonini Presse-papiers PARIS
8	Prunier Auction Vente LOUVIERS	13	Azures Enchères Caroline Pigozzi Art de la Table CANNES	18	Nice Enchères Vente Collections Nicoises NICE	25	Alde Livres de Musique PARIS	2	Aguttes Art Contemporain & Design (Drouot) NEUILLY
9	Aguttes Peintres & Arts du Vietnam NEUILLY	13	Ader Orfèvrerie (Drouot) PARIS	18	Alde Livres Anciens PARIS	25	Coutau Begarie Mobilier et Objets d'Art, Haute Epoque PARIS	3	Piasa Italian Design PARIS
10	Alde Bibliothèque d'un amateur PARIS	14	Beaussant Lefèvre Dessins et Tableaux - Mobilier et Objets d'Art (Drouot) PARIS	18	Ader Extrême-Orient PARIS	25	Ader Jeune Peinture des Années 50 PARIS	3	Pescheteau-Badin Objets de Vitrine et Argenterie (Drouot) PARIS
11	Tajan Art Naïf et Art Brut PARIS	14	Ferri & Associés Curieux Objets de Monsieur Canavy (Drouot) PARIS	19	Blanchet Street Art (Drouot) PARIS	25-26	Cornette De Saint Cyr Collection Robert & Jean-Pierre Rousset PARIS	3	Christies Paul Desribats: une bibliothèque PARIS
11	Euvrard & Fabre Arts Premiers (Drouot) PARIS	14	Eric Caudron Vente de Bijoux (Drouot) PARIS	20	Boisgirard Antonini Jules Verne (Drouot) NICE	26	L'Isle Adam Bijoux Or L'ISLE-ADAM	4	Ader Dessins Modernes PARIS
11	Pescheteau-Badin Tableaux - Objets d'Art et d'Ameublement (Drouot) PARIS	14	Couteau-Bégarie Trésors de la Bibliothèque des Ducs de Montmorency (Drouot) PARIS	20	Ader Argentiererie PARIS	26	Piasa London Calling curated by Tom Dixon PARIS	4	Thierry-Lannon Bibliophilie BREST
11	Eve Bijoux Ethniques (Drouot) PARIS	14	Cannes Enchères Lithographies CANNES	21	Drouot Estimations Livres (Drouot) PARIS	26	Beaussant Lefèvre Histoire & Chevalerie (Drouot) PARIS	4	Kâ-Mondo Collection d'un Hôtel (Drouot) PARIS
11	Gros & Delettrez Atelier Claude Vallet (Drouot) PARIS	14	Coutau Begarie Bibliothèque des ducs de Montmorency PARIS	21	Beaussant Lefèvre Dessins et Tableaux - Mobilier et Objets d'Art (Drouot) PARIS	27	Gros & Delettrez Arts décoratifs (Drouot) PARIS	4	Gros & Delettrez Bijoux Anciens et Modernes (Drouot) PARIS
11	Astrid Guillon Vente d'Un Intérieur Parisien (Drouot) PARIS	14	Azures Enchères Caroline Pigozzi Art de la Table CANNES	21	Pescheteau-Badin Tableaux et Sculptures Impressionnistes (Drouot) PARIS	27	Tajan Tableaux et Dessins Anciens PARIS	4	Daguerre Collections Privées (Drouot) PARIS
11	Fraysse & Associés Collections Spécialisées (Drouot) PARIS	15	Cannes Enchères Art Moderne CANNES	21	Chayette Cheval Bibliothèque PARIS	27	Lucien Paries Nogent Appartement Parisien PARIS	5	Artcurial Artcurial x Charlie Le Mindu PARIS
11	Alde Bibliothèque d'un amateur PARIS	16	Fontainebleau Les Ecrins de Fontainebleau FONTAINEBLEAU	21	Ader Succession Philippe Klein PARIS	27	Aguttes Bijoux NEUILLY	6-12	Artcurial Post-War & Contemporain Online PARIS
12	Villanfray Pommery Vente Classique (Drouot) PARIS	16	Cannes Enchères Art Contemporain CANNES	21-27	Artcurial Chanel Vintage Online PARIS	27	Azures Enchères Xxème Siècle CANNES	7	Pescheteau-Badin Arts Décoratifs du Xxe (Drouot) PARIS
12	Aguttes Peintres & Arts du Vietnam NEUILLY	17	Pierre Bergé Vente Online Tableaux, Mobilier & Objets d'Art (Drouot) PARIS	22	Tessier & Sarou et Associés Albums & Originaux de Bande Dessinée PARIS	28	Tessier & Sarou et Associés Tableaux Mobilier & Objets d'Art (Drouot) PARIS	8	Coutau Begarie Les Floralies du Parfum PARIS
12	Azures Enchères Caroline Pigozzi Automobilia, Jouets & Poupées CANNES	18	Tajan Livres & Manuscrits PARIS	22	Strasbourg Enchères Belle Vente STRASBOURG	28	Drouot Estimations Classique (Drouot) PARIS	8	Ferri & Associés Collection Pierre Lallier (Drouot) PARIS
13	Lucien Paries Nogent Le Mobilier Garnissant une Propriété des Bords de Marne PARIS	18	Lucien Paries Xxe Siècle, Succession Marthe Cresc (Drouot) PARIS	22	Eve Arts Haitiens (Drouot) PARIS	28	Fontainebleau L'Esprit du Xxe Siècle FONTAINEBLEAU	8	Beaussant Lefèvre Art d'Asie (Drouot) PARIS
		18	Gros & Delettrez Tableaux, Mobilier & Objets d'Art (Drouot) PARIS	24	Pescheteau-Badin Livres Anciens et Modernes (Drouot) PARIS	28	Cannes Enchères Collections & Successions CANNES	8	Tajan Art Urbain PARIS
				25	Pierre Bergé L'univers de Donna Laura	28	Chayette Cheval Vente thématique PARIS	9	Artcurial Collection Baron & Baronne Vaxelaire PARIS

9 **Artcurial**
Maîtres anciens & du XIXe siècle PARIS

9 **Jean-Marc Delvaux**
Vente Classque, Livres, Estampes, Tableaux (Drouot) PARIS

9 **Giquello & Associés**
Art Contemporain & Design (Drouot) PARIS

9 **Piasa**
Magnificent Jewels PARIS

9 **Piasa**
Africa + Modern and Contemporary Art PARIS

10 **Artcurial**
Paris Romantique PARIS

10 **Ader**
Bijoux & Mode (Drouot) PARIS

10 **Ferri & Associés**
Collection Pierre Lallier (Drouot) PARIS

10 **Pescheteau-Badin**
Ceramiques Anciennes (Drouot) PARIS

10 **De Baecque**
Arts Premiers (Drouot) PARIS

10 **Lucien Paries Nogent**
Contenu d'un Hôtel Particulier PARIS

13-20 **Artcurial**
Bijoux Online PARIS

17 **Artcurial**
Inérieurs de Xxe siecle PARIS

19 **Artcurial**
Amateurs & Collectionneurs PARIS

20 **Christies**
Collection Béatrice et Patrick Caput, Avant Gardes PARIS

21 **Christies**
Art Moderne PARIS

25 **Artcurial**
Robert William Duk PARIS

26 **Artcurial**
Collect-or-Die Trying PARIS

26 **Artcurial**
Generation 21 by Artcurial PARIS

2-8 **Artcurial**
Livres & Manuscrits Online PARIS

3-9 **Artcurial**
Hermès Vintage Online PARIS

United Kingdom

OCTOBER

3 **Dreweatts**
The Collection from Flaxley Abbey ONLINE

4 **Dreweatts**
Chilham Castle ONLINE

4 **Bonhams**
Handbags and Fashion (Knightsbridge) LONDON

4 **Bonhams**
Design (New Bond) LONDON

4-18 **Christies**
Post-War and Contemporary ONLINE

4-18 **Christies**
Istanbul Calling ONLINE

6 **Bonhams**
Fine & Rare Wines & Spirits (New Bond) LONDON

10-21 **Sothebys**
Modern & Contemporary The Seks Pistols Auction LONDON

11-25 **Christies**
Science and Natural History LONDON

12 **Bonhams**
The Contents of Kinsham Court (Knightsbridge) LONDON

12 **Bonhams**
Knightsbridge Jewels (Knightsbridge) LONDON

12 **Bonhams**
Impressionist & Modern Art (New Bond) LONDON

13 **Bonhams**
Post-War & Contemporary Art (New Bond) LONDON

13 **Christies**
20/21st Century, Sina Jina Collection LONDON

13-14 **Phillips**
20th Century & Contemporary LONDON

13-19 **Sothebys**
Modern Discoveries LONDON

14 **Sothebys**
Contemporary Evening Auction LONDON

14 **Christies**
Post-War and Contemporary LONDON

14-20 **Sothebys**
Modern & Contemporary African Auction LONDON

15 **Sothebys**
Contemporary Day Auction LONDON

19 **Dreweatts**
Modern and Contemporary Art ONLINE

19 **Bonhams**
Modern & Contemporary (New Bond) LONDON

19-20 **Christies**
Modern British and Irish Art Evening Sale LONDON

19-25 **Sothebys**
20th Century Art / Middle East LONDON

20 **Bonhams**
Pop X Culture (New Bond) LONDON

20-21 **Bonhams**
Silver and Objects of Vertu (Knightsbridge) LONDON

20-21 **Bonhams**
The Marine Sale (Knightsbridge) LONDON

21 **Christies**
The Collection of the Earl and Countess of Avon LONDON

25 **Bonhams**
Islamic and Indian Art (New Bond) LONDON

25 **Sothebys**
The Orientalist Sale LONDON

25 **Sothebys**
Modern & Contemporary Asouth Asia Auction LONDON

26 **Sothebys**
Art of the Islamic World LONDON

27 **Christies**
Arts of the Islamic and Indian Worlds LONDON

31-1 **Bonhams**
Asian Art LONDON

NOVEMBER

2 **Christies**
Modern Middle Eastern Art LONDON

1 **Sothebys**
A Journey Through China LONDON

1 **Sothebys**
Art of the Islamic World LONDON

2 **Dreweatts**
Interiors Day 1: To Include Decorative Arts & Modern Design ONLINE

2 **Phillips**
Design LONDON

2 **Sothebys**
Important Chinese Art LONDON

3 **Dreweatts**
Interiors Day 2 ONLINE

3 **Bonhams**
The Marsh Collection (New Bond) LONDON

3 **Bonhams**
Fine Japanese Art (New Bond) LONDON

3-10 **Bonhams**
Fine Chinese Art (New Bond) LONDON

6 **Dreweatts**
Fine Clocks, barometers and scientific instruments ONLINE

7 **Bonhams**
Home & Interiors (Knightsbridge) LONDON

7 **Sothebys**
Jewellery Highlights LONDON

7-8 **Dreweatts**
Fine furniture, sculpture, carpets ONLINE

8 **Sothebys**
Classic Design LONDON

8 **Sothebys**
Fine Jewels LONDON

8-14 **Sothebys**
Prints & Multiples LONDON

9 **Sothebys**
Design 17/20 LONDON

9-10 **Dreweatts**
Chinese Ceramics and Works of Art ONLINE

9-15 **Sothebys**
Made in Britain LONDON

13 **Dreweatts**
Interiors ONLINE

13 **Phillips**
David Hockney LONDON

13 **Bonhams**
Watches and Wristwatches (Knightsbridge) LONDON

14 **Phillips**
Evening & Day Editions LONDON

14 **Bonhams**
Old Master Paintings (Knightsbridge) LONDON

14 **Bonhams**
Goodwood Revival (New Bond) LONDON

17-29 **Sothebys**
Joseph Walsh Gestures LONDON

20 **Bonhams**
Travel & Exploration (New Bond) LONDON

21 **Bonhams**
Prints and Multiples (Knightsbridge) LONDON

21 **Bonhams**
19th Century and British Impressionist Art (New Bond) LONDON

22-29 **Sothebys**
Fine Japanese Works of Art LONDON

Germany

OCTOBER

1 **Lempertz**
Moderne und Zeitgenössische Graphik KÖLN

11-13 **Bassenge**
Buchauktion BERLIN

22-28 **Hermann Historica**
Präsenzauktion MÜNCHEN

29 **Fischer**
Europäisches Glas & Studiöglas HEILBRONN

NOVEMBER

2-5 **Dobiaschofsky**
Herbstauktion BERN

3-5 **Allgaeuer Auktionhaus**
Herbst-Auktion KEMPTEN

5 **Auction Partners**
Auktion nr 201 KÖNIGSWINTER

MiRO

Joan

08 oct²² — 08 jan²³

BA^M
MUSEUM BOETS BEELDEN
MONS

De essentie van voorbije en aanwezige dingen

Austria

OCTOBER

27-30 ARTfair Innsbruck
INNSBRUCK

Belgium

OCTOBER

2 Collect-Hit
GROOT-BIJGAARDEN

6-9 Art on paper
BRUSSELS

NOVEMBER

4-6 Artist Market
BRUSSELS

17-20 Antica Namur
NAMUR

France

OCTOBER

6-9 Salon de Céramique
Contemporaine
PARIS

19-23 Paris Internationale
PARIS

20-23 ASIA NOW
PARIS

20-23 AKA A
PARIS

20-23 Paris+by Art Basel
PARIS

29-31 Art Shopping Deauville
DEAUVILLE

NOVEMBER

10-13 Paris Photo
PARIS

Germany

OCTOBER

7-9 Artnuc
MUNICH

28-30 Contemporary Art Ruhr
i Innovative Kunstmesse
ESSEN

NOVEMBER

3-6 Discovery Art Fair
FRANKFURT

10-13 Affordable Art Fair
HAMBURG

23-27 MK&G messe
HAMBURG

Italy

NOVEMBER

4-6 Artissima
TURIN

Lithuania

OCTOBER

07-09 Art Vilnius
VILNIUS

Luxembourg

OCTOBER

11-13 Luxembourg Art Week
LUXEMBOURG

Spain

OCTOBER

06-09 Swab
BARCELONA

NOVEMBER

4-5 Fira
BARCELONA

12-20 IFEMA
MADRID

15-17 LOOP
BARCELONA

Switzerland

OCTOBER

27-30 Kunst 22 Zurich
ZURICH

NOVEMBER

4-13 Arte Binningen
BINNINGEN

9-13 Montreux Art Gallery
MONTREUX

The Netherlands

OCTOBER

6-9 Art Noord 4
HEERENVEEN

21-30 Kunst10daagse
BERGEN

27-30 Affordable Art Fair
AMSTERDAM

United Kingdom

OCTOBER

10-16 PAD
LONDON

12-16 Frieze Londond
LONDON

12-16 Frieze Masters
LONDON

12-16 St Art Fair
LONDON

13-16 The Other Art Fair
LONDON

20-23 Affordable Art Fair
LONDON

NOVEMBER

4-6 Manchester Art Fair
MANCHESTER

Museum calendar

Belgium

ANTWERPEN

Middelheimmuseum

► Camille Henrot.
Wet Job'
t/m 16-10

MOMU

► Mirror Mirror. Mode en
de Psyché'
08-10 t/m 26-02-2023

DIVA

► DIVA: Work in Progress
t/m 27-11

M HKA

► Museum in Motion'
t/m 08-01-2023

BRUGGE

Musea Brugge

► Verhalen uit de
ondergrond. Brugge in
het jaar 1000.
t/m 27-10-2023

BRUSSELS

Art et Marges Musée

► Souriez J'adore'
j. 13-11

Atomium

► View from my window
j. 29-05-2023

Autoworld

► 75 anni di Ferrari'
j. 04-12

Bozar

► Alexandrie: futurs
antérieurs'
30-09 au 08-01-2023

Coudenberg

► Curiosa - Charles
Quint, Dürer et le trésor
des Aztèques
j. 02-10

Design Museum Brussels

► On Display. Quand
le design investit la
boutique'
12-10 au 05-03-2023

► Design en transformatie.
Verhalen over Tsjechisch
design 1990-2020'
j. 08-01-2023

Fondation A

► Regards de femmes'
j. au 18-12

Fondation CAB

► On the Lookout'
j. jan 2023

Fondation Thalie

► Warché: Lina Ghotmeh,
Emilija Skarnulyte & Sara
Ouhaddou'
j. 03-12

Kanal Centre Pompidou

► Kinshasa (N)tonga :
entre futur et poussière'
j. 20-11

MAD Brussels

► Youth Through the
Lens, Young fashion
Photography - MAD
Graduation Prize
j. 06-11

Maison de l'Histoire européenne

► Quand les murs parlent!
j. 13-11

MIMA

► Invader Rubikcubist'
j. 08-01-2023

MRBAB

► Isabelle
de Borchgrave. Miradas
de Mujeres'
14-10 au 12-02-2023

► Picasso & Abstraction'
- 'Jean-Pierre Ghysels.
Exposition focus'
- 'Prune Nourry.
L'Amazone Erogène
(Arc)'
14-10 au 12-02-2023

Musée Art&Histoire

► Shin Hanga'
14-10 au 15-01-2023

Musée juif de Belgique

► Arié Mandelbaum
j. 05-03-2023

► Nicolay Karabinovych.
Why do you stand at the
door?
j. 23-10

Musée Mode & Dentelle

► Kidorama. 200 ans de
mode enfantine
j. 05-03-2023

Villa Empain

► Flags'
j. 15-01-2023

Wiels

► Didier Vermeiren. Double
Exposition' - 'Shimabuku.
Instrumental' -
j. 08-01-2023

Wittockiana

► Voyages / Paysages -
Christian Dotremont'
j. 02-10

► Henry Bauchau, sous
les mots, les images'
t/m 27-11

CHARLEROI

Musée de la Photographie

► Lisette Model -
Sébastien Cuvelier - Ivan
Alechine - Joris Degas -
Annabelle Amoros
j. 22-01-2023

DEURLE

Museum Dhondt- Dhaens

► 8e Biennale van de
Schilderkunst. The 't' is
Silent
t/m 02-10

GENT

Huis van Alijn

► Licht uit. Pop op
t/m 26-03-2023

Industriemuseum

► Thierry Dubrunfaut
t/m 14-10

MSK

► Albert Baertsoen
t/m 27-11

Museum Dr. Guislain

► Mirror Mirror - Mode & de psyche
08-10 t/m 26-02-2023

► Open Hart - Wim Opbroeck
t/m 08-01-2023

S.M.A.K.

► Healing the Museum - Artist in Residence: Grace Ndiritu
t/m 04-02-2023

► N. Dash
t/m 06-11

► Prijs van de Vrienden van S.M.A.K.
t/m 31-12

HORNU

CID

► At the coalface! Design in a post-carbon age
j. 08-01-2023

ITTRE

Musée Marthe Donas

► Marthe Donas en irlande
j. 02-10

LA HULPE

Fondation Folon

► Sempé. Infiniment vôte
08-10 au 15-01-2023

LA LOUVIÈRE

Keramis

► 20 Mondes. IAC Treasure Bowl Collections I-II
j. 08-01-2023

LEUVEN

Museum M

► Prendre le temps
t/m 23-04-2023

► Naufus Ramírez-Figueroa
t/m 30-10

LIÈGE

Gare des Guillemins

► Daniel Buren. Comme tombées du Ciel, les couleurs in situ et en mouvement
15-10 au 15-10-2023

Trinkhall Museum

► Jean-Marie Heyligen et Paul Duhem
j. 05-03-2023

MECHELEN

Kazerne Dossin

► Universal Human Rights. Why they matter
t/m 11-12

MORLANWELZ

Musée Royal de Mariemont

► Egypte. Eternelle passion
j. 16-04-2023

► La Chine au féminin. Une aventure moderne
j. 23-10

OOSTENDE

Mu.ZEE

► Joris Ghekiere, reizen op papier
t/m 27-11

PUURS

Emile Verhaerenmuseum

► Jacques Vilet. Verstilde Levens / Rauw
t/m 27-11

SCHAARBEEK

Trainworld

► Royals & Trains
j. 22-01-2023

TERVUREN

Africa Museum

► Europa Oxalá
07-10 t/m 05-03-2023

TONGEREN

Gallo-Romeins Museum

► Imperium Romanum. L'empire romain à travers l'objectif d'Alfred Seiland
t/m 15-01-2023

TOURNAI

Musée des Beaux-Arts

► Toute une histoire, regard sur les collections #3
j. 02-2023

Gallery calendar

Belgium

ANTWERPEN

Annie Gentils Gallery

► Sina Hensel & Hannah Mevis
t/m. 16-10

Callewaert Vanlangendonck Gallery

► Jan Dries
t/m 06-11

Daisy Verheyden

► Infinity, Patrick Storme
01 t/m 16-10

De Zwarte Panter

► Tom Liekens. Once Upon a Time in the Forest
t/m 20-11

Fifty One

► 'Harry Gruyaert. Between Worlds'
t/m 29-10

► Mark van den brink. The Minox Files - Harry Gruyaert. Between Worlds
t/m 29-10

Fifty One Two

► 'Mark van den Brink. The Minox Files'
t/m 29-10

Gallery Fifty One

Rossaert

► 'The great swans exhibitions (1822-2022'
t/m 14-11

The Platform

► Tara-Eva Kuijpers Wentink. Song of a Source
t/m 09-10

Tim Van Laere Gallery

► Ben Sledsens. Under The Tree Distant Sea
t/m 08-10

Valerie Traan Gallery

► Destroyers/Builders. Fundaments
t/m 01-10

VCRB Gallery

► 'Real Unreal', Eline Klein, Hirofumi Fujiwara, Rodion Petroff
t/m 09-10

Zeno X

► Mark Manders
t/m 15-10

ASSE

De Ziener

► Mario De Brabandere
t/m 30-10

ASSENEDE

Pim de Rudder

► Carlos Michiels, están
02 t/ 30-10

AYWAILLE

Galerie Espace 17bis

► Jean Rets
t/m 08-10

BEERSEL

LKFF

► Darkness is needed to see the stars'
t/m 20-11

BERCHEM

ZEIT

► 'Zwischen Meinen Ichs'
t/m 06-11

BORNEM-HINGENE

Centrum voor Constructivisme en Concrete Kunst

► Albert Rubens
t/m 15-01-2023

BRUSSELS

Almine Rech

► Madelynn Green
27-10 au 03-12

► Gerasimos Floratos
t/m 08-10

Aquilaluna

► Yasemin Senel
j. 25-10

Arcade

► Maria Zahle. Turn, Turn, Turn
j. 08-10

Association du Patrimoine Artistique

► Calcutta. Fabien de Cognac & François Loze
j. 29-10

Atelier 34zero

► Exposition d'une partie de la collection
j. 10-10

Baronian

► Xavier Mary. Black Hole Sun - Toufan Hosseiny - Uncontrolled Bodies
j. 08-10

Belfius Art Gallery

► Art Beats
j. 24/06/2023

Bernier Eliades

► Monique van Genderen. California Painting: Fire, Air & Water
j. 17-12

Box Gallery

► 'de l'amour'
j. 22-10

BrAMS Numero Due

► Group Show
j. 20-10

Bruno Mattys Gallery

► Errances
j. 01-10

Centre d'Art de Rouge-Cloître

► 'Alix Garin, autrice de BD'
j. 30-10

Clearing

► Koenraad Dedobbeleer - Adam Alessi
j. 22-10

Contretype

► 'Valparaiso d'Alexandre Christiaens, Mat Jacob et Julia Toro'
j. 06-11

Dauwens & Beernaert

► Sturm un Drunk' by Joost Pauwaert & Marco De Sanctis
j. 28-10

Dépendance

► 'PICPUS'
j. 15-10

Deweert Gallery

► 'Family Deweer - The Art of Fearless Living'
t/m 23-10

Didier Claes

► Fabrice Monteiro. The 8 Mile Wall
j. 08-11

Dvir Gallery

► 'No Milk Today'
j. 27-10

Espace D

► 'Dominique Van den Bergh. La naine blanche'
01 au 16-10

Esther Verhaeghe

► Daniel Enkaoua. En Haleine
13-10 au 12-11

Felix Frachon

► Marianne Aublet. From Colors' - 'Arnaud Rochard. Un voyage'
j. 28-10

Galerie de la Béraudière

► La musique du tableau
j. 16-12

Galerie Didier Devillez

► Yorgos Papageorgiou. Peindre / Tisser'
j. 22-10

Galerie Dys

► Annabelle Guetatra & Etienne Pottier
j. 09-10

Galerie Faider

► Anne Delfieu
j. 16-10

Galerie Huberty&Breyné

► Marc-Antoine Mathieu. Dédalles, 2
j. 01-10

Galerie La Forest Divonne

► Bernadette Chéné
j. 29-10

Galerie Mhaata

► 'Sandro Pacucci. Paysages et portraits'
j. 08-10

Galerie Nardone

► Vincent Solheid et Bouli Lanners
j. 01-10

Galerie Sofie Van den Buscche

► The Essence of 2d & 3D'
16-10 t/m 13-11

Galerie Zwarte Huis

► 'Jan De Vliegheer. Treasury Part 2'
j. 15-10

Gallery Nosco

► '3901', Alberto Casari - Martina Quesada
j. 22-10

Gladstone Gallery

► Cecilia Edefalk
j. 08-10

Gokelaere & Robinson

► Nuovi Disegni
j. 28-10

Greta Meert

► Jeff Wall
j. 05-11

Hangar Photo Art Center

► Charlotte Abramow - Des oiseaux
j.17-12

Harlan Levey

► TR Ericsson
j. 17-12

Husk Gallery

► Peter Depelchin
j. 22-10

Ickx Contemporary Jewelry

► Horizons
j. 31-12

Irène Laub

► 'Le pas suspendu'
j. 29-10

ISELP

► Stéphanie Roland. Blue Marble
07-10 au 10-12

Jacques de la Béraudière

► 'La musique du tableau'
j. 16-12

Jan Mot

► Andreas Büttner
j. 22-10

Jan Mot

► Andrea Büttner
j. 29-10

Keteleer Gallery

► 'Luc Deleu & T.O.P. Office. Darling Neo-Nature'
j. 15-10

L'Enfant Sauvage

► Elie Monferier - David Siodos
j. 30-10

La Forest Divonne

► Alexandre Hollan
10-11 au 24-12

La Médiatine

► Point. Tatiana Wolska'
j. 23-10

La Patinoire Royale / Galerie Valérie Bach

► Lucy + Jorge Orta - Leo Orta
j. 12-11

La Verrière

► 'Myriam Mihindou. Epiderme'
j. 03-12

Laurentin Gallery

► Lionel Sabate. Lisières
j. 05-11

Le Salon d'Art

► Yu Hirai. Entre chien et loup, photographies
j. 15-10

Lee-Bauwens Gallery

► 'Le temps d'un instant. Carole Solvay'
j. 22-10

LMNO

► 'Persévérance'
j. 29-10

MAAC

► 'Justine Bougerol. Quelques Fleurs'
j. 05-11

Maison des Arts

► Couleur/Lumière
j. 06-11

Maniera

► Harald Thys. PIIP
j. 13-11

Marc Minjauw Gallery

► 'Yves Ullens. Like A Painting II'
j. 02-10

Martine Ehmer Gallery

► Sonia Aniceto. Territoires (é)mouvants'
j. 16-10

Maruani Mercier

► 'Johnson Eziefula. From time to time'
j. 22-10

Mathilde Hatzenberger

► 'Alan Tex. Trente et des'
j. 22-10

Meessen De Clercq

► Benoît Platéus
j. 05-11

Mhaata

► Sandro Pacucci. Paysages et portraits
j. 09-10

Michel Rein

► 'Sébastien Bonin. Oreille d'Or'
j. 22-10

Michèle Schoonjans Gallery

► Mathieu Meijers. Lux Nigra
j. 22-10

Modesti Perdrille Gallery

► Regards Croisés'
j. 29-10

Montoro 12

► Serena Fineschi et Loredana Longo. Break
j. 30-10

Nathalie Obadia

► Sophie Kuijken
j. 15-10

OV Project

► a
j. 31-10

Pierre Marie Giraud

► Ritsue Mishima. Dream of Fire
j. 01-10

Rodolphe Janssen

► Louisa Gagliardi - Cornelia Baltés
j. 28-10

Rossicontemporary

► 'David Quinn. Refuge'
j. 29-10

Spazio Nobile

► 'Season XXIII - Amy Hilton. Subtle Energy'
j. 06-11

Stems Gallery

► 'Aryo Toh Djojo. Sploastce'
j. 12-11

Super Dakota

► 'Liquid Life'
j. 22-10

Templon

► Prune Nourry
j. 22-10

The Palm Beach

► 'Suspended Territories'
j. 22-10

Xavier Hufkens

► Joe Bradley. New Paltz
j. 15-10

Xavier Hufkens

► Frank Walter
j. 22-10

Xavier Hufkens

► Giorgio Griffa
j. 25-11

Zedes Art Gallery

► Christine Nicaise. Ataraxia
j. 08-10

Zwart Huis

► Jan De Vliegheer. Treasury part 2
j. 15-10

FLÉMALLE

La Châtaigneraie

► Jean-Michel Crapanzano & Werner Moron
j. 23-10

GENK

C-Mine

► Marie Zolamian. Droomland
t/m 11-12

GENT

Francis Maere Fine Arts

► Bart Van Steenkiste
t/m 13-11

Kristof De Clercq Gallery

► Vicken Parsons. The Blue
t/m 09-10

GRAND-LEEZ

Exit 11

► OR BOR Series'
j. 13-11

HASSELT

CCHA

► Malou Swinnen
t/m 13-11

Z33

► 'Fitting In'
02-10 t/m 26-02-2023

IEPER

Frock Gallery

► Ulrike Balkau - Dirk Gross
t/m 26-10

KNOKKE

De Mijlpaal

► Hommage Eduardo Chillida and Michel Seuphor'
t/m 06-11

KNOKKE-HEIST

Sephane Simoens

► 'Philip Van Isacker. The Unpredictability of Determinism'
t/m 25-10

KOKSIJDE

Kunstencentrum Ten Bogaerde

► Panamarenko. Come fly with me
t/m 08-01-2023

LA LOUVIÈRE

Galerie Nardone

► Anthro(po)logiques'
j. 15-10

LIÈGE

Christine Colon

► Daphné Corregan et Guy Ferrer. Recueillir'
01-10 au 06-11

Les Chiroux

► 'Now you see me Moria'
j. 15-10

Les Drapiers

► Tatiana Bohm
08-10 au 19-11

LINKEBEEK

Hors Tempsia

► Agnès De Man. ZOO
09-10 t/m 23-04-2023

LOUVAIN-LA-NEUVE

Espace 001

► Cecile Ahn
j. 09-10

MECHELEN

De Garage

► Hilde Overbergh
j. 30-12

MONS

Anciens Abattoirs

► Prix du Hainaut des Arts Plastiques 2022
01 au 30-10

Les Anciens Abattoirs

► 'Le réservoir, porte d'entrée d'un voyage aux origines de la Nature'
20-11 au 12-02-2023

MOREGEM

Verduyn Gallery

► 'Touch'
02-10 t/m 06-11

OOSTEEKLO

Galerie William Wauters

► Carl Goethals
t/m 23-10

TERVUREN

Art Gallery van Lorreinen

► Catherine Jakus
t/m 02-10

THUIN

Maison de l'Imprimerie

► 'Egypte et Ex-Libris. Entre fantasmie, archéologie et imaginaire'
j. 10-12

Koninklijke Belgisch – Luxemburgse kamer van veilingzalen

Veilingmeesters-Taxateurs, Makelaars en Deskundigen V.z.w. Oppericht In 1936

Louizalaan 500, 1000 Brussel
Tel. 0475-62 71 85
Fax 02-741 60 70

www.auctions-in-belgium.be
info@auctions-in-belgium.be

Uittreksel ledenlijst (Volledige lijst gratis verkrijgbaar op secretariaat hierboven)

ANTWERPEN 2000

Amberes b.v.b.a

(Dir. Rik Dupain - Marc Royer)
Terninckstraat 6-8-10
T.03/226.99.69 -
F.03/227.03.89
www.amberes.be.
Gecatalogeerde kunstveilingen, schattingen voor nalatenschappen en verzekering. Geïllustreerde catalogus. Wekelijkse burgerveilingen. Meer dan 35.000 loten toegewezen per jaar

Bernaerts Kunstveilingen

(Dir. Ch. & P. Bernaerts)
Verlatstraat 16-22
T.03/248.19.21
info@bernaerts.be
www.bernaerts.be
LIVE & ONLINE VEILINGEN
Oude, Romantische & Moderne Meesters.
Antiek, Toegepaste kunsten, Design, Werk op papier.
Expertises voor verdeling en verzekering

Campo & Campo

(Dir. Guy Campo)
Grote Steenweg 19-21 - 2600 Berchem
T.03/218.47.77
F.03/218.53.63
guy@campocampo.be
www.campocampo.be - 5
Gecatalogeerde kunst- en antiekveilingen - schilderijen - grafiek - beeldhouwkunst - meubelen - porselein - zil-verwerk - tapijten - wijnen e.a.

DVC

(Dir. D. Van Cappel)
Ellermanstraat 36-38 - 2060 Antwerpen
T.03/232.36.64
F.03/234.22.14
Gecatalogiseerde kunst- en antiekveilingen schattingen en expertises van nalatenschappen en verzekeringen
e-mail: dvc@dvc.be
www.dvc.be

Jordaens N.V.

Drabstraat 74 - 2640 Mortsel
T.03/449.44.30
e-mail: info@jordaens.eu
www.jordaens.eu
Openbare verkopen van kunst, antiek, juwelen, wijn, collecties en inboedels.
Taxatie voor verdeling en verzekering

BRUGGE 8000

Carlo Bonte Auctions

Kardinaal Mercierstraat 20, 8000 Brugge
www.carlobonte.be
info@carlobonte.be
T. 050 33 23 55
Internationale ONLINE Kunst- en Antiekveilingen. Asian Art, Western Art, Antiques, Design. Advies bij verkoop - expertise - schattingen

Van de Wiele Auctions

Groeninge 34
T.050 49 07 69
auctions.vandewiele@proximus.be
www.marcvandewiele.com
Zeldzame drukken en handschriften, oude kaarten, atlasen, grafiek en schilderijen. Schattingen voor nalatenschappen.

BRUSSEL 1000

Arenberg Auctions

(dir. Johan Devroe & Henri Godts)
Wolstraat 19 bus 2 - 1000 Brussel
T. 02-5441055
info@arenbergauctions.com
www.arenbergauctions.com
Veilingen van zeldzame atlanten, boeken, prenten en tekeningen. Ook gehele bibliotheken, archieven en zeldzame manuscripten.

Salle de Ventes du Beguinage s.p.r.l.

(Olivier Bolens - David Libotte)
Rue Haute 161 (1000)
T.02/218.17.42
0475/87.06.77
F.02/218.86.50
www.salleventesdubeguinage.be
s.v.b@hotmail.be
Online via Drouot digital

Haynault Kunstveilingen

(dir. Rodolphe de Maleingreau d'Hembise)
Stallestraat 9 - 1180 Brussel
T.02/842.42.43
www.haynault.be
info@haynault.be
Negen gespecialiseerde veilingen per jaar: juwelen, goud en zilverwerk (3x); munten penningen, verzamelingen en historische souvenirs (2x); schilderijen, kuntwerken uit Europa en Azië (4x)

Lempertz 1798

(dir. Henri Moretus Plantijn)
Grote Hertstraat 6, 1000 Brussel / Rue du Grand Cerf 6, 1000 Bruxelles
T. 02 514 05 86
F. 02 511 48 24
brussel@lempertz.com
www.lempertz.com
Schattingen en expertises van maandag tot vrijdag van 9:00 – 13:00 uur en van 14:00 uur -17:00 uur.

Hôtel de Ventes Horta

(Dir. Dominique de Villegas)
70/74 Avenue de Roodebeek (1030)
T.02/741.60.60
F.02/741.60.70
www.horta.be
info@horta.be
'Ventes mensuelles cataloguées d'antiquités, oeuvres d'art, bijoux et vins'

Brussels Art Auctions

Dir. Ph Serck & Is. Maenaut
Rue Ernest Allardstraat 7-9 / Sablon - Zavel (1000).
F. 02/503.62.10
www.ba-auctions.com
info@ba-auctions.com
T.02/511.53.24
Vente d'art et antiquités. Spécialiste en art Belge classique et moderne

Galerie Moderne

(Dir. David & Jérôme Devadder)
Rue du Parnasse 3 (1050) -
T.02/511.54.15 - F.02/511.99.40
www.galeriemoderne.be -
info@galeriemoderne.be
11 Ventes mensuelles cataloguées

GENT 9000

DVC

(Dir. D. Van Cappel)
Zandlopersstraat 10 - 9030 Mariakerke
T.09/224.14.40
F.09/225.04.14
e-mail: dvc@dvc.be -
www.dvc.be
Gecatalogiseerde Kunst- en Antiekveilingen
Schattingen en expertises voor nalatenschappen en verzekeringen

Galerie en Veilingzaal Pictura b.v.b.a.

Brusselsesteenweg 656
9050 Gentbrugge
T.0475/74.49.25
henk.ervondel@telenet.be
www.pictura.be

Loeckx

auctioneers Belgium
(Dir. Cécile La Pipe, Peter en Natan Loeckx)
Ingelandgat 4
T.09/223.37.93
F.09/233.76.71
www.loeckx.be
info@loeckx.be
International art & antiques auctions. Expertises

LIEGE 4000

Hôtel des Ventes Elysée

(Dir. Fairoon)
Boulevard Cuivre et Zinc 28
T.04/221.09.09
F. 04/221.15.05
www.ventes-elysee.be
info@ventes-elysee.be
Ventes publiques mensuelles d'antiquités et objets d'art, Vintage, Maroquinerie, Bijoux. Expertises et accueil du lundi au vendredi de 9h00 à 12h00 et de 13h00 à 17h00. Fermé le mercredi

Légia – Auction

(Dir. Bruno de Wasseige & Vincent de Lange)
Rue de Cras-Avernas, 12
4280 Hannut
Tél. : 019/63.55.59
0495/87.99.01 - 0475/27.73.87
www.legia-auction.com contact@legia-auction.com
Ventes publiques d'Arts et d'Antiquités, tapis, mobiliers, bijoux, tableaux, Art d'Asie,...
Expertises gratuites sur rendez-vous.

Librairie LHomme

(Dir. David Lhomme)
Rue des Carmes 9
T.04/223.24.63
F.04/222.24.19
www.michel-lhomme.com
librairie@michel-lhomme.com
Livres anciens et modernes de qualité - Gravures - Tableaux - Curiosités

Hôtel des Ventes Mosan

(Dir. Maxence Nagant de Deuxchaisnes)
Rue du Nord belge 9 (4020)
T.04/344.91.70 - F.04/341.39.19
www.hvm.be - Expertises gratuites tous les vendredi de 9h à 12h30 et de 14h à 18h

LOKEREN 9160

De Vuyst

(Dir. Guy De Vuyst & Pascale Philips)
Kerkstraat 22-54, 9160 Lokeren
T.09/348.54.40
F.09/348.92.18
www.de-vuyst.com
info@de-vuyst.com
Internationale Kunstveilingen en Tentoonstellingen van 17de eeuw tot hedendaagse kunst.
Schattingen en expertises van nalatenschappen en verzekeringen

MONS - MAISIÈRES 7020

Monsantic

(Dir. Daniel Otten)
Rue Grande 193b, 7020 Maisières (Mons)
T.065/73.94.00
F.065/73.94.09
otten@monsantic.com
www.monsantic.com
Ventes publiques cataloguées Expertises le mercredi, le samedi ou sur rendez vous - déplacement gratuit à domicile

NAMUR 5000

Salle de Ventes ROPS

(Dir. B. de Sauvage)
Avenue d'Ecolys 2, 5020 Suarlée (Namur)
T.081/74.99.88
F.081/74.99.86
www.rops.be /
www.rops-online.be
Ventes publiques mensuelles d'antiquités et ventes bourgeoises. Expertises gratuites à domicile sur rendez-vous ou à la salle tous les jours de 9h à 12h, sauf les lundis et jeudis

VERVIERS 4800

Hôtel des Ventes Legros

(Dir. Benoît Legros)
Rue Peltzer de Clermont 41
4800 Verviers
T. 087/33.01.00 - F.087.30.19.00
www.venteslegros.com
benoit.legros@euronet.be.
Ventes régulières d'antiquités et objets d'art

Aanbevolen adressen

Verzekeringen

INVICTA ART INSURANCE

'Verzekeren ten dienste van de kunst'
Eeckman Jean-Pierre & Eeckman Isabelle
67-69 Bd.Reyerslaan – 1030 Brussel
Tel : 02/735 55 92 - Fax: 02/734 92 30
Eeckman.jpe@portima.be,
Eeckman.ie@portima.be
invicta.belgium@portima.be
Musea – Privé coll. – Tentoonstellingen – Particuliere en beroepsstichtingen – verblijven – Transport
www.invicta-art.com

Restauratie

METAALRESTAURATIE

Restauratie van antieke metalen objecten, fototoestellen, projectoren, microscopen, automaten,...
Specialisatie : klokken en horloges.
Aanmaak van presentatiesystemen
Geert Schumeth, GeertSchumeth@hotmail.com
www.metaalrestauratie.com

RESTAURATIEATELIER TEMPERA

Tempera bvba, Aalst - Aurel Uytterhaegen & zoon
Restauratie van schilderijen op doek en paneel en gepolychromeerde beelden.
Voor vrijblijvende deskundige beoordeling: tempera@telenet.be of 0494 47 60 32
www.temperarestauratie.be

Inlijstingen

VAN THIENEN CVBA

Aanbeeldstraat 28, 1210 Brussel
T. 02 230 27 16
Artisanale productie van moderne, hedendaagse en oude kaders. Meer dan 600 modellen, gemaakt met de hand. Restauratie van oude en moderne kaders. Bladgoudvergulden. Uniek model op bestelling.
www.van-thienen.be

Art Handling

ART ON THE MOVE

Henri-Joseph Genessestraat 1, 1070 Brussel
Tél. : 02 333 2411
georges.merz@art-onthemove.be & stephane.merz@art-onthemove.be
Gespecialiseerde en inclusieve dienstverlening: voor, gedurende en na het transport. Ophangen/hangen, bescherming & verpakking, beveiligde opslag, verzekering, nationaal & internationaal transport/verzending, douaneformaliteiten, enz...
www.art-onthemove.be

Zolderopruiming

BROCANTE - ZOLDEROPRUIMING

Snuisterijen en leuke voorwerpen voor brocante gezocht. Prijs samen overeen te komen.
Huis volledig leegmaken is ook mogelijk.
Evrard de Villenfagne:
evrard@haveso.be - 0032 476 410 916.

Museum

MEM - MUSEUM VAN EROTIK EN MYTHOLOGIE

Dit museum in een mooi huis van de Zavel geeft een historisch overzicht van de erotische kunst in de loop der tijden sinds de oudheid tot hedendaags. Deze private collectie, één van de mooiste van Europa, toont zeldzame voorwerpen van allerlei aard : ivoeren, schilderijen, sculpturen, griekse en Romeinse antiekwiteiten, Japanse etsen, tekeningen, litho's, werken van Belgische artiesten en andere curiosa.
Sint-Annastraat, 32 (Zavel)
1000 Brussel
T: +32(0)2/514.03.53
E-Mail : info@m-e-m.be
www.m-e-m.be

Zoekers

Aangeboden

Revue 'Médecine de France' met interessante kunstbijdragen. Nummers van 1948 tot en met 1958. GRATIS. Info 0498/50 76 44

Gezocht

Cultuurregio Leie Schelde (www.polsregio.be) startte dit najaar met het samenstellen van het archief rond kunstenaar Martin Wallaert. Kunstschilder Martin Wallaert (www.martinwallaert.be) is geboren in Deinze en nu werkzaam in Machelen-aan-de-Leie. Hij woonde en werkte zowel in België als in het buitenland. Hierdoor raakte het archief rond de kunstenaar en zijn werken versnipperd. We zijn dan ook op zoek naar foto's, brieven, werken, kortom alles waar een verhaal aan verbonden is, om dit archief te vervolledigen en digitaal te verwerken. Kan u ons helpen? Laat ons iets weten via toerisme@zulte.be of via het nummer 09 243 14 24.

Gezocht: Werken (schilderijen, tekeningen) en gegevens (krantenartikels, brieven, foto's, ...) over het leven van de Belgische schilder Albert Dupuis (1923-2010) voor een tentoonstelling en catalogus in het Charlier Museum. Contact: Michèle Schoonjans van de stichting F.A.D. - gsm: 0478 71 62 96 of e-mail michele@micheleschoonjans.be of fondation.albert.dupuis.2010@gmail.com

Te koop gevraagd werk van: L.W.R. Wenckebach. Tekeningen, schilderijen en aquarellen. Tel. 0653751408.

Guy Poelvoorde zoekt schilderijen van Brugse schilders, Ierse schilders, Paul Permeke, Paul Klein, Gaston Bogaert, honden en paarden. tel 0475 393498 www.guyart.com

Bent u in het bezit van een doek of tekening van Renée Demeester? De familie van de kunstenaar is op zoek naar werken afkomstig uit privécollecties, om zijn volgende monografische catalogus te illustreren. Neem dan contact op met zijn neef Paul Gonze via e-mail paul.gonze@gmail.com of via gsm: 0484 59 71 01

Dik van Bommel is op zoek naar Egyptische oudheden. Contact opnemen kan via dikencis@telenet.com

Gezocht: schilderijen van de kunstenaar GABRIEL MEIRING (1946). Contact opnemen kan via mail: jean.wattenberge@telenet.be

Ik zoek over CERAMIQUE DE BRUXELLES alle mogelijke documenten, dwz : catalogus, reclamefolder, briefpapier, foto's van gebouwen, ... De firma werd gesticht in 1921 en opgedoekt in 1950. Het oorspronkelijke adres was de Antwerpsesteenweg 330, daarna Dobbelenbergstraat 27 en Slachthuislaan 27 in Brussel. De stichtingsakte vermeldt o.a. Fernand Thon, céramiste en Marcel de Vinck. Daarna Alfons Smeets als bedrijfsleider. Ik wil een geschiedenis - memorandum over deze Brusselse firma schrijven. Contact: Pierre DEWIL, François Rigasquare 51, 1030 Brussel, tel 0479/60.92.35, dewilpierre@gmail.com

De Ecole d'Art in Waterloo zoekt voor de afdeling restauratie oude schilderijen (16e, 17e en 18e eeuw), beschadigd of in slechte staat (gaatjes, verfschilfers of -spaanders, slijtage, scheuren, kreuken in het doek of op het paneel). tel. 0472308106 of 0491932094

GRATIS ZOEKERTJES

Wenst u iets te plaatsen bij onze gratis zoekertjes?
Breng ons op de hoogte via collect@ips.be

Wij bieden een gratis platform voor particulieren die iets willen aanbieden of op zoek zijn naar (informatie over) kunst of antiek.

KOEN VANMECHELEN

COSMOPOLITAN RENAISSANCE

Expo **29.10 - 15.01**
Cultuurcentrum
Scharpoord

Na het grote succes van zijn expo in het Uffizi van Firenze roept Koen Vanmechelen met zijn solotentoonstelling in Knokke-Heist op tot een Kosmopolitische Renaissance. Ontdek zijn unieke en diverse artistieke universum aan de hand van recente tekeningen, schilderijen, glas- en marmersculpturen, performances, video's en (levende) installaties.
Tickets: www.knokke-heist.be/koenvanmechelen

KNOKKE HEIST

Henry van de Velde (Antwerp 1863-1957 Oberägeri),
Peasant Haying, 1891 (Kalmthout/Wechelderzande).
Oil on canvas. 44,8 x 61,4 cm.
Stylized monogram in red-orange lower right.

DESKUNDIGHEID • COMPETENTIE • PROFESSIONALISME

De ROCAD – Belgian Royal Chamber of Art Dealers – opgericht in 1919, is de Belgische professionele vereniging van kunsthandelaars. Zij telt 110 leden die erkend zijn om hun expertise in de diverse disciplines van de kunsthandel. De ROCAD is uw partner om een kunstwerk te evalueren, te (ver)kopen met strikte eerbiediging van een ethische code. Alle info op rocad.be

Belgian Royal Chamber of Art Dealers
Ernest Allardstraat 32, 1000 Brussel
T +32 2 548 00 00 – info@rocad.be – www.rocad.be

ROCAD.BE
ROYAL CHAMBER OF ART DEALERS

© Edward Munch, Man's Head in Woman's Hair, 1896. Gift of Stephen D. and Susan W. Faine in honor of Anne and John E. Sawyer. The Clark Art Institute, 1992.1. © John Singer Sargent, Carolus-Duran, 1879. The Clark Art Institute, 1955.14.

WHERE ARTS MEET.

THE NEW FLAGSHIP FINE ARTS FAIR IN PARIS
9-13 NOVEMBER 2022 - CARROUSEL DU LOUVRE

www.fineartsparislabiennale.com